OŠ ŽIRI

OD VAJENCA DO DIJAKA
Dediščina žirovske čevljarske šole

etnologija

raziskovalna naloga

Avtorji: Nejc NOVAK
Neja PETERNEL
Neža BOGATAJ

Mentorja: Petra NOVAK, prof. slovenščine, univ. dipl. bibl.
Rok KLEMENČIČ, prof. RP

Žiri, 2023

I KAZALO VSEBINE

1 UVOD 1
1.1 Namen in cilji razsikovalne naloge 1
1.2 Raziskovalna vprašanja in hipoteze 2
1.3 Pregled dosedanjih objav 2
2 TEORETIČNI DEL 3
2.1 ŽIRI 3
2.2 OBUTEV IN ČEVLJARSTVO 5
2.3 ČEVLJARSTVO V ŽIREH 6
2.3.1 Začetek čevljarstva v Žireh 6
2.3.2 Razcvet čevljarstva (do 1. svetovne vojne) 7
2.3.3 Čevljarstvo med obema vojnama 7
2.3.4 Čevljarstvo med drugo svetovno vojno 9
2.3.5 Čevljarstvo po drugi svetovni vojni 9
2.4 IZOBRAŽEVANJE ZA ČEVLJARJE 10
2.4.1 Vajeništvo 10
2.4.2 Tečaji 11
2.4.3 Nastanek in delovanje šole – čas po drugi svetovni vojni 11
2.4.4 Začetki dijaških domov v Sloveniji, pravila, (šolska) malica 12
3 RAZISKOVALNI DEL 14
3.1 METODOLOGIJA 14
3.1.1 Opis vzorca raziskave 14
3.1.2 Opis merskega instrumenta 14
3.1.3 Opis postopka zbiranja podatkov 14
3.1.4 Obdelava podatkov 15
3.2 REZULTATI 16
3.2.1 Arhiv 16
3.2.2 Rezultati ankete 25
3.2.3 Rezultati intervjuja 38
4 RAZPRAVA 88
5 ZAKLJUČEK 91
6 VIRI IN LITERATURA 94
7 PRILOGE .....

II KAZALO GRAFOV

Graf 1: Prisotnost čevljarske šole v Žireh 26
Graf 2: Kdo je bil na čevljarski šoli 26
Graf 3: Število čevljarskih šol v Sloveniji danes 27
Graf 4: Želja po vpisu na čevljarsko šolo 27
Graf 5: Dobiček pri izdelavi čevljev 28
Graf 6: Poznanstvo z današnjim čevljarjem 28
Graf 7: Gojzar doma? 29
Graf 8: Ali so Žiri čevljarsko mesto? 30
Graf 9: Domači oz. sorodniki, ki so obiskovali čevljarsko šolo 31
Graf 10: Šola v družbenem in družabnem življenju 31
Graf 11: Priseljenci v Žireh 32
Graf 12: Drugačnost dijakov 32
Graf 13: Sestava dijakov po spolu 33
Graf 14: Načela vzgoje v internatu 34
Graf 15: Socialne razlike med dijaki 35
Graf 16: Ali je bila šola težka? 35
Graf 17: Koliko dijakov ni izdelalo šole? 36
Graf 18: Interes za šolo danes 37

III KAZALO SLIK IN FOTOGRAFIJ

Slika 1:Pogled na Žiri na začetku 20. stoletja 4
Fotografija 2: Žiri v letu 1973 4
Slika 3: Žiri z okoliškimi vasmi konec 80. let 20. stoletja 5
Fotografija 4: Čevljarska soba v Muzeju Žiri 8
Fotografija 5: Odločba o ustanovitvi šole, 1949 16
Fotografija 6: Odločba z internatom, 1964 16
Fotografija 7: Vabilo na sejo 17
Fotografija 8: Delovni koledar za leto 1973/1974 18
Fotografija 9: Zaposleni na čevljarski šoli – zadnje obdobje (1978/1979) 19
Fotografija 10: Sestava dijakov v internatu v šolskem letu 1978/1979 20
Fotografija 11: Realizacija vzgojnega načrta internata šolsko leto 1978/1979 21
Fotografija 12: Opomini in interesne dejavnosti, šolsko leto 1978/1979 22
Fotografija 13: Dejavnosti v internat vključenih dijakov v šolskem letu 1978/1979 23
Fotografija 14: Poročilo o aktivnostih v šolskem letu 1978/1979 24
Fotografija 15: Skrb za učence (šolsko leto 1978/1979) 25
Fotografija 16: Učenec 2. letnika riše modele moških in ženskih čevljev 43
Fotografija 17: Prvi letnik pri strokovnem risanju 43
Fotografija 18: Spalnice učencev v internatu 44
Fotografija 19: Pod vodstvom strokovnega učitelja učenci rišejo osnutke gojzarjev 44
Fotografija 20: Prostovoljno delo – nalaganje samokolnice 45
Fotografija 21: Pri prostovoljnem delu 45
Fotografija 22: Učenci pri kosilu v obratni menzi 46
Fotografija 23: Učenci 3. letnika že poprimejo za vsako fazo dela v obratu 46

Fotografija 24: Albin Mlakar, učenec 3. letnika, pri brusilnem stroju 47
Fotografija 25: Učenci/dijaki v delavnici 47
Fotografija 26: Bodoči čevljarji pri delu 48
Fotografija 27: Tovariš Jereb je dober mojster in svetovalec 48
Fotografija 28: Pod strokovnim vodstvom učnih mojstrov 49
Fotografija 29: Učenci 3. letnika se vadijo v krojenju raznih vrst 49
Fotografija 30: Športni dan – izlet dijakov 55
Fotografija 31: Sošolke/cimre v dijaškem domu 55
Fotografija 32: Prve ljubezni 56
Fotografija 33: Slavnostni dogodek 57
Fotografija 34: Preživljanje prostega časa 57
Fotografija 35: Dramska igra 1 58
Fotografija 36: Dramska igra 2 58
Fotografija 37: Dramska igra 3 59
Fotografija 38: Dramska igra 3 – več nastopajočih 60
Fotografija 39: Intervjuvanka s fantom, bodočim možem 60
Fotografija 40: Poleti na izletu 61
Fotografija 41: Dijakinje v šivalnici 65
Fotografija 42: Gospa Rezka pri štepanju 66
Fotografija 43: Nastop ob dnevu republike 66
Fotografija 44: Razredna slika, šolsko leto 1971/1972 67
Fotografija 45: Letno spričevalo Rezke Kogovšek (r. Mivšek) 68
Fotografija 46: Dijaki z učitelji 78
Fotografija 47: Albin Tavčar (drugi z leve), zraven kuharica Marjanca Kunc 79
Fotografija 48: Dijaki in učitelji na obisku v Tržiču 1952 82
Fotografija 49: Risba noge 83
Fotografija 50: Risba smučarskega čevlja 83
Fotografija 51: Risba noge od spodaj 83
Fotografija 52: Prostori čevljarske šole na Ledinici (l. 1966) 85
Slika 53: Šola na eni od žirovskih razglednic 86
Fotografija 54: Šola na nočni fotografiji 86
Slika 55: Zračni posnetki iz leta 2006 87
Slika 56: Zračni posnetki 2009-2011 87
Fotografija 57: Raziskovalci pred stavbo, kjer je potekal praktični pouk 92
Fotografija 58: Raziskovalci na območju nekdanje šole, internata 93

Povzetek

V raziskovalni nalogi smo se odločili raziskati žirovsko čevljarsko šolo, internat ter dediščino, ki sta jo tako šola kot internat zapustila. Poglobili smo se v iskanje informacij o začetkih šole, načinu poučevanja, učiteljih, hrani in načinu življenja takratnih učencev/dijakov. Ugotavljali smo pomen šole in internata ter njun vpliv na razvoj Alpine kot podjetja in življenja v Žireh. V teoretičnem delu smo predstavili Žiri kot mesto, nato pa smo se posvetili predstavitvi obutve in čevljarstva kot obrti ter nato še podrobnejše začetke čevljarstva v Žireh. Kar nekaj besed smo zapisali tudi na temo izobraževanja čevljarjev na splošno, bolj podrobneje pa smo se posvetili izobraževanju v Žireh. V raziskovalnem delu naloge smo si zadali sedem hipotez, na katere smo s pomočjo anket ter intervjujev iskali odgovore. Kar nekaj informacij smo dobili tudi v zgodovinskem arhivu Škofja Loka.

Ključne besede: kulturna dediščina, čevljarstvo, obrt, način življenja, izobraževanje, internat

Abstract

In the research assignment, we decided to investigate the Žirovska Cobbler's School, the boarding school and the heritage that the school left behind. We delved into the search for information about the beginnings of the school, the way of teaching, teachers, food and, in general, all the reasons that led to the establishment of the school. We explored the importance of school and boarding school and their impact on the development of Alpina as a company. In the theoretical part, we presented Žiri as a city, and then we devoted ourselves to the presentation of footwear and shoemaking as a craft, and then the beginnings of shoemaking in Žire in more detail. We also wrote quite a few words on the topic of shoemaker education in general, but we focused on education in Žiri in more detail. In the research part of the assignment, we set ourselves 7 hypotheses, to which we searched for answers with the help of surveys and interviews. We also got many results from the historical archive of Škofja Loka.

Keywords: cultural heritage, shoemaking, craft, way of life, education, boarding school

Zahvala

Radi bi se zahvalili vsem učencem Osnovne šole Žiri in njihovim starim staršem, ki so si vzeli čas in odgovorili na našo anketo. Posebej veliko zahvalo dolgujemo tudi vsem bivšim učencem, učiteljem in drugim zaposlenim oz. njihovim potomcem čevljarske šole v Žireh, s katerimi smo opravili več intervjujev. Brez njih ne bi mogli dobiti ključnih podatkov, s katerimi smo lahko prišli do rezultatov in odgovorov na naša vprašanja. Prijazna zahvala tudi gospe Juditi Šega, vodji Zgodovinskega arhiva Ljubljana, enota Škofja Loka, ki nam je prijazno pokazala pot do listin, povezanih s čevljarsko šolo v Žireh.

Nenazadnje bi se radi zahvalili našima mentorjema, učiteljici Petri Novak in učitelju Roku Klemenčiču. Oba sta razlog, da je danes raziskovalna naloga končana, nudila pa sta nam tudi mnogo podpore in pomoči.

1 UVOD

Ali je čevljarstvo preživeto? Ko pa pač čevlji so in bodo ostali del našega vsakdana. Žirovci smo s čevljarstvom posebno povezani. A mladim Alpina ne pomeni več toliko, kot je pomenila našim prednikom. Ker ne živimo tako močno povezani z njo. Včasih je večini Žirovcev dajala vsakdanji kruh (poleg klekljanja), danes so naši starši zaposleni drugje. Kdo je sedaj zaposlen v Alpini? Kje se je izobraževal? Kot devetošolci na seznamu prostih vpisnih šol nikjer ne zasledimo obutvene, čevljarske šole. A v našem lokalnem muzeju (Muzej Žiri) lahko vidimo, da je bila čevljarska šola kar v Žireh. In internat tudi. Kako mogočno.

1.1 Namen in cilji razsikovalne naloge

Naš namen je bil raziskati, koliko je od zgoraj navedene dediščine je ostalo. (Le) Človeški spomini ali še ti ne več? Cilj je bil ugotoviti, kako so šolo, šolanje in življenje v internatu doživljali tisti, ki so bili vanjo vključeni – iz Žirov in od drugod, kateri so bili glavni razlogi, da so se odločili za šolanje v čevljarski šoli, raziskati smo želeli, ali in kako je bilo včasih v šoli drugače kot danes, tako glede odnosov z učitelji, prehrane, dnevov dejavnosti in obšolskih dejavnosti.
Prav tako smo želeli ugotoviti, ali so se dijaki[1] kaj ločili od ostalih Žirovcev. V prvi vrsti pa smo želeli poskrbeti za ohranjanje dediščine našega kraja, poglobiti naše znanje o zgodovini našega kraja, o načinu življenja mladih pred več kot pol stoletja nazaj.
Nenazadnje pa smo tekom raziskovalne naloge skušali ugotoviti, v kakšni meri se uresničujejo oz. so se uresničevali verzi žirovske himne, ki je sicer nastala v prvih letih delovanja čevljarske šole v Žireh.
/.../
Pri nas na Žirovskem navada je ta, ***da glavico brihtno Žirovec ima in vedno pripravne in pridne roke, pa zraven še dobro, veselo srce.***

in misli iz zbirke Vrata nepovrata:

/.../ To je vsa moja dediščina. Moj edini kapital. Spomin. (Vincetič v Novak, 2015)

Naš cilj je bil pridobiti dovolj velik vzorec anketiranih, predvsem pa se srečati z različnimi deležniki čevljarske šole, tako dijaki kot zaposlenimi ter jih intervjuvati. Da pa naša razsikava ne bi bi temeljila samo na človeškem spominu, smo se podali tudi v Arhiv Ljubljana, enota Škofja Loka, kjer smo pridobili arhivske in objektivne podatke.
Ob koncu smo se namenili podati predlog, kako bi lahko dediščino čevljarske šole interpretirali v današnjem času.

Pri vseh fotografijah, ki so v lasti enega od razsikovalcev, vira nismo navajali.

[1] Besedi učenec in dijak uporabljamo sopomensko, kakor smo nanjo naleteli. V današnjem kontekstu bi bil dosledno dijak, a včasih so dijakom rekli tudi učenec.

1.2 Raziskovalna vprašanja in hipoteze

Je bila šola težka? Kako je potekalo življenje v internatu in od kod vse so bili dijaki v njem? So kateri ostali v Žireh in tu zaživeli svoje odraslo življenje? Danes v Žireh vidimo priseljence iz drugih držav, največkrat so tu kot delovna sila. Zdi se, da bi bilo zabavno tudi za nas, če bi v Žireh imeli še internat in bi se lahko že v Žireh srečali z drugimi mladimi ter za to ne bi čakali na odhod v srednjo šolo. Mnogo vprašanj, na katera nameravamo odgovoriti tekom raziskovalne naloge. Naša predvidevanja smo strnili v spodnje hipoteze.

1. V čevljarski šoli so poučevali samo Žirovci.
2. Življenje v internatu je bilo strogo.
3. Od obšolskih dejavnosti prevladuje športna.
4. Omejitev za vpis v šoli nikoli ni bilo.
5. Malica je bila v šoli za vse dijake.
6. Žirovski devetošolci o čevljarski šoli ne vedo veliko.
7. Večina odraslih vprašanih (aneketa in intervju) meni, da je v Žireh ostalo precej čevljarske tradicije.

1.3 Pregled dosedanjih objav

Pred samim raziskovanjem o čevljarski šoli nismo vedeli veliko oz. zelo malo. V minulih letih šolanja na osnovni šoli smo v ospredje vedno postavljali dejavnost kleklanja (tudi naša klekljarska šola ima skoraj 120-letno tradicijo) ter čevljarstvo – v splošnem, kot obrtniško delo. Največ o tematiki čevljarstva vsebujejo zborniki podjetja Alpina *Življenje in delo,* redni letni žirovski zbornik za žirovska vprašanja *Žirovski občasnik* ter *Loški razgledi*.
Pod veliko objav z etnološkega stališča je podpisana žirovska rojakinja, etnologinja, ddr. Marija Stanonik ter kar nekaj čevljarskih mojstrov, ki so svoje delo nadaljevali v podjetju Alpina. Vse to so seveda dela, ki omenjajo ozko čveljarsko obrt v Žireh, zato druge publikacije niso prišle v poštev.
O čevljarski šoli smo morali brati »med vrsticami«, o sami stavbi, ki bi bila lahko zaščitena kot kulturna dediščina, pa nismo nikjer zasledili nobenih dejstev.
Nekaj podatkov o čevljarski šoli in gradivu smo dobili v obrtni delavnici *AK Karner*, Aleš Kacin, kjer vnuk enega od dijakov še vedno izdeluje čevlje po meri.
O Čevljarsko izobraževalnem centru Žiri sistem COBISS ne da nobenega zadetka, razen v sklopu že omenjenega zbornika Alpine, in sicer *Trideset let Alpine*.
Enako tudi ni zadetka v digitalni bazi slovenskih knjižnic dlib.si.

Bistvo šole povzame eno od gesel v *Žirovskem besednjaku*, avtorja Mihe Nagliča.
V Slovenskem šolskem muzeju smo pridobili informacije, povzete po publikaciji *Dijaški in študentski domovi* (1976), o začetkih internata, saj smo bili sprva mnenja, da jih dotedaj še ni bilo veliko.

Ko je bila naloga že pri koncu, nam je v branje prišlo magistrsko delo *Dediščina tekstilne tovarne Volna Laško,* ki predlaga muzejsko interpretacijo obravnavane tovarne.

2 TEORETIČNI DEL

2.1 ŽIRI

Žiri ležijo na meji med osrednjo in zahodno Slovenijo, ta pa je hkrati meja med Posavjem in Posočjem, med črnomorskim in jadranskim porečjem. Na stičišču treh slovenskih pokrajin – Gorenjske, Notranjske in Severne Primorske. Žirovska himna poje, da so Žiri »na koncu sveta«. V ta konec se kljub temu že od nekdaj pride in iz njega odide po štirih glavnih poteh – čez tri prelaze in po eni dolini. Poljanska dolina je povezava Žirov s Škofjo Loko, Gorenjsko in letališčem Brnik. Prelaz preko Rovt vodi v Logatec, čez Smrečje na Vrhniko in čez Ledinsko Razpotje v Idrijo.

Žiri so mesto in občina. Mesto ima 47 ulic, občina pa okrog 5.000 občanov in 18 naselij na površini 49 km^2 in osrednji nadmorski višini 478 m, izmerjeni pri župnijski cerkvi. Mesto ima sodobno čistilno napravo in industrijsko cono. Gospodarski temelj Žirov tvorijo družbe Alpina, Poclain Hydraulics, Etiketa Tiskarna, M Sora, Ika in številna druga podjetja. Od javnih ustanov je največja Osnovna šola Žiri, od manjših, ki delujejo v javnem interesu, omenimo zdravstveno postajo z lekarno, kulturni dom s kinodvorano in galerijo, krajevno knjižnico in muzej. V mestu so številne trgovine, gostilne in drugi lokali. Za številne dejavnosti skrbijo društva: gasilska, športna, kulturna … Največja od organizacij civilne družbe je Župnija Žiri, ki poleg verskih dejavnosti skrbi za župnijsko cerkev in štiri podružnice. Od žirovskih rojakov, ki so se s svojo individualno ustvarjalnostjo uveljavili na nacionalni ravni, so najbolj priznani slikar Maksim Sedej (1909–1974), glasbenik Anton Jobst (1894–1981) in pisatelj Leopold Suhodolčan (1928–1980). Vsi imajo v mestu svoj spomenik (Naglič, 2016).

Podobo Žirov in življenje Žirovcev so v preteklosti najbolj zaznamovali:

Kmetovanje: Delo na zemlji in v gozdu, pridelovanje hrane in drugih kultur (lan), živinoreja – to so bile glavne dejavnosti Žirovcev skozi tisočletja in vse do druge polovice 20. stoletja, ko se je večina preusmerila na delo v tovarnah in je industrija povsem prevladala nad kmetijstvom.

Čevljarstvo: Poklic čevljarja se je sredi dotlej povsem kmečkega okolja začel uveljavljati proti koncu 19. stoletja; v času med obema svetovnima vojnama je bilo že par sto moških čevljarjev, zaposlenih pri obrtnikih ali v zadrugah. Poleti 1945 so se združili v zadrugi Čevljarna Žiri, iz nje je nastala Tovarna športnih čevljev Žiri, bolj znana po poznejšem imenu Alpina.

Klekljarstvo: Nekdanje kmečko delo in prvotno žirovsko čevljarstvo, ki je izdelovalo predvsem težke čevlje, je zahtevalo moško delovno silo, medtem ko so ženske predvsem gospodinjile. Klekljanje je prinašalo ženam in dekletom dodatni zaslužek, hkrati je v svojih zahtevnejših oblikah delo ustvarjalne narave. Zato ni čudno, da se je klekljanje med Žirovkami tako razširilo. Klekljati so se prve naučile v Idriji, leta 1906 je bila tudi v Žireh ustanovljena čipkarska šola, ki deluje še danes. V prvi polovici 20. stoletja je bilo klekljanje Žirovkam glavni vir dodatnega zaslužka; izpodrinila ga je šele množična zaposlitev žensk v Alpini po letu 1950.

Podobarstvo: Med Žirovci se je uveljavila vrsta ustvarjalcev v različnih likovnih umetnostih, največ v ljudskem podobarstvu in slikarstvu, pa tudi v uporabnih umetnostih (arhitektura, fotografija, industrijsko oblikovanje). Največ je bilo umetnikov samoukov, med njimi so bili

vseslovensko in mednarodno priznani »veliki štirje žirovske naive«: Janez Sedej, Konrad Peternelj Slovenec, Jože Peternelj Mausar in Ivan Gluhodedov. Med akademskimi slikarji sta segla najvišje Maksim Sedej in Tomaž Kržišnik, oba tudi Prešernova nagrajenca (Naglič, 2016).

Slika 1:Pogled na Žiri na začetku 20. stoletja
(Vir: Muzejsko društvo Žiri)

Fotografija 2: Žiri v letu 1973
(Vir: Muzejsko društvo Žiri)

Slika 3: Žiri z okoliškimi vasmi konec 80. let 20. stoletja
(Vir: Muzejsko društvo Žiri)

2.2 OBUTEV IN ČEVLJARSTVO

Najenostavnejša obutev je bila narejena iz celega kosa kože, ki je bila odrta z nog kakšnega sesalca. Takšne podatke imamo npr. od Patagoncev v Južni Ameriki, ki obuvala delajo iz kože zadnjih nog pume in gvanaka, in od Indijancev v Severni Ameriki, ki uporabljajo kožo z nog severnega jelena. Pravi čevlji so nastali s kombinacijo kožnatih nogavic in opank z vrvicami.

Najstarejše podatke o obutvi imamo iz Azije. Medijci, Hetiti in Perzijci so že nosili obuvala. Tudi maloazijski Grki so uporabljali čevlje. Evropski Grki so na prostem nosili sandale, doma so hodili bosi. Tebancem je najbolje ugajala rdeča barva usnja in so jermenje okraševali: debel podplat, privezan na nogo z dolgimi jermeni, so imenovali koturn.
V dobi rimskih cesarjev so že bili v navadi raznobarvni luksuzni čevlji. V vzhodni rimski državi so Bizantinke posebno častile koničasto oblikovane čeveljčke iz raznobarvnega, celo pozlačenega usnja in brokata. Tudi moški so nosili čevlje koničastih oblih. To obliko so v 12. stoletju križarji zanesli v Evropo, kjer se je hitro razširila. Izumili so lesen podplat, ki so ga privezovali na nogo z jermenom. Na Francoskem je kralj Karel 4. prepovedal rilčaste čevlje. Ostal je samo še podpetnik, ki je od takrat postal pomemben sestavni del obutve. Po Francoskem vzoru so v 16. stol. tudi po drugih deželah nastale razne variante precej normalnega izraza, ki so bile navadno opremljene z rozeto, pentljo in zaponko. Opremljanje obutve s pentljami, brošami in zaponkami je odpravila šele francoska revolucija (Stanonik, 1971).

V Sloveniji so si ljudje na deželi sami izdelovali obutev iz lesa, slame, ličja in nestrojene surove kože. Med najpreprostejšimi obuvali so bile cokle. Škornji so omenjeni že v najstarejših virih in prvi, ki jih najdemo upodobljene (Valvasor), so narejeni z visoko golenico, ki se zaviha pod kolenom. Nosili so jih na Gorenjskem, Dolenjskem, Notranjskem, v Savinjski dolini, po štajerskih hribih ob Savi ter celo pod Pohorjem. Na vzhodnem Štajerskem so segali škornji le do kolena ali še nižje. Oblike čevljev so se po različnih pokrajinah različno spreminjale. Za Gorenjsko so znani nizki čevlji precej vzporedno s škornji. Za zahodno slovensko ozemlje navajajo poročila le nizke čevlje.
Praznična ženska obutev se je razlikovala od moške po raznih okrasih (pentlje, zaponke, luknjice, okrasni šivi, kombinacija usnja s suknom, žametom ipd.). Ob delovnikih so poleti bile Slovenke največ bose. Obutev se je pri višjih slojih v poznem srednjem veku in v 16. stoletju v glavnem izenačevala s srednjeevropsko modo, prav tako je bila obutev preprostih ljudi v naših krajih podobna obutvi le-teh v drugih deželah (prav tam).

Čevljarji po mestih v srednjem veku so bili obvezno vključeni v cehe. Deloma so se razvili iz cerkvenih bratovščin, npr. bratovščina čevljarjev v Škofji Loki. V živahnem cehovskem življenju sta nastala v 15. Stoletju čevljarska ceha v Ljubljani in Škofji Loki (1457. leta). Vsak ceh je imel svojega patrona. Tako sta bila čevljarska patrona v Škofji Loki brata sv. Krišpin in sv. Krišpinjan. Ker niso imeli pravne podlage, so cehi v splošnem prav kmalu izginili. Spomin na stare cehovske čase se je pri čevljarjih ohranil najdlje v Škofji Loki. Po ukinitvi cehovstva 1859, se je obrt močno razmahnila. Ker so bili osvobojeni od cehovskih omejitev, so številni mojstri lahko odprli samostojne delavnice in najeli pomočnike in vajence (prav tam).
V Tržiču je bil Slovenec Peter Kozina, doma iz Dolenje vasi pri Ribnici, leta 1910 je pričel graditi tovarno (imenoval jo je »Peko«), ki je 1911 pričela obratovati. Po vojni so bile poleg tovarne Peko v Tržiču ustanovljene še tovarne z imeni: današnja Alpina (prej Tovarna obutve Alpina Žiri) – Žiri, Jadran - Miren pri Gorici, Jelen - Tolmin, Industrija obutve - Novo mesto, Lilet - Maribor, Planika - Kranj.

Žal marsikatere od navedenih ni več.

2.3 ČEVLJARSTVO V ŽIREH

2.3.1 Začetek čevljarstva v Žireh

Prva omemba čevljarja na Žirovskem je v urbarju iz 1501, str. 298, kjer je imenovan kajžar Peter Schuestar v Žirovski Župi. Urbar loškega gospostva iz leta 1560 ima na seznamu loških podložnikov med kajžarji tudi priimka: Lovro Šoštar in Mihael, sin Martina Šoštarja. Tudi hišno ime »pr Šuštari v Laz« (pri Šoštarju)-Brekovice-je znano, vendar se ne ve, od kdaj obstaja. Verjetno je, da je ime nastalo zaradi vsaj priložnostnega čevljarskega dela pri hiši. Žirovska čevljarska tradicija je mlada. Njen razvoj je samostojen in nima nobene zveze s cehovsko tradicijo škofjeloških čevljarjev.

Franc Kopač (1810–1882), po domače Bende, je bil vojak nekje v Dalmaciji, kjer se je izučil čevljarstva in postal četni čevljar, kar je bilo mogoče, saj je takrat vojaška obveznost trajala vsaj 12 let. Po vrnitvi od vojakov je čevljaril in čevljarstva izučil oba sinova, Janeza in Tomaža Kopača, ki sta pozneje delala vsak zase in že imela vajence in pomočnike. Franc Kopač je imel tudi brata Simona, ki je bil sedlar v Novi vasi. Ta je imel nezakonskega sina Urbana Veharja,

ki se je tudi že izučil pri Francetu Kopaču in po osamosvojitvi začel delati v Žireh. Janez Kopač se je priženil k »Burnk« na Dobračevo in tam ustanovil svojo delavnico. Sčasoma je nabavil konja in začel voziti v Logatec, Rakek, Postojno. Po sejmih je pa vse prodal. Tudi Jakob Burnik se je začel učiti pri njem l. 1881. Žirovski čevlji že od nekdaj slovijo po svoji trdnosti in trpežnosti. Domači čevljarji so take čevlje izdelovali najprej zase in domače naročnike zaradi posebnih, v nadaljevanju navedenih, naravnih razmer.

Tod so ostri kamniti tereni, zemlja pa težka, kar zahteva trde podplate;
Žirovci so bili nekdaj od vseh središč (Idrija, Logatec, Škofja Loka, Vrhnika) oddaljeni po več (kot) deset kilometrov, kamor so hodili večinoma peš in dolge poti so tudi zahtevale trdne podplate; Žiri so precej visoko (479 m) in med hribi, zato so tu hude zime in je veliko dežja in »za tako žlobudro« je treba imeti nepremočljivo obutev.

Domačini so se trudili, da bi napravili čevlje, ki bi ustrezali takim naravnim pogojem in so zato uporabljali trden, močan in večkrat tudi precej grob material. »Strojarji« so drugod težko oddali tako močno usnje, kot so ga prodajali v Žireh (Stanonik, 1971).

2.3.2 Razcvet čevljarstva (do 1. svetovne vojne)

Po marčni revoluciji so tudi tuji delavci kmalu spoznali trpežnost in uporabnost žirovskih čevljev za težko delo in so jih prek delavcev iz Žirov naročali tudi zase. Naročil je bilo čedalje več in tako se je počasi širila obrt in mojstrov čevljev je bilo vse več. Dokler v Žireh ni bilo pošte, je bila dostava izdelkov v daljne kraje precej težavna. Z ustanovitvijo pošte v Žireh so žirovski čevlji dobili čedalje višjo ceno in so dobro šli v promet, zato se je pričelo ukvarjati s čevljarstvom vedno več ljudi.
Žirovsko čevljarstvo je začelo dobivati vedno večji pomen okrog leta 1880. Med prvimi, ki so imeli čevljarstvo za samostojen poklic, so bili Matija Zajc (»Matičk«), čigar delavnica je bila ustanovljena 1893. leta. Leta 1902 je bila ustanovljena delavnica Ivana Zajca, ki jo je pozneje pomembno razširil. 7. julija 1907 je bila v Novi vasi ustanovljena Zadruga rokodelskih in dopuščenih obrtov. Namestnik je bil Luka Jesenko, čevljarski mojster v Novi vasi; od ustanovitve zadruge do leta 1940 je vpisanih v Zapisniku pomočnikov med drugimi obrtniki čez 300 čevljarskih mojstrov in pomočnikov (Stanonik, 1977).

2.3.3 Čevljarstvo med obema vojnama

Stari mojstri so sicer izgubili precej predvojnih naročnikov, saj so z nastankom Jugoslavije ostali zunaj meja madžarski rudniki. Odprla pa so se nova področja v Srbiji in Bosni, kjer do takrat še skoraj niso poznali pravih čevljev in so nosili le opanke. Na novih področjih je bilo treba pokazati žirovsko blago, zato so ga posamezniki začeli tam ponujati. Hodili so na »agenturo«[2], »agenturt« k delavcem v gozdove, na žage, v rudnike, v opekarne in tudi v tovarne. Ti so radi kupovali žirovske čevlje zaradi njihove uporabnosti za delo in tudi zato, ker so jih lahko naročali po meri. Po končani vojni je Čevljarsko gospodarska zadruga nadaljevala delo, vendar ji ni uspelo združiti obrtnike v enotno delavnico. Imela pa je trgovino, ki je preskrbovala

[2] **agentúra** -e ž (û) 1. star. podjetje, ki opravlja posredniške posle; agencija.

čevljarje z materialom. Leta 1921 je zaradi težav pri nabavi dobro izdelanega usnja ustanovila s pomočjo še drugih članov Strojarno D. Z. O. J.
V dvajsetih letih so vsi čevljarji imeli dovolj dela in čevljarski poklic je postajal privlačen tudi za fante od drugod. Takoj po 1. svetovni vojni je bilo okrog dvajset čevljarskih mojstrov, v letih 1927 do 1929 pa nad šestdeset. Delo pa je bilo še vedno sezonsko. Največ dela so imeli jeseni in do novega leta, potem pa je delo pojenjalo. Leta 1921 je začela delati v »stari šoli« zadruga Loštrek-Maček. Svojo dejavnost je povečal tudi Ivan Zajc, ki je leta 1922 svojo firmo preimenoval v »Ivan Zajc in sinovi, Žiri«. Šivanje gornjih delov so počasi revzemale ženske, kar tudi dokazuje postopno specializacijo in z uvajanjem strojev vse večjo industrijsko izdelavo. Ob koncu 20. let našega stoletja pa so, ob splošnem slabem gospodarskem stanju v državi in na svetu sploh, tudi za žirovske čevljarje nastopili slabši časi, konkurenca je postajala vse hujša. Vedno bolj sta prodirala tržiški Peko in češki Bata s poceni čevlji. Doma sta se vedno bolj utrjevala Gantar v Novi vasi in Zajc, ki je imel delavnici na Dobračevi in v Stari vasi. Ostali manjši mojstri so začeli misliti na združitev, da bi s skupnimi močmi nakupili stroje in imeli svoje »agente«. Prva se je ustanovila POSTOLARSKA ZADRUGA R.Z.Z.O.Z. Žiri, aprila 1931. Takoj za njo 18. julija 1931 je bila ustanovljena SORA D.Z.O.Z z več družabniki. Brata Naglič sta se l. 1930 preimenovala v BRANO, ker sta prišla v finančne težave, sta leta 1934 osnovala PRODUKTIVNO ČIZMARSKO ZADRUGO. Leta 1936 je bila reorganizirana in na novo registrirana ČEVLJARSKA GOSPODARSKA ZADRUGA R.Z.ZO.Z.ŽIRI. Že leta 1929 so se žirovski čevljarski mojstri organizirali v strokovno združitev čevljarjev. Vsa ta združevanja dokazujejo, da so si materialno šibkejši čevljarski obrtniki poskušali pomagati na razne načine. Proti koncu 30. let je bila konkurenca vedno hujša in vedno več obrtnikov je bilo, ki so šli delat v zadruge kot pomočniki, če se niso s svojim deležem vključili v kakšno zadrugo. Nekaj pa jih je odšlo tudi drugam (v Bosno, na Hrvaško, Srbijo), kjer so nadaljevali svojo obrt. Samostojnih je ostalo le nekaj (prav tam).

Fotografija 4: Čevljarska soba v Muzeju Žiri

2.3.4 Čevljarstvo med drugo svetovno vojno

Med drugo svetovno vojno se je obseg dela precej zmanjšal, a popolnoma prekinjeno delo vendar ni bilo. Delavci, v čevljarskih obrtnih podjetjih je bilo zaposlenih približno 250, so ob prihodu Nemcev začasno prenehali z delom, a novi oblastniki so obrtnike kmalu zaposlili z izdelavo navadnih in vojaških čevljev. Prebivalstvo je preživljalo težke čase in tudi iz vrst čevljarjev so padale žrtve. Čevljarska podjetja so le še delno obratovala. Nemci so vedeli, da imajo žirovska čevljarska podjetja precejšnjo zalogo izdelanih čevljev. Vsi Nemci so se pri Bahaču oskrbeli z novimi čevlji in še z rezervami … Nemci so 23. oktobra 1943 zapustili Žiri, s seboj pa odvlekli sedem talcev, okrog 20 avtomobilov naropanega blaga, predvsem čevljev in usnja. Proti koncu novembra 1943 so oplenili čevljarske delavnice in strojarno in tudi napol surove kože odpeljali v domobransko postojanko v Rovte (prav tam).

2.3.5 Čevljarstvo po drugi svetovni vojni

Prvo nedeljo v juniju 1945 je major Roman pozival navzoče, naj začnejo z obnovo in vzamejo oblast v svoje roke; pozval je čevljarje**,** naj začnejo takoj z delom in naj se združijo v močne gospodarske enote. Poudaril je, da je na razpolago dovolj usnja, težave pa bodo nastale s tehničnimi materiali in stroji.
Nace Naglič je povabil Vinka Govekarja na sestanek v Soro, kjer bi se dogovorili o ustanovitvi nove partizanske čevljarske zadruge. Vse predvojne čevljarske zadruge in mali in veliki zasebni obrtniki naj bi se združili v eno podjetje. Po več sestankih, na katerih je bilo prizadete treba prepričevati o potrebnosti in koristi združitve, je bila 10. junija 1945 ustanovljena ČEVLJARNA, Žiri, z.z.o.j. Obratovodja Naglič se je boril s težkimi problemi. Najprej je bilo treba urediti in popraviti delavnice, izvesti tehnične priprave in organizacijo dela. Zadruga je imela štiri največje delavnice v Stari vasi. Zasebniki, predvsem pa zadružniki, so proti odškodninam posodili stroje in invertar, kar je bilo še pred koncem leta od njih kupljeno in plačano. Prostori za pripravo gornjih delov, sekalnica in skladišče so bili nameščeni v bivši postolarski zadrugi, montaža dela pa je potekala v ostalih delavnicah. Da je bila združitev vseh čevljarjev upravičena, se je kmalu pokazalo v praksi. Že v nekaj mesecih je bilo izdelane več tisoč parov vojaške in delavske obutve. S prodajo izdelkov ni bilo težav, z nabavo surovin in pomožnega materiala pa so bile velike. V dobrem letu obstoja je zadruga zaposlila vso kvalificirano in polkvalificirano delovno silo na žirovskem področju.
23. marca 1946 je na občnem zboru celotni kolektiv potrdil sklep upravnega odbora o gradnji nove stavbe. 30. aprila 1947 je vlada uradno ustanovila državno gospodarsko podjetje z imenom TOVARNA ŠPORTNIH ČEVLJEV, Žiri. Meseca aprila 1947 so pričeli z gradnjo tovarne.

Že od začetka ustanovitve tega podjetja so se delavci odlikovali tudi na športnem in kulturnem področju. Podjetje samo je precej prispevalo za obnovitev požganega Sokolskega doma, kjer so bile pogosto dramske prireditve in telovadne akademije. Med starejšimi je bilo več glasbeno nadarjenih, zato so ustanovili godbo na pihala. Znanega glasbenika Antona Jobsta so naprosili za poučevanje petja in glasbe. Gradnja tovarne je trajala 16 mesecev. 15. avgusta 1948 je bilo slavnostno odprtje novozgrajene tovarne. 6. septembra 1951 se je po sklepu upravnega odbora spremenilo ime tovarne v novo: ALPINA, tovarna športnih čevljev, Žiri. 16. januarja 1952 se je preimenovala v ALPINA, tovarna čevljev, Žiri (prav tam).

2.4 IZOBRAŽEVANJE ZA ČEVLJARJE

Izobraževanje za čevljarje je potekalo na različen način, odvisno od obdobja. Najprej so bili vajenci, nad katerimi so bili pomočniki in mojstri. Sledilo je obdobje tečajev, ko pa je prišlo do formalne ustanovitve šole, so vpisani vanjo postali dijaki (Stanonik, 1973). Obdobje vajeništva in tečajev je bilo do druge svetovne vojne, potem so ustanovili šolo.

2.4.1 Vajeništvo

Kmečki fantje se niso toliko odločali za čevljarski stan, ker so se lažje in raje ženili na domačije. Od bajtarskih pa si je vsak želel česa izučiti, sicer je lahko postal le hlapec; da bi šel kdo študirat**,** pa je bilo dokaj redko. Zdelo se je, da bodo še naprej in najbolj poceni prišli do kruha, če se bodo pri domačih mojstrih izučili za čevljarje.

Vajenci so imeli od mojstra do mojstra drugačno življenje. Učiti so se začenjali dokaj mladi, trinajst-**,** štirinajstletni. V katerem letnem času so prihajali k mojstrom, ni bilo pomembno, samo da so odslužili tri leta. Pri nekaterih mojstrih je bilo treba plačati 15 do 35 goldinarjev učnine pred 1. sv. vojno, pri nekaterih ni bilo treba nič, kdo je moral prvo leto hoditi domov jest, češ da niti za hrano ne zasluži, nato je jedel in stanoval pri mojstru. Marsikod so vajenca najprej vzeli na preizkušnjo, ali je pošten; pa tudi, ali bo mogel sedeti na stolu. Ko je prišel k mojstru, je moral imeti vse orodje s seboj v skrinjici in stol, spet drugi si je orodje sposojal pri mojstru in pomočnikih in si ga je počasi sam kupoval, ko je kaj zaslužil. Učil ga je sam mojster ali pomočnik, ki ga je določil mojster. Ta je sedel od glavnega vhoda najbolj na koncu. Zraven njega levo vajenec, levo od njega starejši vajenec ali mlajši pomočnik in dalje ostali pomočniki. Najprej se je učil delat dreto. Ščetine vperiti, šivati z njo, kovati, gladiti, sčasoma pa še navlačevati. Skrbeti je moral tudi za luč in vodo v delavnici, zlagati orodje in kopita, zvečer po končanem delu zbrati iz smeti še uporabne cveke, žeblje, ščetine, koščke usnja ipd. in pomesti. Posebnost vajeniške dobe žirovskih čevljarjev je »sujšna« (svojščina). Določeno je bilo, do katere ure zvečer (najpogosteje do devetih) je moral delati na račun vajeništva. Kar je delal po tej uri, je bila svojščina, to je pomenilo, da je lahko naredil kaj zase ali za svoje domače ali pa je še pomagal mojstru po svojih močeh in zmožnostih in mu je mojster to delo plačal. Razen tega je moral vajenec delati še vse drugo, kar so mu ukazali: pestovati otroke, vardevati živino, cepiti drva, nositi vodo in pomagati zunaj (na polju). Spali so najpogosteje na veži. Perilo so imeli v lesenem kovčku, nedeljsko obleko pa obešeno kje poleg postelje. Značilno je, da do 1. sv. vojne zlepa niso hodili domov, čeprav so imelo do doma le 10 minut, zdi se, da sprva zaradi pomoči mojstru pri domačih opravilih. Po preteku učne dobe so najprej dobivali le spričevala, da so izučeni, napisana je bila ocena, kako so se zadržali, ali so bili pridni in kako jim je šlo delo od rok. Do leta 1921 niso delali nobene preizkušnje, odtlej so delali po preteku učne dobe izpit pri drugem mojstru, kaj so se učili in samostojno izdelan čevelj je pregledala komisija treh mojstrov. Učno razmerje so tedaj že urejevali s pisanimi pogodbami. V njih je bilo določeno, da skrbi mojster za stanovanje in hrano; da dobi vajenec na leto od 10 do 21 dni prosto in gre domov pomagat. Če bo vajenec bolan, bo moral zamujene dneve dodati na koncu iztečene učne pogodbe. Za Miklavža so jim kupili kakšno orodje. Za božič jim je gospodinja spekla vsakemu svojo potičko, prav tako za veliko noč, ko jim je priložila tudi pirhe, da so nesli domov »za kolače« (darilo). Dokončanja vajeniške dobe niso vajenci nič slavili, saj niso imeli denarja, le v družbo pomočnikov so poslej smeli zahajati, ko prej niso (prav tam).

2.4.2 Tečaji

Leta 1907 je bil v Idriji prvi tečaj za čevljarske mojstre. Ob koncu tečaja je bila razstava, ki se je je udeležil tudi mojster Ivan Zajc. Z vodjem tečaja, učiteljem Francem Kumrškom (Kumeršek) sta se dogovorila za 1. strokovni tečaj v Žireh. Jernej Mlinar in Ivan Zajc sta zbirala prijave mojstrov in priglasilo se jih je dvanajst. Tečaj je trajal tri tedne pri Gostiši. Tečajniki so se učili meriti nogo in izdelovati vzorec. Prvič so se naučili napraviti všiti jezik in sestaviti gornji del. Imeli so tudi levoramni stroj, katerega Žirovci prej še niso poznali. Preden je bil tečaj zaključen, jih je bilo v Žireh še pet, ki so jih naročili tečajniki. Tečajniki so dali učitelju za spomin svojo sliko in »Jekapic« mu je naredil značilni žirovski čevljarski stol. Kumeršek je dal tudi navodila za ustanovitev čevljarske zadruge, ker bi posamezni mojstri težko dobili delo za vojsko (Stanonik, 1971).

2.4.3 Nastanek in delovanje šole – čas po drugi svetovni vojni

Za pomladitev podjetja je bil ustanovljen vajenski oddelek s praktičnim in teoretičnim poukom. Ta oddelek je bil vzdrževan izključno s sredstvi podjetja. Učni načrt so sestavili sporazumno z upraviteljem šole Edijem Hribernikom. Teorijo so poučevali učitelji osnovne šole, strokovni pouk je vodil Leander Mlinar, za praktično delo je bilo nastavljenih šest inštruktorjev.

Čevljarski šolski izobraževalni center Žiri se je razvil iz bivše Industrijske čevljarske šole Žiri, ki jo je 20. junija 1949 ustanovilo Ministrstvo za prosveto in kulturo vlade LRS na pobudo Ministrstva za industrijo LRS (odločba štev. P-8055/2-49) ter bivše Čevljarske šole iz Ljubljane, ki je izobraževala kadre za čevljarsko obrt in se je 23. septembra 1960 na podlagi sklepa OLO Ljubljana (štev. 10/P-6-90/1) preselila v Žiri, kjer so bili pogoji za delo šole boljši (učne delavnice, dijaški dom).
Ustanoviteljske pravice šole so do leta 1958 pripadale »Tovarni športnih čevljev Žiri« (Alpina). Medtem je Vlada LRS 2. septembra 1953 s posebno odločbo ustanovila ustanovo s samostojnim financiranjem, imenovano Delavnica industrijske čevljarske šole Žiri. Obstoj oz. financiranje žirovske čevljarske šole je sredi 50. let preteklega stoletja predstavljalo velik problem. Podjetji Peko in Planika bi rajši imeli šolo bližje svojim delavnicam. Poudarjali sta, da industrijska šola v Žireh ne ustvarja takšnih profilov delavcev, kot jih oni potrebujejo in agitirali za novo šolo. Nerešena razmerja so vplivala na to, da šola ni dobila nobenih sredstev iz državnega proračuna. Vseskozi jo je financirala tovarna Alpina.
S 26. marcem 1958 so ustanoviteljske pravice šole prešle na Okrajni ljudski odbor Kranj (odločba štev. 05-757/3) in nato 27. septembra 1960 na Občinski ljudski odbor Žiri (odločba štev. 6-252/22-60).
Po združitvi z ljubljansko čevljarsko šolo se je Industrijska čevljarska šola 25. septembra 1964 preimenovala v Obrtni izobraževalni center za čevljarsko stroko Žiri (odločba SO Logatec, štev. 02-16/64-3/5). Bila je samostojen vzgojno-izobraževalni zavod, vpisana v registru občine Logatec, kamor so Žiri v tistem času sodile. Sedež šole je bil v Stari vasi št. 26. Tu je bil tudi šolski internat. Zavod je upravljal 7-članski upravni odbor. Predstojnik zavoda je bil v. d. ravnatelja Peter Naglič.
Od jeseni 1965 dalje se je šola imenovala Čevljarski šolski izobraževalni center Žiri. Center je bil kot samostojna delovna organizacija vpisan v register samostojnih zavodov pri Okrožnem gospodarskem sodišču v Ljubljani 9. oktobra 1965 (Rg I. 11/1). Po reorganizaciji občin je

ustanoviteljske pravice 12. marca 1970 (odločba SO Šk. Loka, štev. 022-10/69-1) prevzela občina Škofja Loka. Šolski okoliš je obsegal celotno področje SR Slovenije.
Ukinitev šole je prinesla reforma srednješolskega učnega sistema v začetku 80. let preteklega stoletja. Po zakonu o srednjem usmerjenem izobraževanju šola ni imela več pogojev za nadaljevanje vzgojno-izobraževalnega dela in ni bila zajeta v mrežo šol srednjega usmerjenega izobraževanja v republiki Sloveniji. Šola je od koncu šolskega leta 1981/82 prenehala delovati. Njeno delo je nadaljevala Srednja tekstilna in čevljarska šola v Kranju (Šega, SI_ZAL_ŠKL/0380, Čevljarski šolski izobraževalni center Žiri).

Ta šola je bila edina stalna ustanova v Žireh, ki je sodila v območje srednjega oziroma nadaljevalnega šolstva. Izobraževala je tudi za podjetja zunaj Žirov in ne le za Alpino. Brez Alpine ne bi obstajala tako dolgo. Imela je tudi internat, v njem so stanovali dijaki iz vse Slovenije. Cela vrsta dijakinj se je zaposlila v Alpini in se v Žireh poročila (Naglič, 2019).

2.4.4 Začetki dijaških domov v Sloveniji, pravila, (šolska) malica

Poleg srednje čevljarske šole v Žireh je bil tudi dijaški dom oz. internat[3]. Če smo v teoretičnem delu kar nekaj besed namenili čevljarstvu, kratko strnimo še zgodovino dijaških domov.
Predhodnice dijaških domov so bile sirotišnice, o katerih je pisal že Valvasor: »Leta 1041 je bogati meščan in trgovec Pavel Berlach, ker ni imel svojih dedičev, ustanovil sirotišnico in v ta namen zapustil vse svoje imetje in posestva.« V 18. stoletju je cesarica Marija Terezija poskbela za sirote z obnovo ljubljanske sirotišnice, kjer so otroke, ne samo gmotno oskrbovali, temveč tudi poučevali v branju, pisanju, računstvu ter pozneje v različnih obrtniških znanjih.

Pomembno vlogo pri ustanavljanju internatov so imele razne verske organizacije in verski redovi, saj so v samostanih šolali otroke ter so tudi poskrbeli za njihovo nastanitev. Red križnikov, ki je prišel v Ljubljano v začetku 13. stoletja je imel svojo šolo in internat.
Ko so v začetku 18. stoletja v Ljubljano prišle uršulinke, so leta 1702 odprle dekliško šolo z internatom, vendar so njihovo ustanovo obiskovale le učenke premožnejših staršev.

V 2. pol. 19. stoletja je pričelo naraščati število internatov za tiste dijake, ki so se šolali izven domačih krajev.
Kakšna pravila so veljala po domovih je seveda odvisno od časovnega obdobja ter od samega internata, saj niso veljala neka splošna pravila, temveč jih je vodstvo internata samo postavljalo. V knjižnici Slovenskega šolskega muzeja hranijo npr. knjižico *Pravila dekliškega vzgojnega zavoda uršulink v Škofji Loki iz leta 1922*, sicer pa lahko beremo, da so bila pravila zelo stroga, kot na primer:

- Gojenke ne smejo svobodno občevati z zunanjim svetom.
- Ves čas, od večerne molitve do zajtrka, v prostorih stroge klavzure, pred kapelo, na vseh potih, kjer nastopajo gojenke paroma, je zapovedano molčati.
- Denarja gojenke ne smejo imeti pri sebi; oddajo naj ga svojim prefektam.

[3] **internát** -a m (â) *ustanova, ki omogoča učencem bivanje in daje oskrbo, dom*

- Dobivati od zunaj jestvine v hišo je dovoljeno le o božiču in o veliki noči, razen tega pa le z dovoljenjem gospe matere. Jestvin gojenke ne dobivajo v roke, marveč jih prevzame za to določena sestra, ki jim jih daje po malem za južino.
- Povsod vladaj red in snaga!

... v tej knjižnici je zabeleženo še mnogo zanimivih pravil v zvezi z oblačenjem, z bogoslužji, z obnašanjem v cerkvi in pri pouku, kaj lahko berejo in kaj ne, kakšna pravila veljajo v jedilnici, spalnici, med prostim časom ... (Koželj, 2023).

Čeprav se je skrb za prehrano učencev na posameznih šolah pojavljala že prej, so v šolski zakonodaji o uvedbi organizirane skrbi za šolsko prehrano prvič zapisali v Državnem zakonu o ljudskih šolah iz leta 1906. Nadaljnji razvoj organizirane šolske prehrane in širjenje števila šolskih kuhinj se je močno razmahnil v obdobju po drugi svetovni vojni, še posebno z Zakonom o osnovni šoli iz leta 1959, ki je določal, da je šolska kuhinja sestavni del šol. Od takrat naprej sledimo razvoju šolskih kuhinj in šolskih malic, kakršne poznamo danes (Balekovec Debevc v Koželj, 2023). In v ta del, po 1959 naj bi sodila tudi žirovska čevljarska šola od leta 1959 naprej, čeprav ne gre več za osnovno šolo in so morda šolsko kuhinjo prilagajali svojim potrebam in zmogljivostim.

3 RAZISKOVALNI DEL

V raziskovalnem delu smo skušali ugotoviti, kako je s prisotnostjo oz. zavedanjem o čevljarskem izobraževanju v Žireh. Predstavili bomo metode, s katerimi smo pridobili informacije in podatke, predstavljene v raziskovalni nalogi.

3.1 METODOLOGIJA

Osnovno teorijo smo pridobili na podlagi prebrane etnološke in zgodovinske teorije o omenjeni temi. Iskali smo po različnih pisnih virih, se podali na teren – najprej v arhiv, nato pa do samih prebivalcev Žirov.
Za raziskavo smo izdelali anketi o dediščini, spominu čevljarske šole in z njo povezanega internata. Prvo so reševali devetošolci – glede na to, da smo tudi mi v času, ko razmišljamo o svojem bodočem poklicu, obenem naj bi se zavedali čevljarske tradicije našega kraja.
Druga anketa je bila drugačna: reševali so jo stari starši učencev Osnovne šole Žiri.

Ko smo dobili podatke, smo se k določenim družinam odpravili tudi sami in z njimi opravili podrobnejši intervju. Nekaj intervjuvancev s predhodnega seznama bodisi zaradi bolezni oz. starosti nismo uspeli pridobiti. Vsi ostali intervjuvanci so se z veseljem odzvali vabilu in odgovorili na zastavljena vprašanja.

3.1.1 Opis vzorca raziskave

Arhivsko gradivo predstavljajo zapisi, povezano s čevljarsko šolo in internatom v Žireh. Razdeljeno je v več škatel, vsako obdobje je posebej označeno. Celotno gradivo je od leta 1949 do 1982.
Prvo anketo je rešilo 50 devetošolcev. Drugo anketo je reševalo 90 anketirancev, vsi so bili stari med 55 in 90 let. Anketo je rešilo 52 žensk in 38 moških.
Dodatni vzorec raziskave predstavljajo intervjuji oz. zapisi po spominu z nekdanjimi dijaki in tudi nekaterimi zaposlenimi oz. potomci zaposlenih žirovske čevljarske šole.

3.1.2 Opis merskega instrumenta

Anketo za devetošolce je sestavljalo 10 vprašanj.
Vprašanja so bila predvsem zaprtega tipa.
Druga anketa je kot dodatno vprašanje (odprtega) tipa vključevala navedbo anekdot, sicer pa je bilo 28 vprašanj z dodatnimi podvprašanji.
Vprašanja za intervju so bila sestavljena pred obiskom intervjuvancev.

3.1.3 Opis postopka zbiranja podatkov

Teoretične podatke smo pridobili na spletu (predvsem digitalizirano gradivo Loških razgledov, Žirovskega občasnika in Življenja in dela) in v knjižnicah, tako v Žireh kot v Škofji Loki. Nekaj

tovrstnega gradiva smo imeli raziskovalci tudi doma, saj po žirovskih domovih še vedno hranimo lokalne publikacije (bodisi Žirovski občasnik ali glasilo tovarne Alpina).
Podali smo se tudi v Zgodovinski arhiv Ljubljana, enota Škofja Loka, kjer smo pridobili podatke o usanovnih dokumentih čevljarske šole v Žireh.
Najprej smo sestavili »pilotski« vprašalnik, ki smo ga dali nekaj različnim osebam. Po pogovoru z njimi smo ugotovili, da moramo nekatera vprašanja preurediti, zastaviti bolj konkretno ipd. Po sestavi novega vprašalnika smo se pri domačinih pozanimali o tistih, ki imajo kakršno koli povezavo s čevljarsko šolo. Aneketi sta bili reševani oktobra in novembra 2022.

Za vse intervjuje smo se vnaprej dogovorili. Intervjuji so bili avdio snemani (in so v celoti prepisani), opravljali smo jih od oktobra 2022 do marca 2023.

3.1.4 Obdelava podatkov

Ko je posamezno anketo izpolnilo določeno število oseb oz. večina anketiranih, smo začeli s pregledovanjem podatkov. V Wordov dokument smo prepisali vprašanja in pod njimi pripisali odgovore od najpogostejših do najredkejših oz. pri odprtih vprašanjih prepisali celotne odgovore. Poleg odgovorov smo dopisali tudi odstotke, ki predstavljajo delež celote. Osebe, s katerimi smo opravili intervjuje, so poimenovane z imenom in priimkom.
Ko smo zbrali vse odgovore, smo se lotili izdelovanja grafov v aplikaciji Excel. Uporabili smo stolpčne diagrame in tortne prikaze. V vse grafe smo vključili tudi odstotke.
Posnete intervjuje smo prepisali. Prejete fotografije smo shranili v posebno mapo in jih pri določenem intervjuju vstavili v nalogo. Tiste osebe, za katere vemo, da so na fotografiji, navajamo, ostalih žal ne.

3.2 REZULTATI

3.2.1 Arhiv

V arhivu hranijo 17 arhivskih škatel gradiva Šolskega centra za čevljarsko stroko Žiri (SI_ZAL_ŠKL/0380). Shranjeni so matične knjige in matični listi učencev, vpisnice učencev, zapisniki o izdanih zaključnih, mojstrskih in pomočniških spričevalih, vzorci redovalnic, akti o ustanovitvi in kasnejših statusnih spremembah šole, razni statuti, pravilniki in drugi samoupravni akti šole, programi dela in letna poročila o delu, zaključni računi in personalne mape učiteljev. Celotna zbirka, ki se navezuje na čevljarsko šolo v Žireh, zajema obdobje med leti 1949 in 1982.

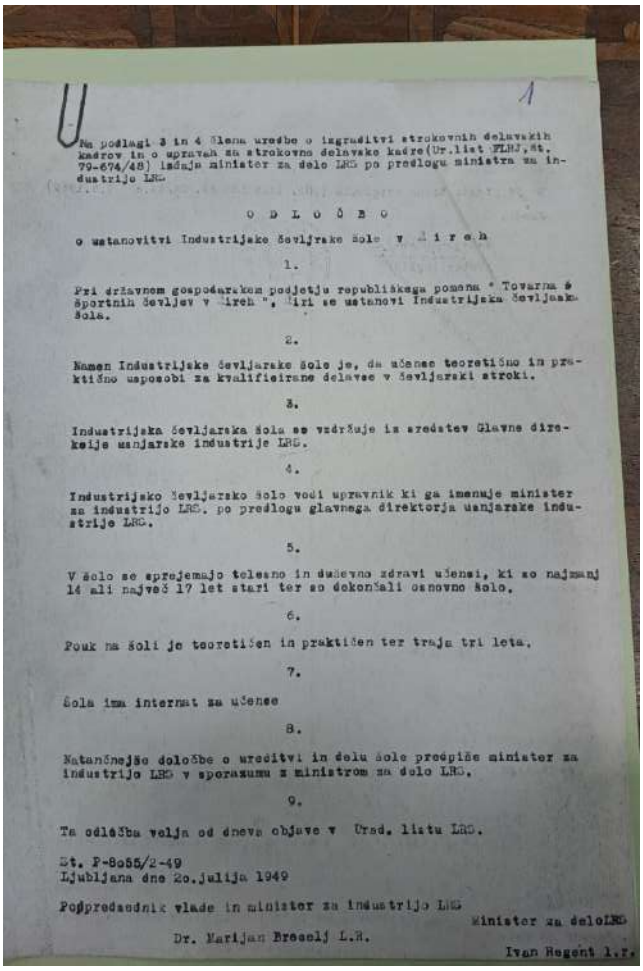

Na podlagi 3 in 4 člena uredbe o izgraditvi strokovnih delavskih kadrov in o upravah za strokovno delavske kadre (Ur.list FLRJ, st. 79-674/48) izdaja minister za delo LRS po predlogu ministra za industrijo LRS

O D L O Č B O

o ustanovitvi Industrijske čevljarske šole v Žireh

1.

Pri državnem gospodarskem podjetju republiškega pomena " Tovarna è športnih čevljev v Žireh ", Žiri se ustanovi Industrijska čevljarska šola.

2.

Namen Industrijske čevljarske šole je, da učence teoretično in praktično usposobi za kvalificirane delavce v čevljarski stroki.

3.

Industrijska čevljarska šola se vzdržuje iz sredstev Glavne direkcije usnjarske industrije LRS.

4.

Industrijsko čevljarsko šolo vodi upravnik ki ga imenuje minister za industrijo LRS. po predlogu glavnega direktorja usnjarske industrije LRS.

5.

V šolo se sprejemajo telesno in duševno zdravi učenci, ki so najmanj 14 ali največ 17 let stari ter so dokončali osnovno šolo.

6.

Pouk na šoli je teoretičen in praktičen ter traja tri leta.

7.

Šola ima internat za učence

8.

Natančnejše določbe o ureditvi in delu šole predpiše minister za industrijo LRS v sporazumu z ministrom za delo LRS.

9.

Ta odločba velja od dneva objave v Uradl. listu LRS.

St. P-8055/2-49
Ljubljana dne 20. julija 1949

Podpredsednik vlade in minister za industrijo LRS
Dr. Marijan Brecelj L.R.

Minister za delo LRS
Ivan Regent l.r.

Fotografija 5: Odločba o ustanovitvi šole, 1949

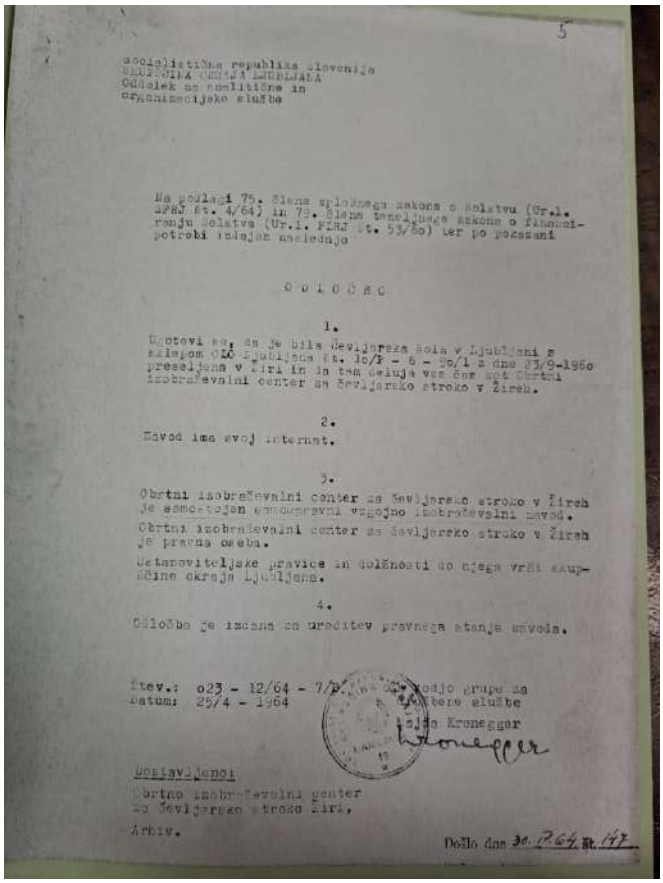

Socialistična republika Slovenija
SKUPŠČINA OBČINE LJUBLJANA
Oddelek za splošne in
organizacijske službe

Na podlagi 79. člena splošnega zakona o šolstvu (Ur.l. SFRJ st. 4/64) in 79. člena temeljnega zakona o financiranju šolstva (Ur.l. FLRJ st. 53/60) ter po poizvedbi potrebi izdaja naslednjo

O D L O Č B O

1.

Ugotovi se, da je bila čevljarska šola v Ljubljani s sklepom OLO Ljubljana st. 10/F - 6 - 20/1-2 dne 23/9-1960 preseljena v Žiri in in tam deluje vse čas kot Obrtni izobraževalni center za čevljarsko stroko v Žireh.

2.

Zavod ima svoj internat.

3.

Obrtni izobraževalni center za čevljarsko stroko v Žireh je samostojen samoupravni vzgojno izobraževalni zavod.

Obrtni izobraževalni center za čevljarsko stroko v Žireh je pravna oseba.

Ustanoviteljske pravice in dolžnosti do njega vrši skupščina okraja Ljubljana.

4.

Odločba je izdana za ureditev pravnega stanja zavoda.

Štev.: 023 - 12/64 - 7/P... Vodja grupe za
Datum: 25/4 - 1964 splošne službe
... Kroneggar

Dobijo:
Obrtno izobraževalni center
za čevljarsko stroko Žiri,
Arhiv.

Došlo dne 30.IV.64 st. 147

Fotografija 6: Odločba z internatom, 1964

Na gornjih fotografijah sta odločbi o ustanovitvi Industrijske čevljarske šole Žiri, kaj je njen namen – da se učenec teoretično in praktično usposobi za delo v čevljarski industriji (2. točka), da se v šolo sprejema telesno in duševno zdrave učence, ki so stari med 14 in 17 let ter so dokončali osnovno šolo (Fotografija 5). Obenem na drugi odločbi piše, da ima zavod, ki je preseljen iz Ljubljane**,** svoj internat (Fotografija 6).

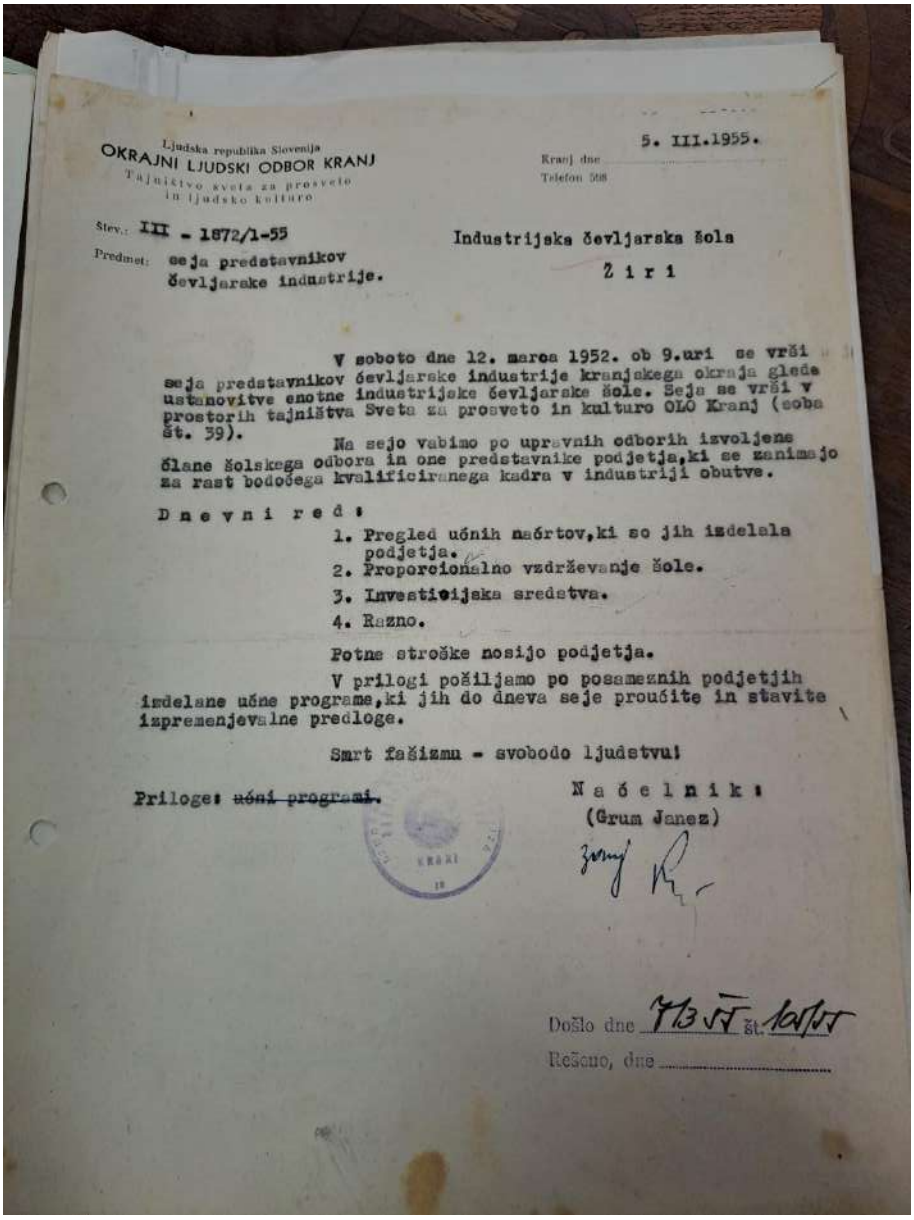

Ljudska republika Slovenija
OKRAJNI LJUDSKI ODBOR KRANJ
Tajništvo sveta za prosveto in ljudsko kulturo

Kranj dne 5. III.1955.
Telefon 588

Štev.: III - 1872/1-55
Predmet: seja predstavnikov čevljarske industrije.

Industrijska čevljarska šola
Ž i r i

V soboto dne 12. marca 1952. ob 9.uri se vrši seja predstavnikov čevljarske industrije kranjskega okraja glede ustanovitve enotne industrijske čevljarske šole. Seja se vrši v prostorih tajništva Sveta za prosveto in kulturo OLO Kranj (soba št. 39).

Na sejo vabimo po upravnih odborih izvoljene člane šolskega odbora in one predstavnike podjetja, ki se zanimajo za rast bodočega kvalificiranega kadra v industriji obutve.

D n e v n i r e d :

1. Pregled učnih načrtov, ki so jih izdelala podjetja.
2. Proporcionalno vzdrževanje šole.
3. Investicijska sredstva.
4. Razno.

Potne stroške nosijo podjetja.

V prilogi pošiljamo po posameznih podjetjih izdelane učne programe, ki jih do dneva seje proučite in stavite izpremenjevalne predloge.

Smrt fašizmu - svobodo ljudstvu!

Priloge: ~~učni programi.~~

N a č e l n i k :
(Grum Janez)

Došlo dne 7/3 55 št. 1072/55
Rešeno, dne

Fotografija 7: Vabilo na sejo

Na fotografiji (Fotografija 7) vidimo vabilo za sejo predstavnikov čevljarske industrije kranjskega okraja iz leta 1955, na kateri naj bi pregledali tudi učne načrte za čevljarsko šolo. Zanimiv se nam zdi pozdrav: *Smrt fašizmu – svoboda ljudstvu!*

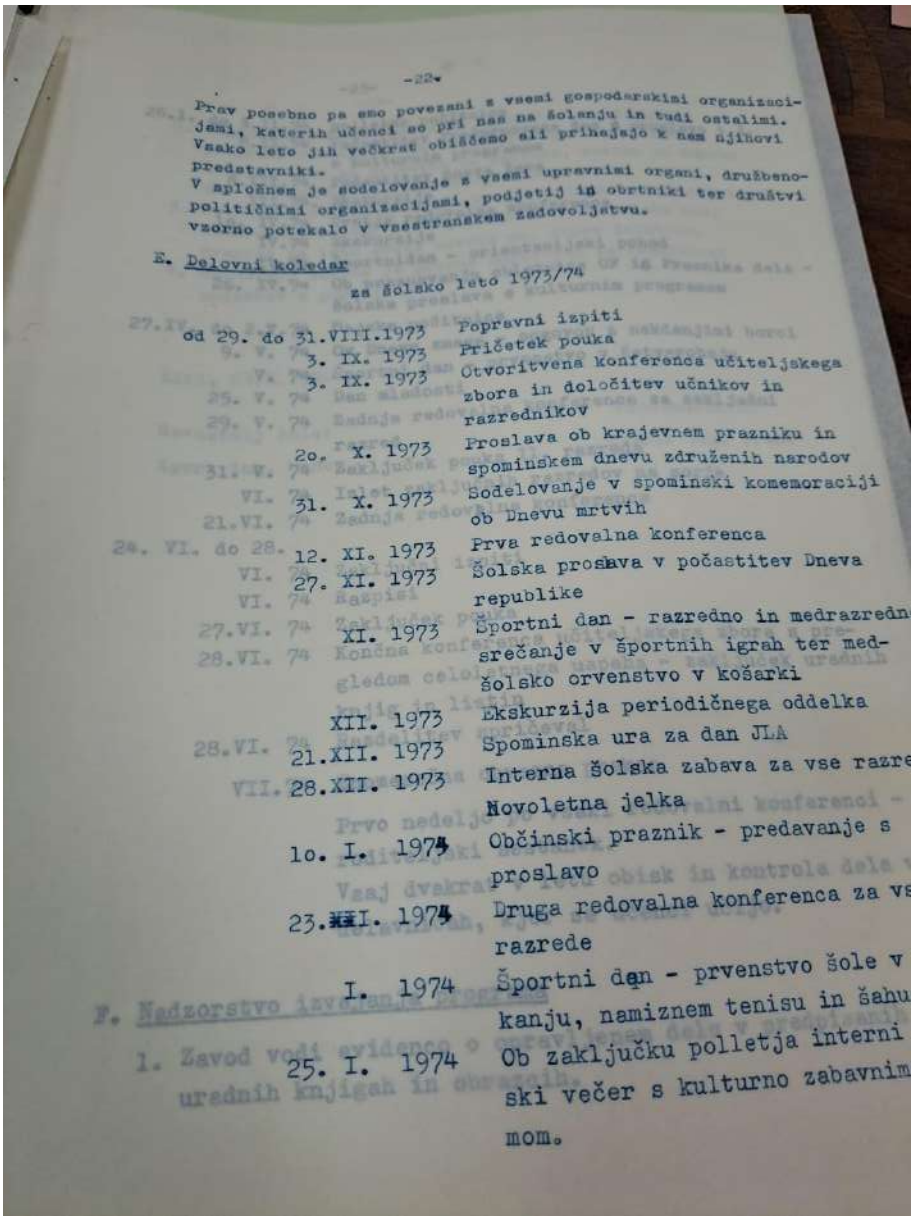

-22-

Prav posebno pa smo povezani s vsemi gospodarskimi organizacijami, katerih učenci so pri nas na šolanju in tudi ostalimi. Vsako leto jih večkrat obiščemo ali prihajajo k nam njihovi predstavniki.
V splošnem je sodelovanje s vsemi upravnimi organi, družbeno-političnimi organizacijami, podjetij in obrtniki ter društvi vzorno potekalo v vsestranskem zadovoljstvu.

E. Delovni koledar

za šolsko leto 1973/74

od 29. do 31.VIII.1973	Popravni izpiti
3. IX. 1973	Pričetek pouka
3. IX. 1973	Otvoritvena konferenca učiteljskega zbora in določitev učnikov in razrednikov
2o. X. 1973	Proslava ob krajevnem prazniku in spominskem dnevu združenih narodov
31. X. 1973	Sodelovanje v spominski komemoraciji ob Dnevu mrtvih
12. XI. 1973	Prva redovalna konferenca
27. XI. 1973	Šolska proslava v počastitev Dneva republike
XI. 1973	Športni dan - razredno in medrazredn srečanje v športnih igrah ter med-šolsko orvenstvo v košarki
XII. 1973	Ekskurzija periodičnega oddelka
21.XII. 1973	Spominska ura za dan JLA
28.XII. 1973	Interna šolska zabava za vse razre Novoletna jelka
1o. I. 1974	Občinski praznik - predavanje s proslavo
23.XII. 1974	Druga redovalna konferenca za vs razrede
I. 1974	Športni dan - prvenstvo šole v kanju, namiznem tenisu in šahu
25. I. 1974	Ob zaključku polletja interni ski večer s kulturno zabavnim mom.

Fotografija 8: Delovni koledar za leto 1973/1974

S Fotografije 8 je mogoče razbrati koledar oz. dejavnosti, ki naj bi v šoli potekale. Vidnih je kar nekaj proslav oz. podobnih kulturnih prireditev za 1. polletje: proslava ob krajevnem prazniku in spominskem dnevu združenih narodov, sodelovanje ob spominski komemoraciji, šolska proslava v počastitev dneva republike, novoletna jelka, občinski praznik - predavanje s proslavo, ob zaključku polletja družabni večer s kulturno zabavnim programom.

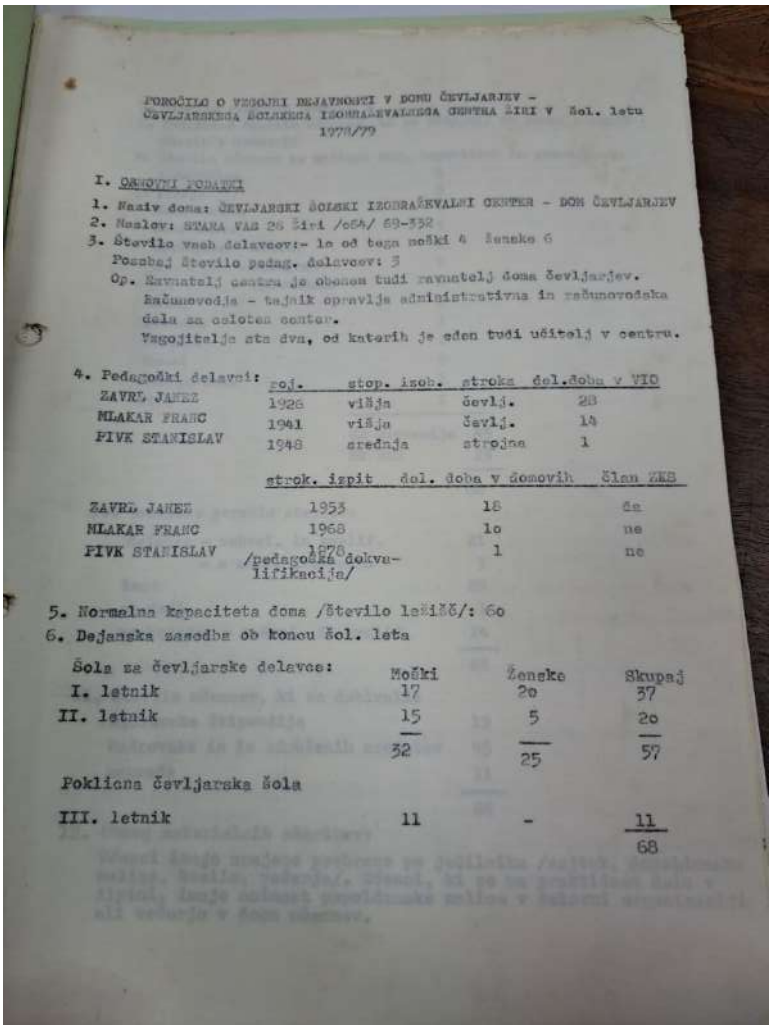

POROČILO O VZGOJNI DEJAVNOSTI V DOMU ČEVLJARJEV – ČEVLJARSKEGA ŠOLSKEGA IZOBRAŽEVALNEGA CENTRA ŽIRI V šol. letu 1978/79

I. OSNOVNI PODATKI

1. Naziv doma: ČEVLJARSKI ŠOLSKI IZOBRAŽEVALNI CENTER – DOM ČEVLJARJEV
2. Naslov: STARA VAS 26 Žiri /064/ 69-332
3. Število vseh delavcev:- le od tega moški 4 ženske 6
   Poseben število pedag. delavcev: 3
   Op. Ravnatelj centra je obenem tudi ravnatelj doma čevljarjev.
   Računovodja – tajnik opravlja administrativna in računovodska dela za celoten center.
   Vzgojitelja sta dva, od katerih je eden tudi učitelj v centru.

4. Pedagoški delavci:

	roj.	stop. izob.	stroka	del.doba v VIO
ZAVRL JANEZ	1926	višja	čevlj.	28
MLAKAR FRANC	1941	višja	čevlj.	14
PIVK STANISLAV	1948	srednja	strojna	1

	strok. izpit	del. doba v domovih	član ZKS
ZAVRL JANEZ	1953	18	da
MLAKAR FRANC	1968	1o	ne
PIVK STANISLAV	1978 /pedagoška dokvalifikacija/	1	ne

5. Normalna kapaciteta doma /število ležišč/: 6o
6. Dejanska zasedba ob koncu šol. leta

Šola za čevljarske delavce:	Moški	Ženske	Skupaj
I. letnik	17	2o	37
II. letnik	15	5	2o
	32	25	57
Poklicna čevljarska šola			
III. letnik	11	-	11
			68

Fotografija 9: Zaposleni na čevljarski šoli – zadnje obdobje (1978/1979)

Pod točko 4 so navedeni pedagoški delavci čevljarske šole v zadnjem obdobju njenega delovanja (šolsko leto 1978/1979): Zavrl Janez, Mlakar Franc in Pivk Stanislav, s katerim v nadaljevanju navajamo tudi opravljen intervju.

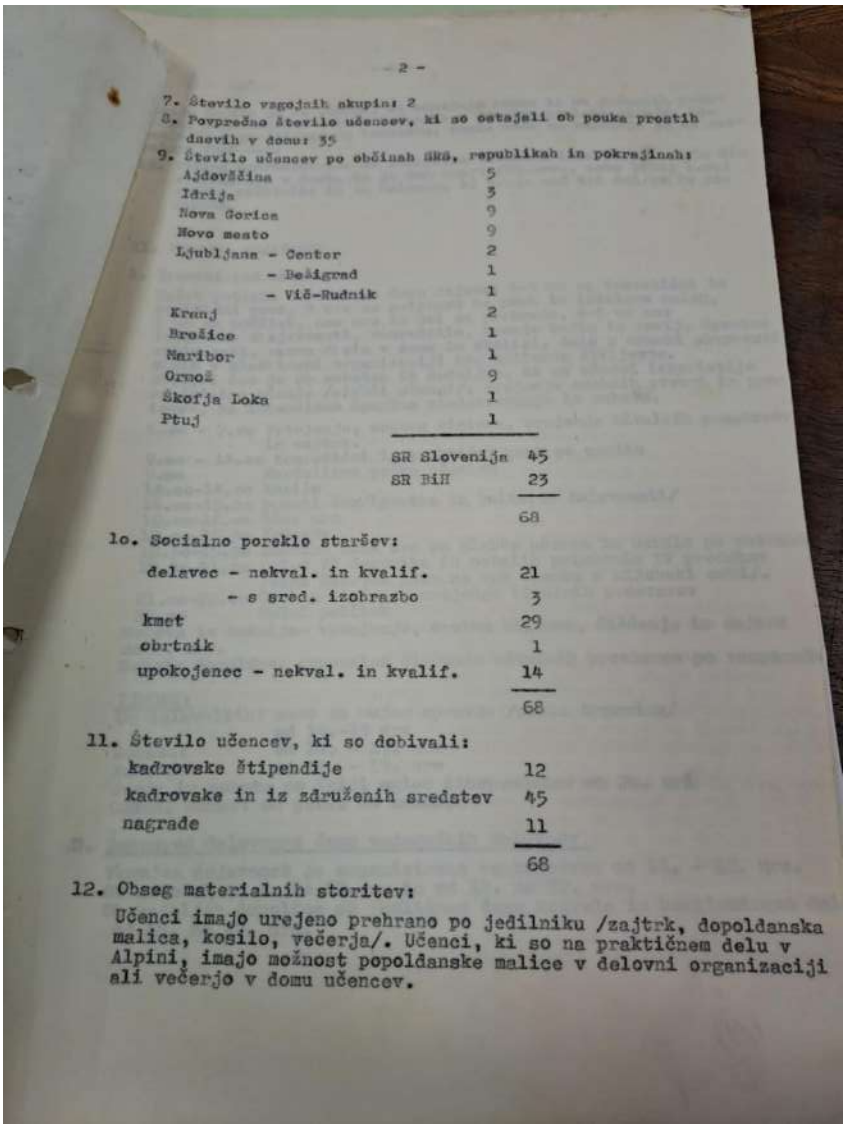

- 2 -

7. Število vzgojnih skupin: 2
8. Povprečno število učencev, ki so ostajali ob pouka prostih dnevih v domu: 35
9. Število učencev po občinah SRS, republikah in pokrajinah:

Ajdovščina	5
Idrija	3
Nova Gorica	9
Novo mesto	9
Ljubljana - Center	2
- Bežigrad	1
- Vič-Rudnik	1
Kranj	2
Brežice	1
Maribor	1
Ormož	9
Škofja Loka	1
Ptuj	1
SR Slovenija	45
SR BiH	23
	68

10. Socialno poreklo staršev:

delavec - nekval. in kvalif.	21
- s sred. izobrazbo	3
kmet	29
obrtnik	1
upokojenec - nekval. in kvalif.	14
	68

11. Število učencev, ki so dobivali:

kadrovske štipendije	12
kadrovske in iz združenih sredstev	45
nagrade	11
	68

12. Obseg materialnih storitev:

Učenci imajo urejeno prehrano po jedilniku /zajtrk, dopoldanska malica, kosilo, večerja/. Učenci, ki so na praktičnem delu v Alpini, imajo možnost popoldanske malice v delovni organizaciji ali večerjo v domu učencev.

Fotografija 10: Sestava dijakov v internatu v šolskem letu 1978/1979

Zgornja fotografija (Fotografija 10) se navezuje na šolsko leto 1978/1979, in sicer na dijake v domu, povprečno število dijakov, ki so ob prostih dnevih ostajali v domu, je bilo 35, vzgojni skupini sta bili dve. Dijakov iz Slovenije je bilo 45, iz BIH pa 23. Nadalje so napisani po posameznih krajih, od koder so prihajali (po 9 jih je bilo iz Nove Gorice, Ormoža in Novega mesta, iz Ljubljane skupaj 4, 5 iz Ajdovščine, iz Kranja 2, po 1 pa s Ptuja, Brežic, Kranja, Škofje Loke**)**. Dijaki so dobivali tako kadrovske štipendije kot štipendije iz združenih sredstev, nekaj je bilo tudi nagrad. Dokument določa tudi število in vrsto obrokov.

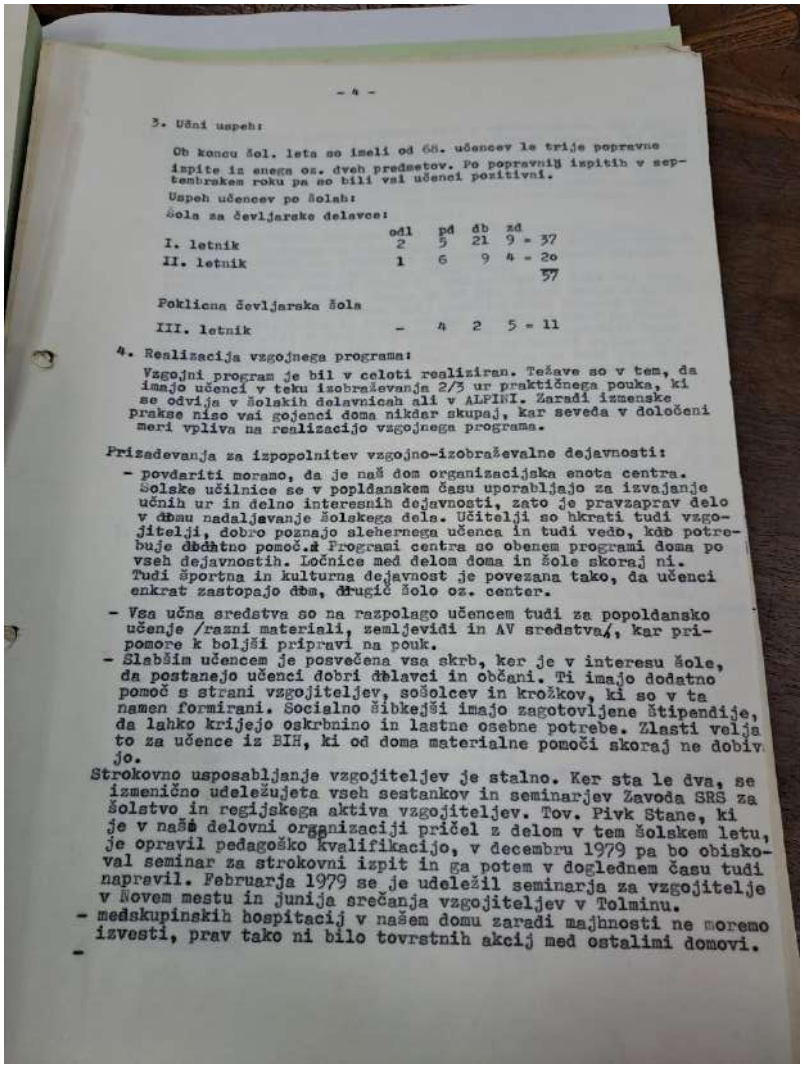

- 4 -

3. Učni uspeh:

Ob koncu šol. leta so imeli od 68. učencev le trije popravne izpite iz enega oz. dveh predmetov. Po popravnih izpitih v septembrskem roku pa so bili vsi učenci pozitivni.

Uspeh učencev po šolah:

Šola za čevljarske delavce:

	odl	pd	db	zd	
I. letnik	2	5	21	9	= 37
II. letnik	1	6	9	4	= 20
					57

Poklicna čevljarska šola

III. letnik	-	4	2	5	= 11

4. Realizacija vzgojnega programa:

Vzgojni program je bil v celoti realiziran. Težave so v tem, da imajo učenci v teku izobraževanja 2/3 ur praktičnega pouka, ki se odvija v šolskih delavnicah ali v ALPINI. Zaradi izmenske prakse niso vsi gojenci doma nikdar skupaj, kar seveda v določeni meri vpliva na realizacijo vzgojnega programa.

Prizadevanja za izpopolnitev vzgojno-izobraževalne dejavnosti:

- povdariti moramo, da je naš dom organizacijska enota centra. Šolske učilnice se v popldanskem času uporabljajo za izvajanje učnih ur in delno interesnih dejavnosti, zato je pravzaprav delo v domu nadaljevanje šolskega dela. Učitelji so hkrati tudi vzgojitelji, dobro poznajo slehernega učenca in tudi vedo, kdo potrebuje dodatno pomoč. Programi centra so obenem programi doma po vseh dejavnostih. Ločnice med delom doma in šole skoraj ni. Tudi športna in kulturna dejavnost je povezana tako, da učenci enkrat zastopajo dom, drugič šolo oz. center.
- Vsa učna sredstva so na razpolago učencem tudi za popoldansko učenje /razni materiali, zemljevidi in AV sredstva/, kar pripomore k boljši pripravi na pouk.
- Slabšim učencem je posvečena vsa skrb, ker je v interesu šole, da postanejo učenci dobri delavci in občani. Ti imajo dodatno pomoč s strani vzgojiteljev, sošolcev in krožkov, ki so v ta namen formirani. Socialno šibkejši imajo zagotovljene štipendije, da lahko krijejo oskrbnino in lastne osebne potrebe. Zlasti velja to za učence iz BIH, ki od doma materialne pomoči skoraj ne dobivajo.

Strokovno usposabljanje vzgojiteljev je stalno. Ker sta le dva, se izmenično udeležujeta vseh sestankov in seminarjev Zavoda SRS za šolstvo in regijskega aktiva vzgojiteljev. Tov. Pivk Stane, ki je v naši delovni organizaciji pričel z delom v tem šolskem letu, je opravil pedagoško kvalifikacijo, v decembru 1979 pa bo obiskoval seminar za strokovni izpit in ga potem v doglednem času tudi napravil. Februarja 1979 se je udeležil seminarja za vzgojitelje v Novem mestu in junija srečanja vzgojiteljev v Tolminu.

- medskupinskih hospitacij v našem domu zaradi majhnosti ne moremo izvesti, prav tako ni bilo tovrstnih akcij med ostalimi domovi.
-

Fotografija 11: Realizacija vzgojnega načrta internata šolsko leto 1978/1979

Ugotovili smo, da je bila realizacija vzgojnega programa popisana (Fotografija 11); v šolskem letu 1978/1979 so npr. težavo zaznali v tem, da imajo praktični in teoretični pouk izmenično, kar pomeni, da niso vsi gojenci doma naenkrat skupaj. Posebno skrb so namenjali slabšim učencem, saj je bila organizirana pomoč s strani vzgojiteljev, šibkejših učencev, sošolcev. Posebno skrb so namenjali tudi učencem iz BIH, ki doma nimajo zagotovljene materialne podpore.

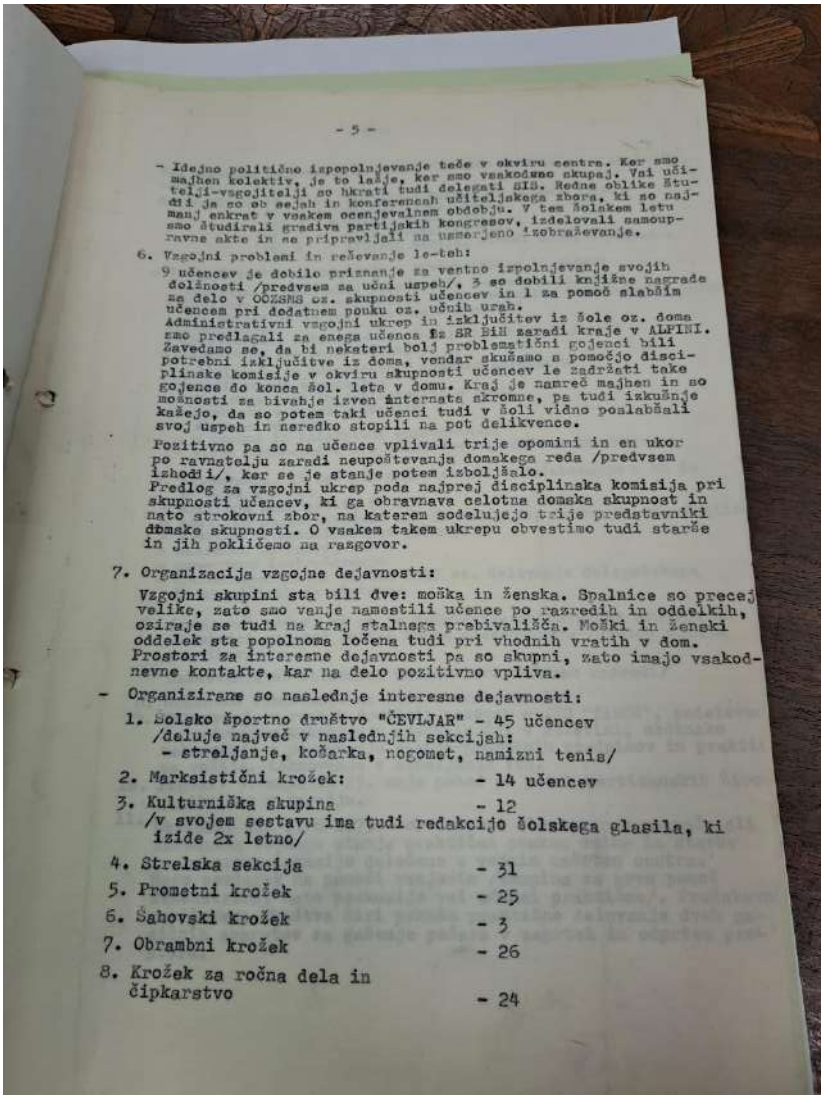

- 5 -

- Idejno politično izpopolnjevanje teče v okviru centra. Ker smo majhen kolektiv, je to lažje, ker smo vsakodnevno skupaj. Vsi učitelji-vzgojitelji so hkrati tudi delegati SIS. Redne oblike Študij je so ob sejah in konferencah učiteljskega zbora, ki so najmanj enkrat v vsakem ocenjevalnem obdobju. V tem šolskem letu smo študirali gradiva partijskih kongresov, izdelovali samoupravne akte in se pripravljali na usmerjeno izobraževanje.

6. Vzgojni problemi in reševanje le-teh:

9 učencev je dobilo priznanje za vzorno izpolnjevanje svojih dolžnosti /predvsem za učni uspeh/, 3 so dobili knjižne nagrade za delo v OCZSMS oz. skupnosti učencev in 1 za pomoč slabšim učencem pri dodatnem pouku oz. učnih urah.
Administrativni vzgojni ukrep in izključitev iz šole oz. doma smo predlagali za enega učenca iz SR BiH zaradi kraje v ALPINI. Zavedamo se, da bi nekateri bolj problematični gojenci bili potrebni izključitve iz doma, vendar skušamo s pomočjo disciplinske komisije v okviru skupnosti učencev le zadržati take gojence do konca šol. leta v domu. Kraj je namreč majhen in so možnosti za bivanje izven internata skromne, pa tudi izkušnje kažejo, da so potem taki učenci tudi v šoli vično poslabšali svoj uspeh in neredko stopili na pot delikvence.

Pozitivno pa so na učence vplivali trije opomini in en ukor po ravnatelju zaradi neupoštevanja domskega reda /predvsem izhodi/, ker se je stanje potem izboljšalo.
Predlog za vzgojni ukrep poda najprej disciplinska komisija pri skupnosti učencev, ki ga obravnava celotna domska skupnost in nato strokovni zbor, na katerem sodelujejo trije predstavniki domske skupnosti. O vsakem takem ukrepu obvestimo tudi starše in jih pokličemo na razgovor.

7. Organizacija vzgojne dejavnosti:

Vzgojni skupini sta bili dve: moška in ženska. Spalnice so precej velike, zato smo vanje namestili učence po razredih in oddelkih, oziraje se tudi na kraj stalnega prebivališča. Moški in ženski oddelek sta popolnoma ločena tudi pri vhodnih vratih v dom. Prostori za interesne dejavnosti pa so skupni, zato imajo vsakodnevne kontakte, kar na delo pozitivno vpliva.

- Organizirane so naslednje interesne dejavnosti:

1. Šolsko športno društvo "ČEVLJAR" - 45 učencev
   /deluje največ v naslednjih sekcijah:
   - streljanje, košarka, nogomet, namizni tenis/
2. Marksistični krožek: - 14 učencev
3. Kulturniška skupina - 12
   /v svojem sestavu ima tudi redakcijo šolskega glasila, ki izide 2x letno/
4. Strelska sekcija - 31
5. Prometni krožek - 25
6. Šahovski krožek - 3
7. Obrambni krožek - 26
8. Krožek za ročna dela in čipkarstvo - 24

Fotografija 12: Opomini in interesne dejavnosti, šolsko leto 1978/1979

Zabeleženi so vzgojni opomini ter izvajane interesne dejavnosti (v šolskem letu 1978/1979 na Fotografiji 12): Šolsko športno društvo Čevljar (streljanje, košarka, nogomet, namizni tenis), marksistični krožek, kulturniška skupina – šolsko glasilo, strelska sekcija, prometni krožek, šahovski krožek, obrambni krožek, krožek za ročna dela in čipkarstvo.

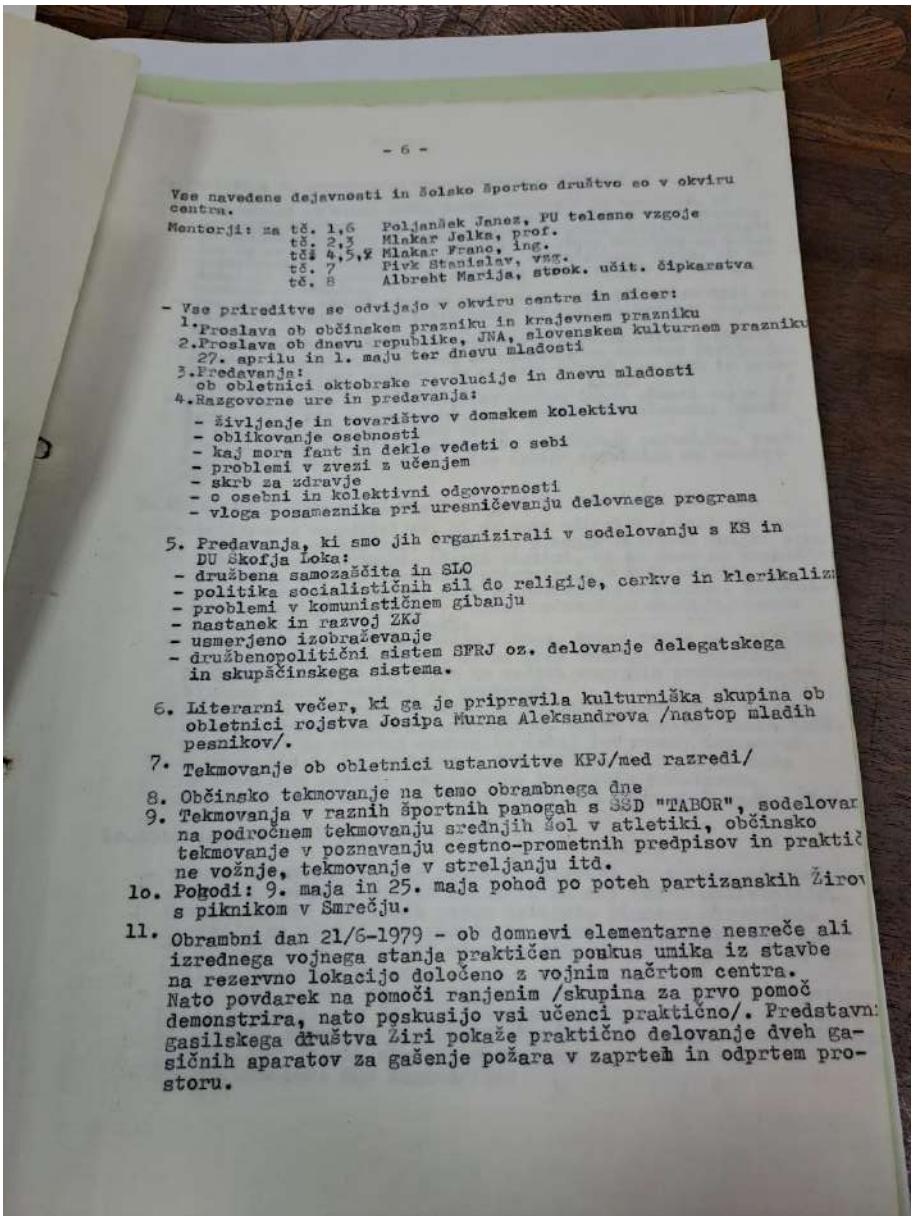

- 6 -

Vse navedene dejavnosti in šolsko športno društvo so v okviru centra.

Mentorji: za tč. 1,6 Poljanšek Janez, PU telesne vzgoje
tč. 2,3 Mlakar Jelka, prof.
tč. 4,5,9 Mlakar Franc, ing.
tč. 7 Pivk Stanislav, vzg.
tč. 8 Albreht Marija, stpok. učit. čipkarstva

- Vse prireditve se odvijajo v okviru centra in sicer:
1. Proslava ob občinskem prazniku in krajevnem prazniku
2. Proslava ob dnevu republike, JNA, slovenskem kulturnem prazniku 27. aprilu in 1. maju ter dnevu mladosti
3. Predavanja: ob obletnici oktobrske revolucije in dnevu mladosti
4. Razgovorne ure in predavanja:
   - življenje in tovarištvo v domskem kolektivu
   - oblikovanje osebnosti
   - kaj mora fant in dekle vedeti o sebi
   - problemi v zvezi z učenjem
   - skrb za zdravje
   - o osebni in kolektivni odgovornosti
   - vloga posameznika pri uresničevanju delovnega programa
5. Predavanja, ki smo jih organizirali v sodelovanju s KS in DU Škofja Loka:
   - družbena samozaščita in SLO
   - politika socialističnih sil do religije, cerkve in klerikalizm
   - problemi v komunističnem gibanju
   - nastanek in razvoj ZKJ
   - usmerjeno izobraževanje
   - družbenopolitični sistem SFRJ oz. delovanje delegatskega in skupščinskega sistema.
6. Literarni večer, ki ga je pripravila kulturniška skupina ob obletnici rojstva Josipa Murna Aleksandrova /nastop mladih pesnikov/.
7. Tekmovanje ob obletnici ustanovitve KPJ/med razredi/
8. Občinsko tekmovanje na temo obrambnega dne
9. Tekmovanja v raznih športnih panogah s SSD "TABOR", sodelovan na področnem tekmovanju srednjih šol v atletiki, občinsko tekmovanje v poznavanju cestno-prometnih predpisov in praktič ne vožnje, tekmovanje v streljanju itd.
10. Pohodi: 9. maja in 25. maja pohod po poteh partizanskih Žirov s piknikom v Smrečju.
11. Obrambni dan 21/6-1979 - ob domnevi elementarne nesreče ali izrednega vojnega stanja praktičen poskus umika iz stavbe na rezervno lokacijo določeno z vojnim načrtom centra. Nato povdarek na pomoči ranjenim /skupina za prvo pomoč demonstrira, nato poskusijo vsi učenci praktično/. Predstavn: gasilskega društva Žiri pokaže praktično delovanje dveh gasičnih aparatov za gašenje požara v zaprtem in odprtem prostoru.

Fotografija 13: Dejavnosti v internat vključenih dijakov v šolskem letu 1978/1979

Navedene so organizirane proslave v šolskem letu 1978/1979: ob občinskem in krajevnem prazniku, proslava ob dnevu republike, JNA, 27. aprilu, slovenskmem kulturnem prazniku, 1. maju ter dnevu mladosti. Prav tako je bilo izvedenih kar nekaj pogovorov in predavanj, različna tekmovanja (šport in obramba), pohodi, obrambni dan.

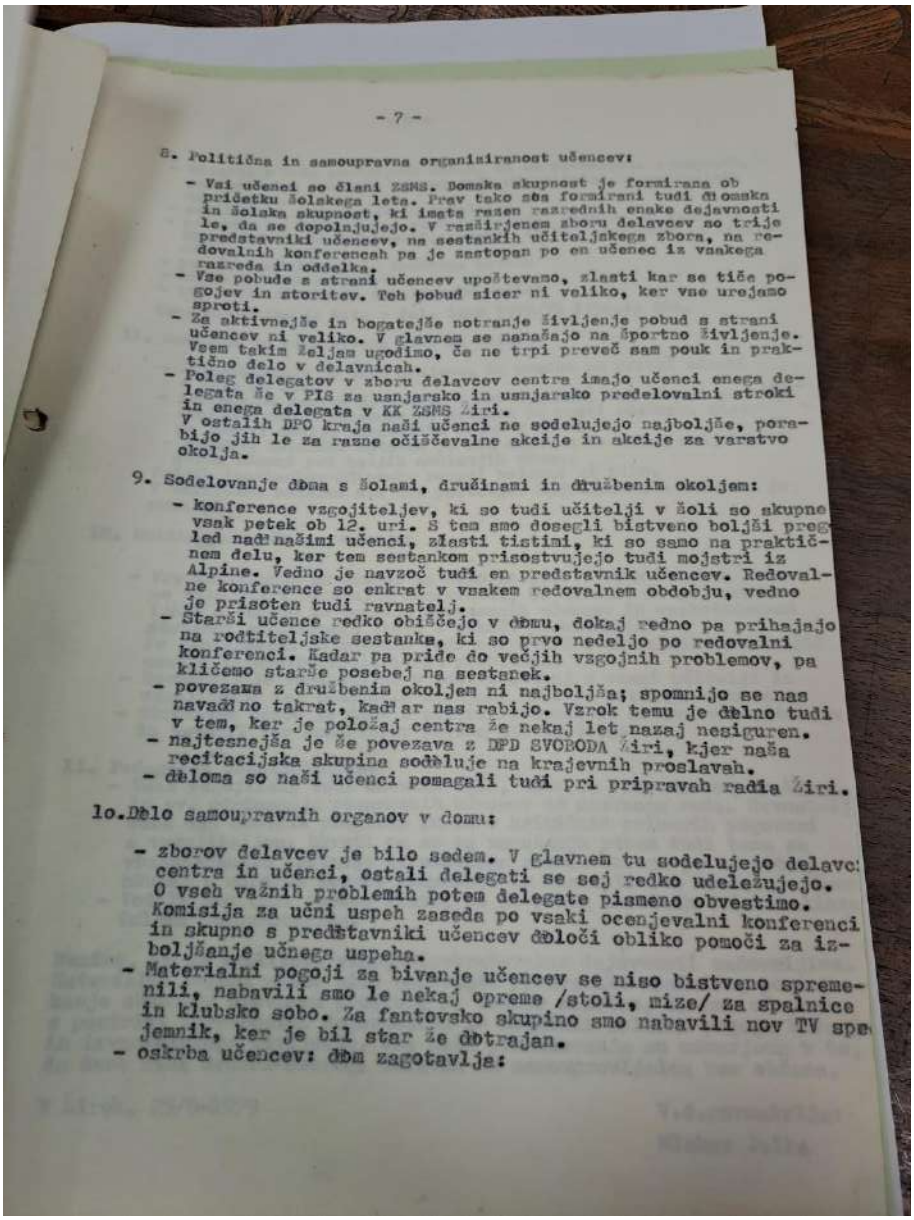

- 7 -

8. Politična in samoupravna organiziranost učencev:

- Vsi učenci so člani ZSMS. Domska skupnost je formirana ob pričetku šolskega leta. Prav tako sva formirani tudi dijaška in šolska skupnost, ki imata razen razrednih enake dejavnosti le, da se dopolnjujejo. V razširjenem zboru delavcev so trije predstavniki učencev, na sestankih učiteljskega zbora, na redovalnih konferencah pa je zastopan po en učenec iz vsakega razreda in oddelka.
- Vse pobude s strani učencev upoštevamo, zlasti kar se tiče pogojev in storitev. Teh pobud sicer ni veliko, ker vse urejamo sproti.
- Za aktivnejše in bogatejše notranje življenje pobud s strani učencev ni veliko. V glavnem se nanašajo na športno življenje. Vsem takim željam ugodimo, če ne trpi preveč sam pouk in praktično delo v delavnicah.
- Poleg delegatov v zboru delavcev centra imajo učenci enega delegata še v PIS za usnjarsko in usnjarsko predelovalni stroki in enega delegata v KK ZSMS Žiri.

V ostalih DPO kraja naši učenci ne sodelujejo najboljše, porabijo jih le za razne očiščevalne akcije in akcije za varstvo okolja.

9. Sodelovanje doma s šolami, družinami in družbenim okoljem:

- konference vzgojiteljev, ki so tudi učitelji v šoli so skupne vsak petek ob 12. uri. S tem smo dosegli bistveno boljši pregled nad našimi učenci, zlasti tistimi, ki so samo na praktičnem delu, ker tem sestankom prisostvujejo tudi mojstri iz Alpine. Vedno je navzoč tudi en predstavnik učencev. Redovalne konference so enkrat v vsakem redovalnem obdobju, vedno je prisoten tudi ravnatelj.
- Starši učence redko obiščejo v domu, dokaj redno pa prihajajo na roditeljske sestanke, ki so prvo nedeljo po redovalni konferenci. Kadar pa pride do večjih vzgojnih problemov, pa kličemo starše posebej na sestanek.
- povezava z družbenim okoljem ni najboljša; spomnijo se nas navadno takrat, kadar nas rabijo. Vzrok temu je delno tudi v tem, ker je položaj centra že nekaj let nazaj nesiguren.
- najtesnejša je še povezava z DPD SVOBODA Žiri, kjer naša recitacijska skupina sodeluje na krajevnih proslavah.
- deloma so naši učenci pomagali tudi pri pripravah radia Žiri.

10. Delo samoupravnih organov v domu:

- zborov delavcev je bilo sedem. V glavnem tu sodelujejo delavci centra in učenci, ostali delegati se sej redko udeležujejo. O vseh važnih problemih potem delegate pismeno obvestimo. Komisija za učni uspeh zaseda po vsaki ocenjevalni konferenci in skupno s predstavniki učencev določi obliko pomoči za izboljšanje učnega uspeha.
- Materialni pogoji za bivanje učencev se niso bistveno spremenili, nabavili smo le nekaj opreme /stoli, mize/ za spalnice in klubsko sobo. Za fantovsko skupino smo nabavili nov TV sprejemnik, ker je bil star že dotrajan.
- oskrba učencev: dom zagotavlja:

Fotografija 14: Poročilo o aktivnostih v šolskem letu 1978/1979

Na Fotografiji 14 preberemo, kakšna je bila povezava šole z lokalnim okoljem in s starši. Pobud dijakov naj ne bi bilo veliko, če pa, se navezujejo na športne dejavnosti. Najtesneje se povezujejo z lokalnim društvom DPD Svoboda Žiri, saj naj bi šolska recitacijska skupina sodelovala na proslavah. Omenjeno je tudi delovanje pri Radiu Žiri (danes Radio Sora). S starši naj bi šola dokaj redno sodelovala, svoje otroke so starši redno obiskovali.

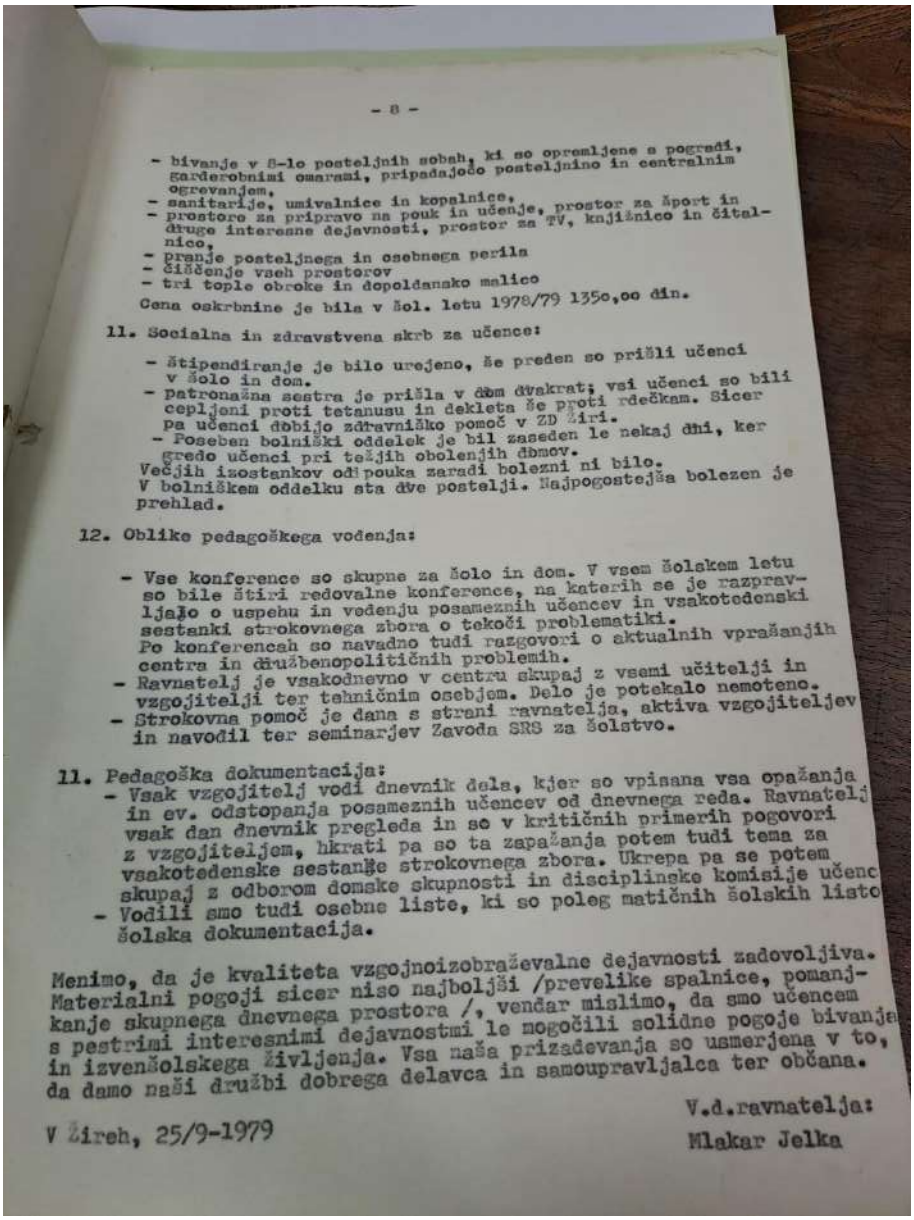

- 8 -

- bivanje v 8-lo posteljnih sobah, ki so opremljene s pogradi, garderobnimi omarami, pripadajočo posteljnino in centralnim ogrevanjem,
- sanitarije, umivalnice in kopalnice,
- prostore za pripravo na pouk in učenje, prostor za šport in druge interesne dejavnosti, prostor za TV, knjižnico in čitalnico,
- pranje posteljnega in osebnega perila
- čiščenje vseh prostorov
- tri tople obroke in dopoldansko malico

Cena oskrbnine je bila v šol. letu 1978/79 1350,00 din.

11. Socialna in zdravstvena skrb za učence:

- štipendiranje je bilo urejeno, še preden so prišli učenci v šolo in dom.
- patronažna sestra je prišla v dom dvakrat; vsi učenci so bili cepljeni proti tetanusu in dekleta še proti rdečkam. Sicer pa učenci dobijo zdravniško pomoč v ZD Žiri.
- Poseben bolniški oddelek je bil zaseden le nekaj dni, ker gredo učenci pri težjih obolenjih domov.

Večjih izostankov od pouka zaradi bolezni ni bilo.
V bolniškem oddelku sta dve postelji. Najpogostejša bolezen je prehlad.

12. Oblike pedagoškega vodenja:

- Vse konference so skupne za šolo in dom. V vsem šolskem letu so bile štiri redovalne konference, na katerih se je razpravljalo o uspehu in vedenju posameznih učencev in vsakotedenski sestanki strokovnega zbora o tekoči problematiki.
Po konferencah so navadno tudi razgovori o aktualnih vprašanjih centra in družbenopolitičnih problemih.
- Ravnatelj je vsakodnevno v centru skupaj z vsemi učitelji in vzgojitelji ter tehničnim osebjem. Delo je potekalo nemoteno.
- Strokovna pomoč je dana s strani ravnatelja, aktiva vzgojiteljev in navodil ter seminarjev Zavoda SRS za šolstvo.

11. Pedagoška dokumentacija:
- Vsak vzgojitelj vodi dnevnik dela, kjer so vpisana vsa opažanja in ev. odstopanja posameznih učencev od dnevnega reda. Ravnatelj vsak dan dnevnik pregleda in se v kritičnih primerih pogovori z vzgojiteljem, hkrati pa so ta zapažanja potem tudi tema za vsakotedenske sestanke strokovnega zbora. Ukrepa pa se potem skupaj z odborom domske skupnosti in disciplinske komisije učenc
- Vodili smo tudi osebne liste, ki so poleg matičnih šolskih listo šolska dokumentacija.

Menimo, da je kvaliteta vzgojnoizobraževalne dejavnosti zadovoljiva. Materialni pogoji sicer niso najboljši /prevelike spalnice, pomanjkanje skupnega dnevnega prostora /, vendar mislimo, da smo učencem s pestrimi interesnimi dejavnostmi le mogočili solidne pogoje bivanja in izvenšolskega življenja. Vsa naša prizadevanja so usmerjena v to, da damo naši družbi dobrega delavca in samoupravljalca ter občana.

V Žireh, 25/9-1979

V.d.ravnatelja:
Mlakar Jelka

Fotografija 15: Skrb za učence (šolsko leto 1978/1979)

Zapisana je tudi socialna in zdravstvena skrb za učence (Fotografija 15). Vsi učenci šolskega leta 1978/1979 so bili cepljeni proti tetanusu, dekleta tudi proti rdečkam. Za to poskrbi patronažna sestra; na voljo imajo ZD Žiri, obstaja tudi bolniški oddelek. Najpogosteje se od bolezni omenja prehlad.

3.2.2 Rezultati ankete

V nadaljevanju predstavljamo rezulatate obeh anketnih vprašalnikov. Vsi odgovori so predstavljeni v odstotkih – deležih.

Najprej so prikazani rezultati ankete devetošolcev.

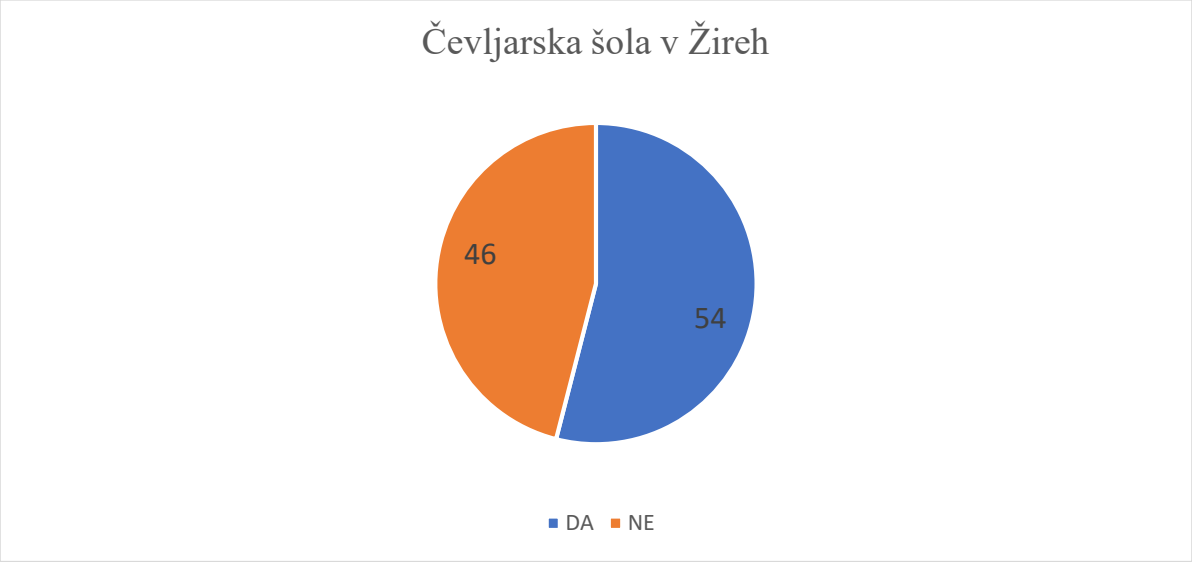

Graf 1: Prisotnost čevljarske šole v Žireh

54 % anketirancev je vedelo, da je bila v Žireh čevljarska poklicna šola, 46 % pa jih tega ni vedelo.

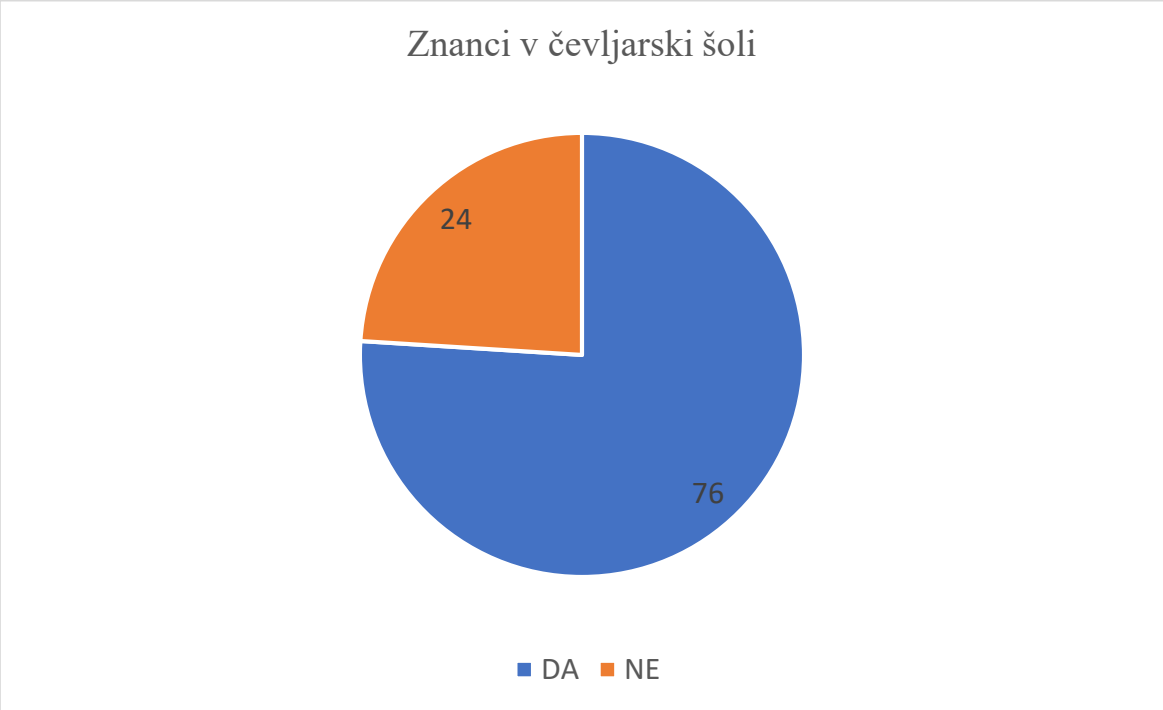

Graf 2: Kdo je bil na čevljarski šoli

Na vprašanje, če poznajo koga, ki se je tam šolal, jih je 76 % odgovorilo z da, 24 % pa z ne. To dokazuje, da zavedanje o žirovski čevljarski tradiciji še živi, ni pa to zagotovilo, da se tega spominjajo z zanosom.

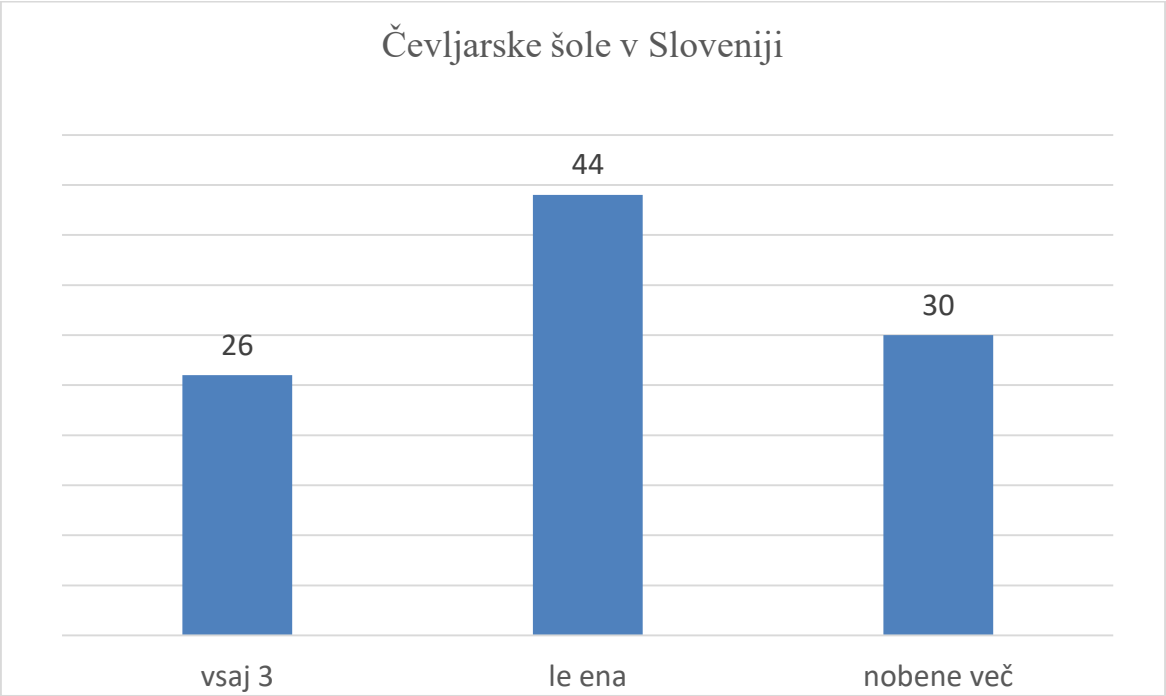

Graf 3: Število čevljarskih šol v Sloveniji danes

26 % anketirancev je odgovorilo, da mislijo, da so v Sloveniji še vsaj 3 čevljarske šole, 44 % jih je menilo**,** da je le še ena, 30 % pa jih je menilo**,** da jih v Sloveniji ni več.

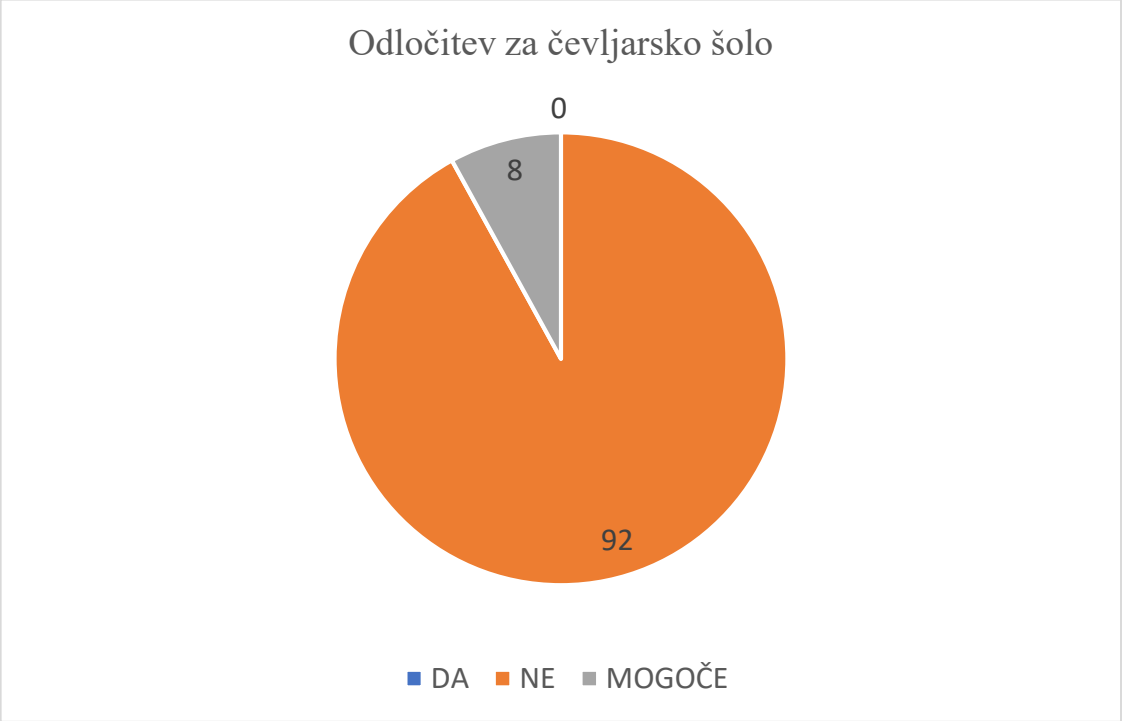

Graf 4: Želja po vpisu na čevljarsko šolo

Na vprašanje, ali bi se danes ti odločil, da bi šel na čevljarsko šolo, v kolikor bi ti bilo zagotovljeno delo, jih je 92 % odgovorilo z ne, 8 % bi se jih mogoče odločilo in nihče ni odgovoril z da.

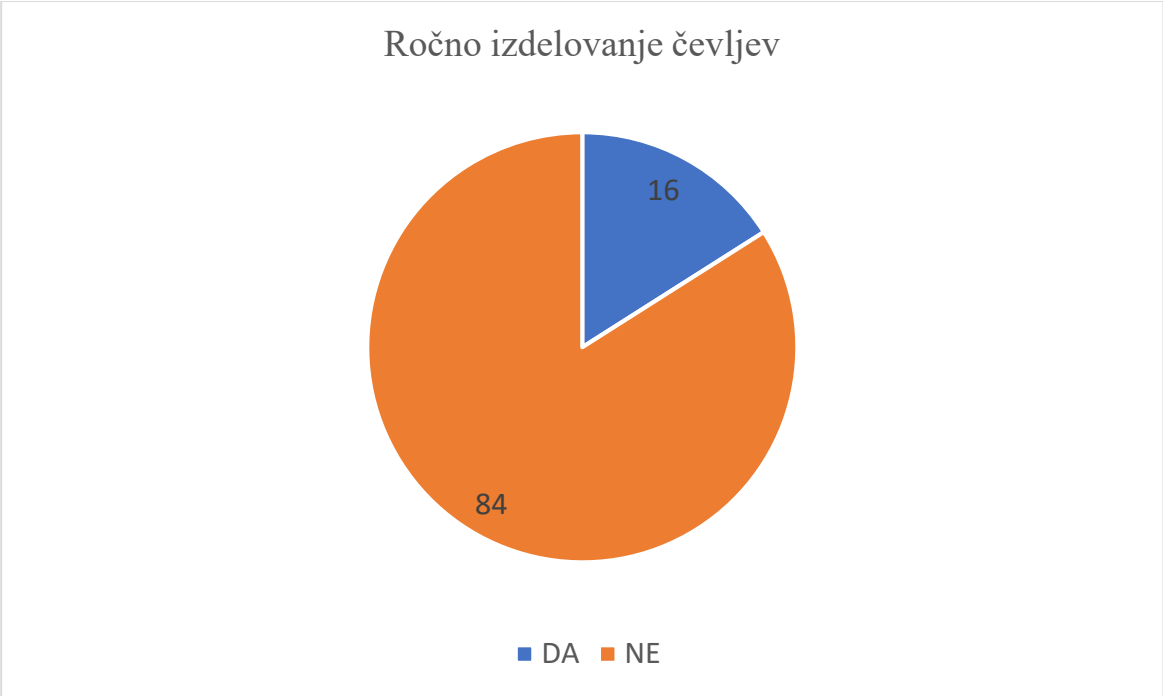

Graf 5: Dobiček pri izdelavi čevljev

16 % anketirancem se zdi, da se čevlje splača izdelovati ročno, 84 % pa se jim zdi, da se to ne splača.

Graf 6: Poznanstvo z današnjim čevljarjem

Na vprašanje, če poznajo koga, ki ročno izdeluje čevlje, jih je 12 % odgovorilo z da, 88 % pa z ne. Ta delež se nam kljub nizkemu odstotku zdi pozitiven, saj več kot 1 od desetih vprašanih pozna nekoga, kar je spodbudno.

76 % anketirancev ima očete, ki imajo doma čevlje Alpina. 66 % anketirancev ima mame, ki imajo doma čevlje Alpina, 34 % pa ne. Pri 62 % vprašanih so doma otroci (verjetno anketirani sami), ki imajo Alpina čevlje, 38 % pa ne. 68 % anketirancev ima stare starše, ki imajo Alpina čevlje, 32 % pa ne. Največ čevljev Alpina torej ponosijo moški. Ne vemo, ali gre pri tem za lokalno podporo ali nezahtevnost kupcev in si čevlje kupijo kar v Žireh.

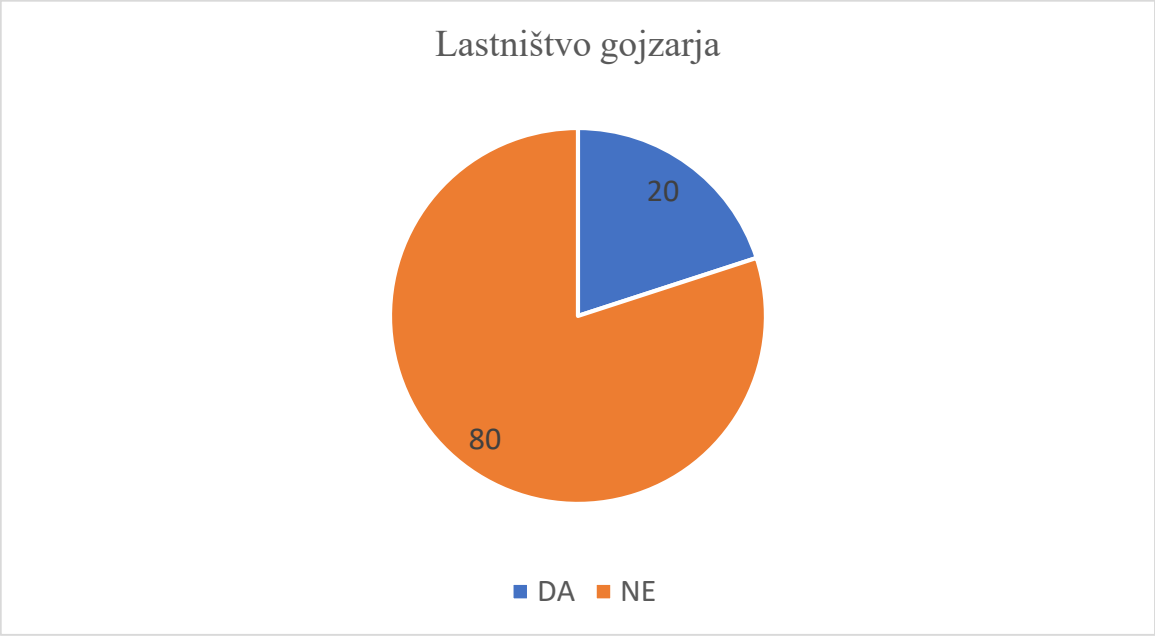

Graf 7: Gojzar doma?

Na vprašanje, če imajo anketiranci doma še kakšen star, šivan torej tradicionalen gojzar, jih je 20 % odgovorilo, da ga imajo, velika večina (80 %) pa, da ga nimajo.

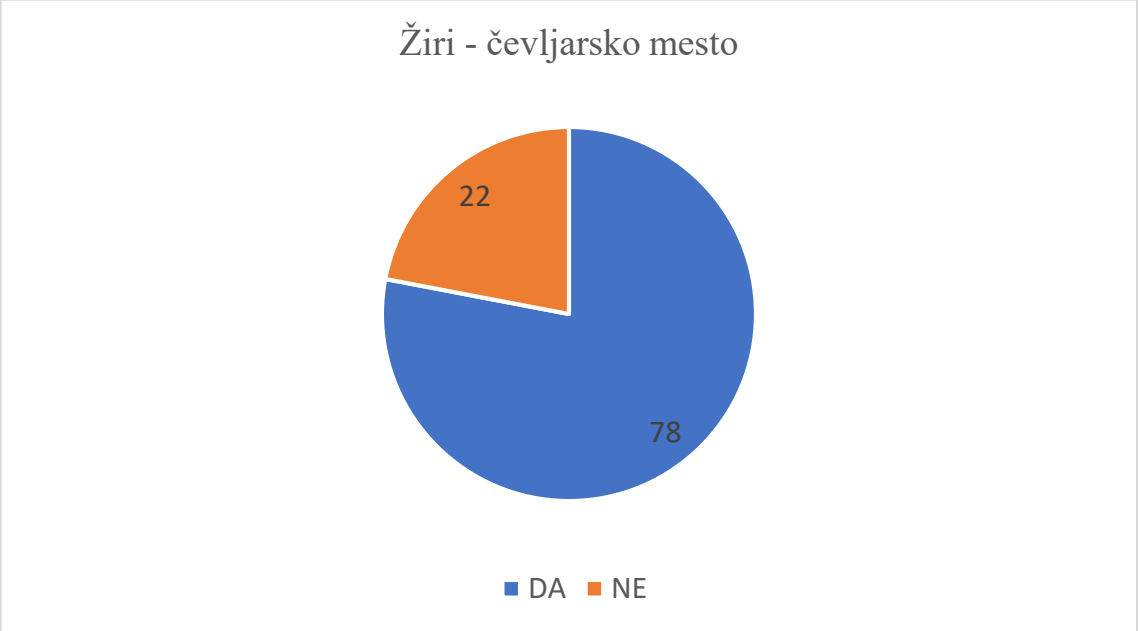

Graf 8: Ali so Žiri čevljarsko mesto?

78 % anketiranim devetošolcem se zdi, da so Žiri čevljarsko mesto, 22 % vprašanih pa se zdi, da to Žiri niso.

Rezultati druge ankete

Kot odgovor na vprašanje o poimenovanju šole smo prejeli kar nekaj različnih verzij, najbolj pogost odgovor pa je bil, da se je šola imenovala ČŠIC, torej Čevljarsko šolski izobraževalni center ali pa samo Industrijska čevljarska šola Žiri. Nekateri so mnenja, da šola ni imela posebnega imena, temveč se je imenovala samo Čevljarska šola Žiri.
Devet anketirancev je bilo mnenja, da je bila šola ustanovljena leta 1949, sedem jih je menilo, da je bila ustanovljena leta 1947, ostali pa so menili, da je bila ustanovljena šele po letu 1950.

39 anketirancev je šolo obiskovalo, ostalih 51 pa je zgolj imelo sorodnike, ki so bili dijaki. Šolo so obiskovali vse od leta 1954, najkasneje pa so šolo obiskovali leta 1982.
47 % družinskih članov anketirancev je obiskovalo čevljarsko šolo, ostali ne. Družinski člani, ki so obiskovali šolo, so bili možje, sestre, bratje, očetje, mame, skratka ožji družinski krog. Čas šolanja pa je bil isti kot v prejšnjem vprašanju, torej od začetka pa do konca šole.

Graf 9: Domači oz. sorodniki, ki so obiskovali čevljarsko šolo

61 % anketirancev je mnenja, da je bila šola prisotna v družbenem življenju Žirovcev, na načine kot so športna tekmovanja in tekme, razne delovne akcije za pomoč v kraju, obiskovanje kina, druženje z ostalimi učenci v sokolskem domu (nekdanji sokolski dom, potem Družbeni dom Partizan) ter različnimi kulturnimi akcijami. 39 % anketiranih pa je mnenja, da temu ni tako, in da šola ni bila prisotna v družbenem življenju Žirovcev.

Graf 10: Šola v družbenem in družabnem življenju

Na vprašanje, ali je žirovska čevljarska šola vplivala na to, da so v Žireh dijaki od drugod ostali in si tu ustvarili družine (Graf 11), so vsi odgovorili zelo enotno, in sicer so se s to trditvijo strinjali, le dva sta bila mnenja, da to ne drži.

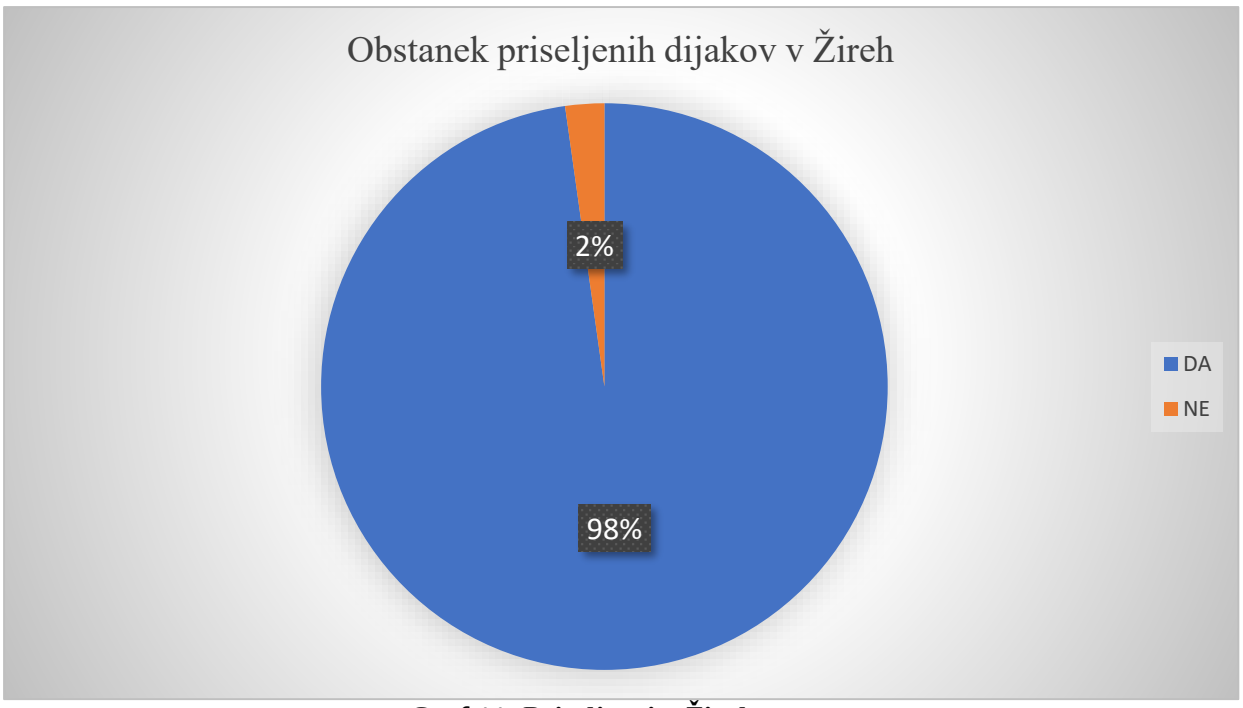

Graf 11: Priseljenci v Žireh

Za izstopanje dijakov iz šole so bili odgovori neenotni. 58 % anketirancev je bilo mnenja, da to ne drži in da so dijaki po večini ostali v šoli, ostalih 42 % anketirancev pa se s to trditvijo ni strinjalo.

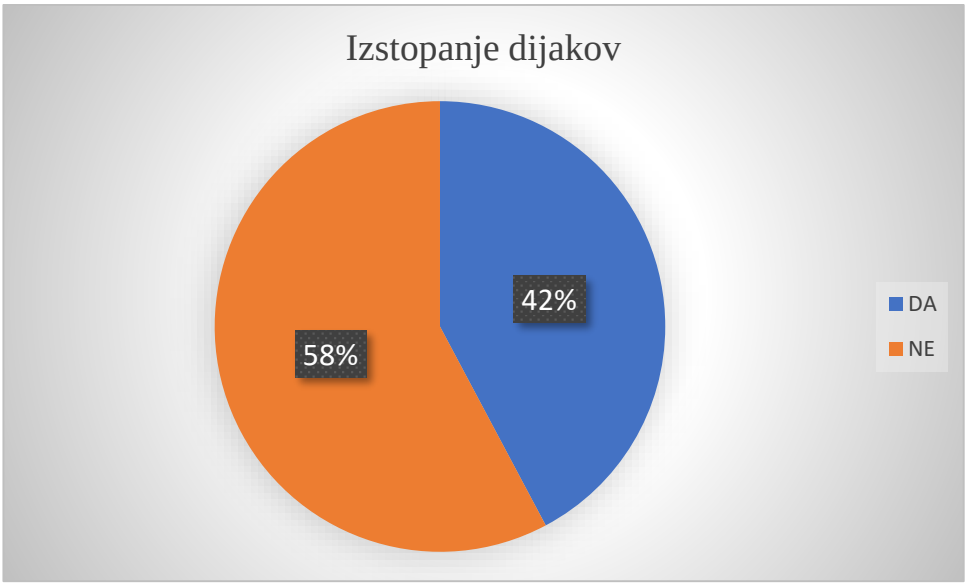

Graf 12: Drugačnost dijakov

Anketirance smo povprašali tudi o prepoznavanju učencev šole. 58 % anketiranih oseb je bilo mnenja, da so bili dijaki prepoznavni, ostalih 42 % pa jih meni, da se niso nič razlikovali od ljudi, ki niso obiskovali šole.

Starostniki so nam povedali tudi nekaj o raznolikosti med spoloma v šoli. 58 % je mnenja, da je bilo enako fantov in deklet, 17 % jih meni, da je bilo več fantov, 25 % pa, da je bilo več deklet. To se nam zdi presenetljivo, saj bi poklic čevljarja bolj povezali z moškimi.

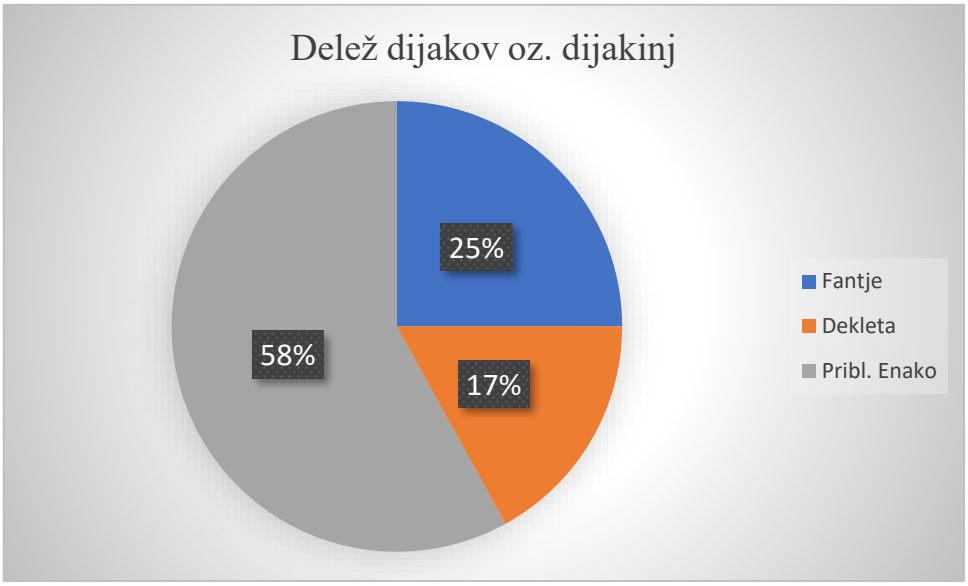

Graf 13: Sestava dijakov po spolu

Z vprašanjem/trditvijo, ali so bili dijaki večinoma Žirovci, se je strinjalo 27 % ljudi, 63 % pa je temu nasprotovalo.
Anketiranci so bili mnenja, da je bilo večino dijakov iz drugih delov Slovenije: iz Štajerske, Primorske Gorenjske, Dolenjske. Iz drugih držav pa menijo, da so ljudje prihajali iz Bosne, Hrvaške, ter nasploh iz vseh držav Jugoslavije.

Na vprašanje, kje je bila locirana šola, so imeli starostniki različna mnenja, največkrat pa se je pojavil odgovor, da je bila locirana na Strojarni, nekateri pa so bili mnenja, da je bila prava lokacija šole na območju trgovine Alpina, v osnovni šoli ali pa na Loški cesti zraven stavbe Partizan.

Naslednje vprašanje je bilo podobno. Zanimalo nas je, kje je bil lociran internat. Povedali so nam, da je bil lociran na Strojarni, nekateri so bili mnenja, da je bil na isti lokaciji kot šola, spet drugi pa so menili, da je bil internat na isti lokaciji, kot je danes gradbeni center, kar je v bistvu sopomenka Strojarni.

Zanimalo nas je tudi, kakšen odstotek učencev je živelo v internatu. Najbolj pogost odgovor je bil 60 %, ostali pa so mnenja, da je več kot polovica dijakov obiskovala internat, kar je v bistvu podoben odgovor. Povedali so nam tudi, da so internat po večini obiskovali tudi tujci.

Na vprašanje, ali je za internat veljala stroga vzgoja, so bili odgovori bolj ali manj podobni. 78 % ljudi je bilo mnenja, da je v internatu veljala stroga vzgoja, ostalih 22 % pa je menilo, da temu ni bilo tako.

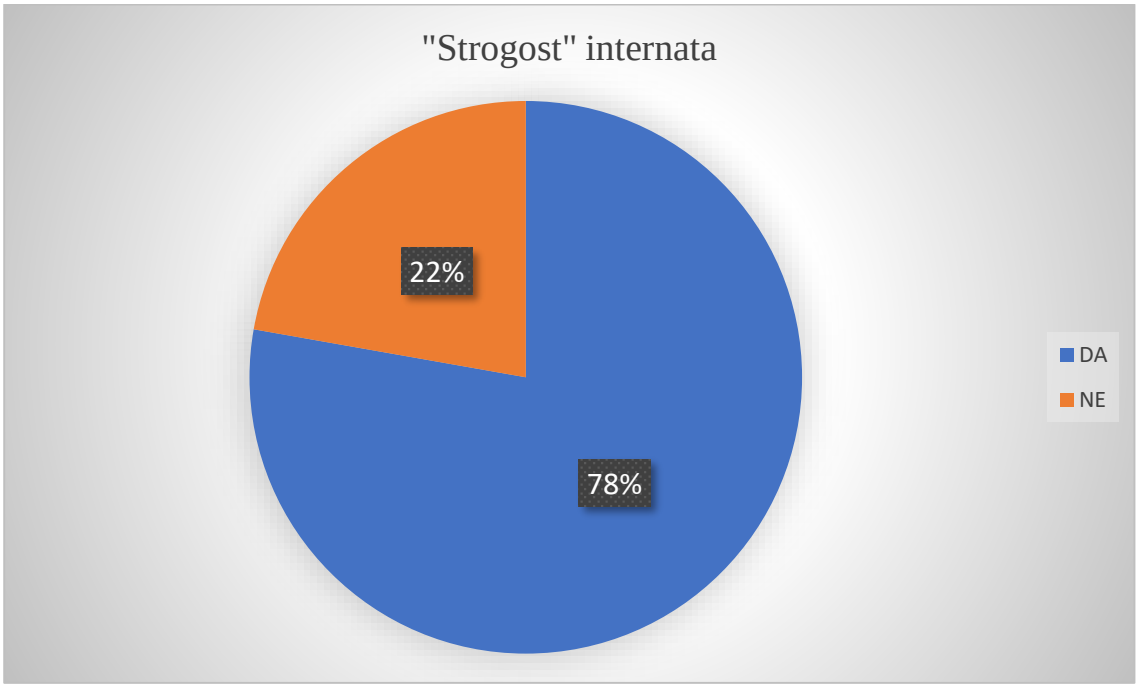

Graf 14: Načela vzgoje v internatu

Na vprašanje, ali je bilo v domu dovoljeno versko izražanje, je 27 % anketirancev odgovorilo z da in 67 % z ne, 6 % anketirancev odgovora ni vedelo.

Anketiranci so odgovorili, da so domov odhajali zelo poredko, na nekaj mesecev, med počitnicami, 1-krat mesečno, za praznike, po želji, nekateri menijo, da domov niso odhajali. Največ jih je odgovorilo, da so odhajali konec tedna in nekaj vprašanih odgovora ni vedelo. Na vprašanje, kako so preživljali praznike in vikende tisti, ki so ostali v Žireh, so anketiranci povedali, da so se družili s sošolci, hodili v kino, da so bili v internatu, s plesi, hodili so na sprehode in se učili, pomagali so kmetom**,** lahko so se tudi ukvarjali s športom.

Vprašani so dejali, da se je za kršitve v internatu štelo kajenje, alkohol, izhodi, zamujanje, kršenje hišnega reda, ponočevanje, nedisciplina. 42 % anketirancev meni, da je bilo mogoče zaznati razliko med kmečkimi oz. delavskimi dijaki (oblačila, skromnost, vzgoja, umirjenost), 58 % pa jih meni, da je ta razlika neopazna.

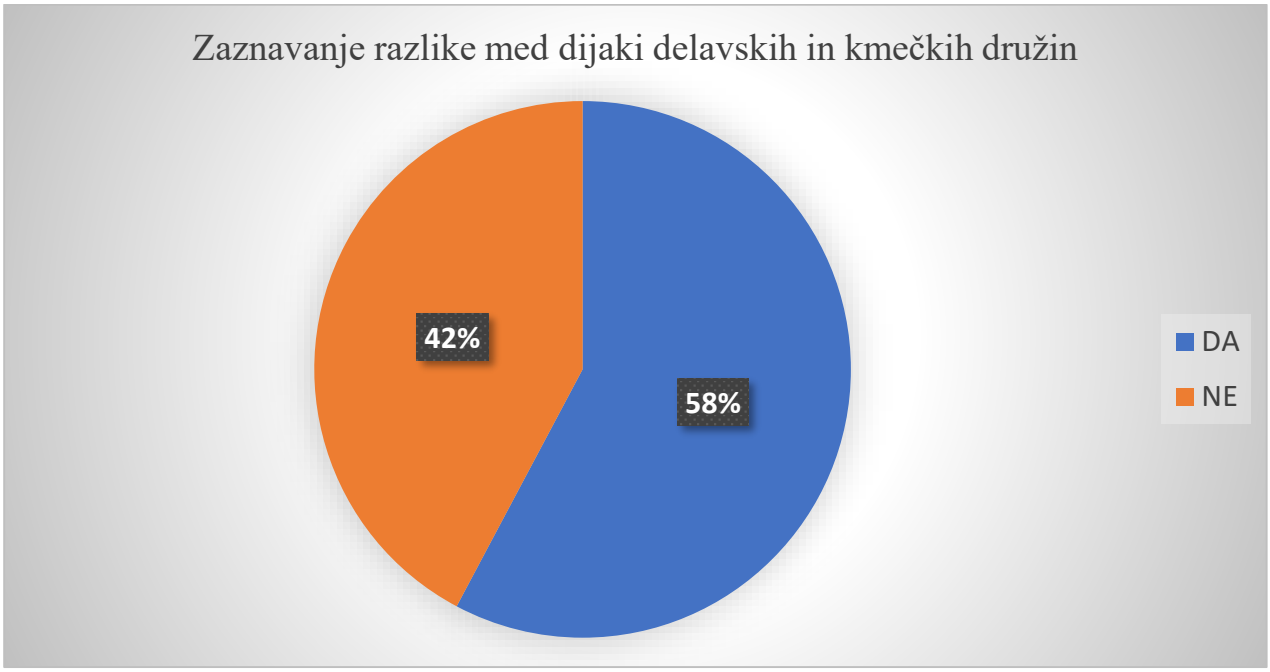

Graf 15: Socialne razlike med dijaki

Največ anketirancev je odgovorilo, da so dijaki imeli prakso v Alpini, poleg tega pa so odgovarjali še, da so prakso imeli v sedanji trgovini čevljev z napako, v šolski delavnici, na strojarni, današnja NKB (na postolarski) ali v svojih delavnicah.

89 % anketirancev meni, da so učitelji bili Žirovci, 11 % pa, da to niso bili.

Na vprašanje, ali je bilo šolo težko narediti, jih je 13 % odgovorilo z da in 87 % z ne.

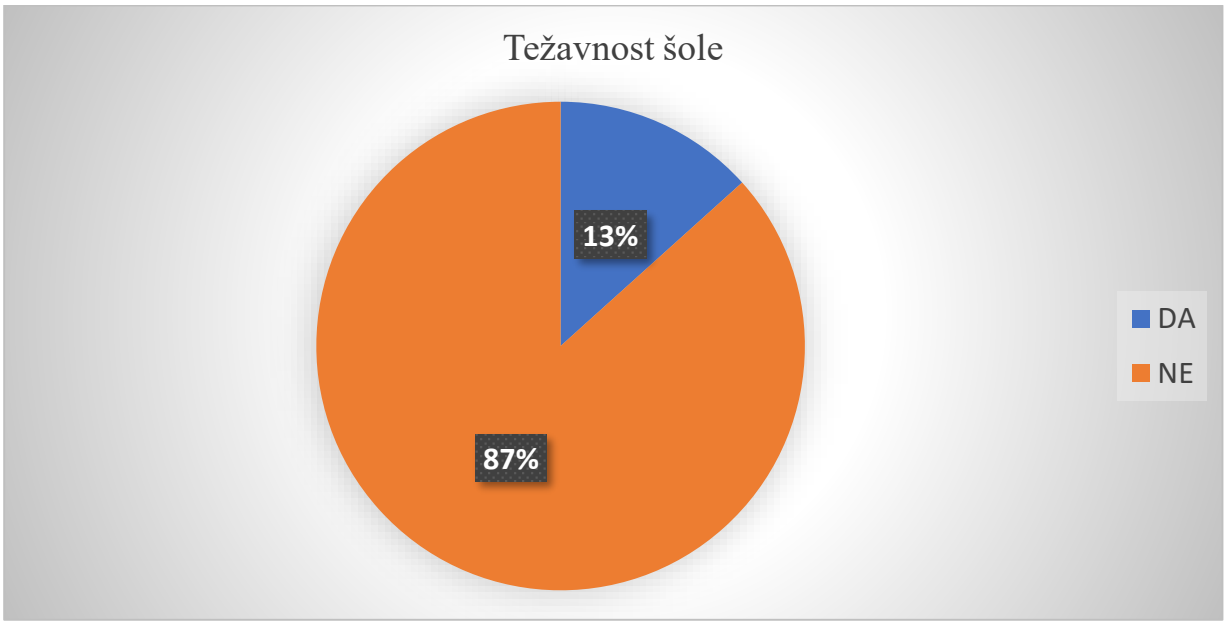

Graf 16: Ali je bila šola težka?

32 % anketirancev meni, da sploh ni bilo neuspešnih, 68 % anketirancev meni, da je bilo malo neuspešnih in nobeden od anketirancev ne meni, da je bilo neuspešnih precej.

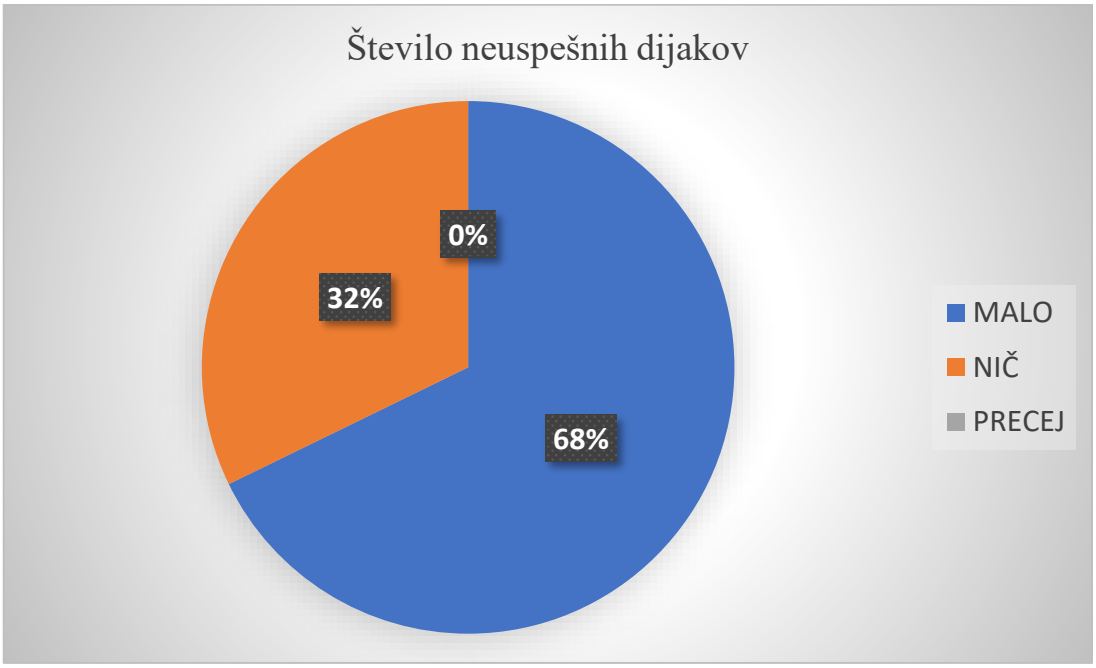

Graf 17: Koliko dijakov ni izdelalo šole?

12 % anketirancev je na vprašanje, ali so morali pripomočke prinesti s sabo, odgovorilo z da, 88 % pa, da ne.

Na vprašanje, kdaj je šola nehala delovati, so v večini dejali, da v 80. letih, ali pa leta 1989, nekaj jih je dejalo, da okrog leta 1972.

Občani so zaprtje šole sprejeli negativno, bili so nezadovoljni, z obžalovanjem, bili so razočarani, tega niso odobravali, bilo jim je žal, težko, redki pa so to sprejeli dobro in brez posebnosti.

28 % anketirancev meni, da bi bilo za to šolo danes še zanimanje, 72 % pa jih meni, da zanimanja ne bi več bilo (čevlji se delajo strojno, so boljše plače, drugi bolj priljubljeni poklici, panoga nima prihodnosti, ni interesa, poklic je razvrednoten, ni zanimanja).

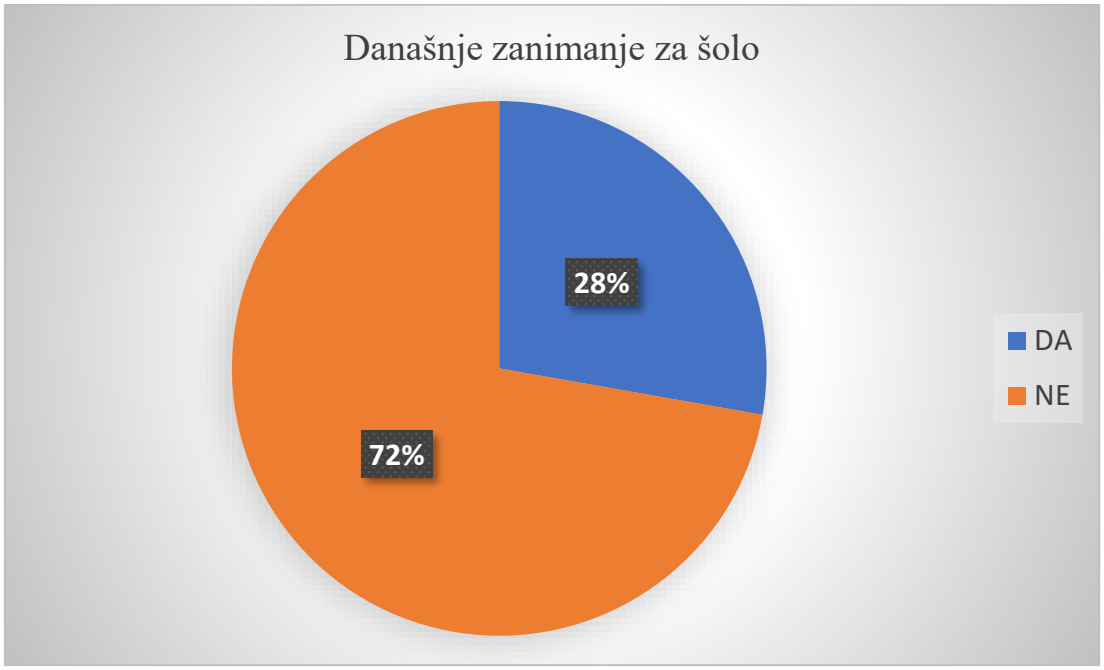

Graf 18: Interes za šolo danes

Anketiranci imajo iz tistih časov kar veliko spominov, kot so na primer:

- Žiri so potem ostale bolj prazne mladine, samo tisti so ostali, ki so dobili delo v Alpini.
- Bilo je lepo, ko smo imeli dostikrat zabavo, igral pa je ansambel Viktorja Čadeža.
- Moža so zaradi obiskov dekliških sob izključili iz šole.
- Nagajivi fantje so premaknili nazaj uro, zato so morali za vse učence prinesti nazaj ure in vsakokrat po praksi sami pometati celo učilnico.
- Strogi, vendar pravični učitelji.
- Spominjam se, da smo vodjo praktičnega pouka videli samo, ko je v delavnico prišel najavit »malica«.
- Po kinu smo fantje hodili do internata gledat punce. Če so tisti iz internata obiskovalce poznali, je bilo vse dobro, drugače pa so z metlami napadli vsiljivce.
- Bili so znani po dobri kuhinji, v internatu so kuhale Žirovke.
- Imel sem sošolca, ki je zaradi oddaljenosti ostal v internatu tudi čez novo leto in je zanj »skrbela« kuharica.
- Ja, enkrat smo šolsko uro premaknili za 5 minut naprej, da smo prej končali s poukom.

3.2.3 Rezultati intervjuja

V nadaljevanju navajamo intervjuje, ki smo jih opravili med bivšimi dijaki čevljarske šole in tudi nekaterimi zaposlenimi (kuharica, sin hišnika, vzgojitelj, učiteljica).[4]

Intervju št. 1 (Milan Podobnik, r. 1931)

Kako to, da ste se odločili za čevljarski poklic?
A veš, takrat sem bil jaz star 14 let in smo bili druščina prijateljev in večina teh mojih prijateljev se je odločila za ta poklic, pa sem šel še jaz. Pa še zaslužil bi lahko hitro.

Katerega leta ste začeli obiskovati to šolo?
Leta 1946. Takoj po vojski. Takrat je bilo 6 let razlike med nami, jaz sem bil 14, najstarejši pa 20. Takrat ni bilo tako, da bi šel s 6. letom v šolo. Vsi moji sošolci so zdaj na žalost že preminuli. Eni so prišli iz vojske in ko so se vrnili, so šli naravnost v šolo.

Kakšni so bili prostori v šoli?
Šola je bila na Strojarni, zgoraj je bil razred, spodaj smo pa delali. Vajencev nas je bilo 40-50.

Kako je bilo v internatu, koliko vas je bilo v sobi?
Jaz sem hodil domov. Tja sem hodil samo v šolo in delat. Zjutraj ob šestih si odšel delat, popoldne pa spet domov. Tudi jedli smo doma, saj tudi jedilnice ni bilo. Takrat sploh še ni bilo internata, tako da smo res vsi hodili domov. Bili sta dve učiteljici, ki sta nas učili, ena popoldne in ena dopoldne, ker nas je bilo preveč, da bi šli vsi v en razred. Nekaj časa je bilo celo tako, da smo dopoldne hodili v šolo, za tem smo šli domov na kosila, potem pa spet v šolo za štiri ure. Štiri ure dopoldne in štiri ure popoldne. Takrat je bilo to čisto drugače, brez kakršnega koli redu.

Kako je bilo z oblačili?
Imeli smo take predpasnike namesto halj, saj smo te dobili šele z nastankom Alpine. Čeprav se je najprej imenovala Tovarna športnih čevljev Žiri.

Kako je potekal proces v šoli?
Imeli smo slovenščino, zgodovino, zemljepis. Isto kot zdaj, samo da smo imeli manj predmetov. No, pa še telovadbo smo imeli.

Kakšne potrebščine ste imeli?
Mi smo imeli orodje, ne potrebščine. Klešče, kladivo … Zvezki so bili pa čisto normalni. Po vojni so jih morali iz nekje uvoziti. Imeli so trde platnice, malo večji kot navaden A4 list. Za vsak predmet smo imeli en zvezek.

Kaj ste počeli v soboto in nedeljo?
V soboto in nedeljo smo šli domov, ker v šoli ni bilo nič za početi.

Ali so v šoli ocenjevali tudi vedenje?

[4] Fotografije, ki so na posameznih mestih v nalogi, so last intervjuvancev.

Ja, seveda. Ob polletju smo dobili prvo spričevalo, konec leta pa še končno spričevalo. Jaz sem bil takrat najboljši vajenec. V enem letu in pol sem že dokončal izpit, da sem lahko odšel delat v Alpino. Moji sošolci pa so izpit opravili kasneje. Takrat sem bil res najboljši učenec in so me za nagrado peljali v Ljubljano. Takrat tudi predmeti niso bili tako težki. Matematiko so me učili doma, ker je že moja mama hodila v šolo. Pa tudi učitelji so bili zelo dobri.

Kakšna so bila pravila in kaj bi se zgodilo ob kršenju le teh?
Bili so zelo strogi. Če si zamudil, si moral iti pred komisijo, ki je ocenjevala okoliščine tvoje zamude in zakaj nisi prišel. Nekajkrat sta dva zamudila in vem, da so takrat zganjali cel cirkus. Eden je moral iti nekam delat, ker so ga suspendirali za en mesec, za drugega pa ne vem. Vem samo, da sta oba prišla nazaj, samo malo sta bila kaznovana.

Kako je bilo z izleti in športnimi dnevi?
Zjutraj smo imeli telovadbo, tek, počepi, skok v daljino in višino. Bilo je zelo primitivno, ne tako, kot je danes, ko je vse novejše in pripravljeno.

Ali ste imeli športna tekmovanja ali gledališke predstave
Športna tekmovanja smo imeli kasneje, šele čez kakšno leto. Enkrat smo šli tekmovat v Tržič. To je bilo bolj srečanje kot tekmovanje, saj smo bili tam sami vajenci.

Ali so se žirovski dijaki ločili od ostalih dijakov?
Drugih dijakov sploh ni bilo. Bili so samo alpinski dijaki in nobenih drugih. Vsi so bili Žirovci, razen ene štirih iz hribov. Torej vsi so bili iz okolice Žirov.

Kako je bilo s financiranjem šolanja?
Vse je financirala Tovarna športnih čevljev. Hrana ni bila všteta, ker smo jedli doma. Šolanje pa je financirala tovarna.

Kako se je tovarna spremenila v času, ko ste delali tam?
Ko sem jaz delal tam, smo delali samo gojzarje in šivane obutve. Takrat se ni nič spremenilo. Spremembe so se začele dogajati kasneje.

Se vam je zdela ta pot naporna? Bi danes storili kaj drugače?
Ne, nič se mi ni zdela naporna**,** pa tudi nič ne bi spremenil. Vedno se mi je dobro zdelo, tam sem bil s prijatelji. Zelo sem užival.

Koliko od čevljarske šole je še ostalo med Žirovci?
Zdaj je to čisto drugače, vse se je spremenilo.

<u>Intervju št. 2 (Franci Kranjc, r. 1939)</u>

Kako to, da ste se odločili za čevljarski poklic?
V Žireh ni bilo druge možnosti. Lahko si bil le šoštar, žnidar, mizar**,** zidar ali močeradar (za urejanje vodotokov). Sploh nisem upal pomisliti na kaj drugega, da bi prosil doma, jaz bi bil sicer raje kovinar, ampak za to je bilo potrebno iti v drug kraj.

Kakšni so bili šolski prostori?

Za takrat v redu. Imeli smo mize, stole ter orodje, ki smo ga dobili v šoli (s sabo smo imeli le moder predpasnik).

Kako je potekal urnik v šoli?
V delavnici od 7. ure do 12. ure in nato prosti do dveh. Popoldan pa je bil pouk do 7. ure zvečer.

Ali ste imeli domače naloge?
Da, matematika, slovenščina in morali smo pisati dnevnik za vsak dan, kaj smo počeli na praksi.

Ali so ocenjevali naloge in vedenje?
Da, ocenjeno je bilo vse in vedenje in domače naloge.

Ali so bili v šoli strogi?
Bilo je različno.

Ali ste imeli izlete, proslave in športne dneve?
Športa na šoli takrat še ni bilo, na izlete nismo hodili, proslav pa ni bilo.

Ali so se žirovski dijaki kaj ločili od ostalih dijakov?
Bolj ne.

Ali se vam zdi, da se v Žireh mladi še zavedajo, koliko je bilo čevljarstvo pomembno?
Zdaj je vse na novo in se ne zanimajo več za to. Zavedam se, da se ne da več nič spremeniti in je treba le sprejeti tako, kakor je.

Ali ste bili kdaj v kinu?
Ne, nič ni bilo stranskih dejavnosti in ni bilo časa.

Katere predmete ste imeli v šoli?
Enake kot zdaj, le da nismo imeli športa in angleščine, v osnovni šoli pa smo imeli srbohrvaščino, prvo leto je bila francoščina, nato dve leti nemščine.

<u>Intervju št. 3 (Tone Mlakar, 1941-2023)</u>

Kako to, da ste se odločili za čevljarski poklic?
Leta 1948 je bila v Žireh ustanovljena Čevljarska šola Žiri, ki so bile takrat že čevljarsko mesto in se je osnovala šola. Ta šola je imela tudi prakso, na začetku pa je bila zelo stroga vojaška šola, zato so morali biti učenci konstantno pod strogim nadzorom rediteljev. Niso smeli iti domov, tudi če so bili Žirovci, biti so morali v internatu in se učiti teoretično in praktično. Ko še ni bilo šole za teorijo, so se učili v starih delavnicah v Žireh. Prakso pa so imeli v že zgrajeni stavbi. Bilo je ročno in težaško delo, posebej za spodnje materiale, ker so bili debeli podplati. Zgornje dele so po večini izdelovale ženske, montažo pa moški. Na začetku se je imenovala samo Tovarna čevljev Žiri, za tem Tovarna športnih čevljev Žiri, na koncu pa je postala znamka Alpina.

Kdaj ste prišli v Žiri?
V Žireh sem jaz rojen. Živel sem tam, v Taboru, tako da sem vse smučarske čevlje sam poskusil in jih izpopolnjeval.

Kakšni so bili prostori v šoli v Žireh?
V šoli takrat še ni bilo te stare stavbe, šele kasneje so jo naredili. Pozneje so bili kar v redu. Teoretični pouk je bil v novi stavbi, ki je bila zelo lepa. Morali so osnovati tudi novo delavnico za kovinska dela in ta se je pozneje imenovala mehanična delavnica.

Kako je bilo z oblačili?
Prva oblačila so bila čisto navadna, taka, kot smo jih imeli za delo ali pa ravno vmes med delovnimi in nedeljskimi oblačili. Za hlače pa smo dobili prav posebno blago za delavske obleke.

Kako je potekal proces v šoli?
V šoli je bil predavatelj, na začetku so poudarjali čevlje in njihov razvoj. Splošni pouk je bil slovenščina, matematika, predvsem pa smo so učili čevljarstvo. Imeli smo tudi odmore, pri praktičnemu pouku pa samo malico od doma. Pozneje smo malico dobivali od šole, na začetku pa smo jo res morali nositi sami.

Kakšne potrebščine ste imeli?
Imeli smo zvezke, ki smo jih dobili v trgovini, ampak šele kasneje zaradi vojne. Z leti je rasla kvaliteta prehrane in šolskih potrebščin, ki smo jih dobivali v šoli, npr. zvezki, knjige.

Ali ste bili v internatu?
Ne, jaz sem iz Žirov, v internatu pa so bili samo ljudje iz drugih, bolj oddaljenih krajev po Sloveniji.

Kaj ste počeli ob sobotah in nedeljah?
Ob sobotah smo imeli normalno praktično delo. Teorije nismo imeli, praktično delo pa, saj so želeli, da naredimo čim več in se čim več naučimo.

Ali so ocenjevali tudi vedenje?
Da, tudi vedenje so ocenjevali. Vsi so bili pozitivni, razen par primerov, ki so izstopali, predvsem tisti iz internata, ki so nenadzorovano uhajali, zaradi česar so bile negativne posledice, kot npr. kazni in slabe ocene.

Ali so bili v šoli strogi?
Da, predvsem zaradi tega, ker se nekateri niso resno ukvarjali s šolo. Motili so pouk in svoje sošolce, zato so predavatelji take učence izključili iz razreda za tisto uro, da je lahko nemoteno minila.

Kakšne so bile ure?
Odvisno od situacije in odnosa učencev. Če so bili pridni, je bila ura bolj prijetna. Moram poudariti, da so bili učenci predvsem moškega spola, ženske pa so začele prihajati kasneje.

Kako je bilo z izleti in športnimi dnevi?
Izletov ni bilo, razen skupnih izletov pod nadzorom predavatelja v bližnje kraje, npr. v Idrijo smo šli pogledat rudarstvo. V okviru športnih dni pa smo odhajali na bližnje griče. Kam drugam

pa nismo odhajali, ker ni bilo denarja ne prevoznih sredstev. Razen enkrat smo odšli z vozom v Bolnico Franja.

Ali ste imeli športna tekmovanja ali gledališke predstave?
Ne, športnih tekmovanj ni bilo.

Ali so se Žirovci ločili od drugih dijakov?
Dijake od drugod so pošiljali privatni čevljarji, kar je pripeljalo do različnih učencev z različnimi odnosi.

Kako je bilo s financiranjem šolanja?
Za nas Žirovce je bilo brezplačno, za tiste v internatu pa je bilo potrebno plačati internat in hrano. Šolske potrebščine smo morali kupiti sami.

Ali ste po žirovski šoli hodili še na 4 letno obutveno, kakšna je bila razlika?
Ja, sem, razlika je bila velika. Profesorji so imeli sestavljen učni načrt, pojavili so se napovedani izpiti. V Žiri so prišli drugi profesorji, da so imeli dokaz, da so nas žirovski učitelji kaj naučili. Tam si moral odgovarjati na vprašanja iz danega gradiva, ki si ga dobil prej s pisanjem v zvezek, tisti, ki pa so imeli knjige, so se učili iz njih.

Koliko časa ste bili zaposleni v Alpini, kako se je v tem času spremenila tovarna in ljudje v njej?
V Alpini sem bil zaposlen 40 let. Spremenilo se je ogromno. Razumeti moraš, da je Alpina prišla iz majhnih krajev za obstoj ljudi in zaposlitev samo lokalnih delavcev. Razvila se je prodaja, ki se je naglo večala. Žiri so bile znane po najkvalitetnejši izdelavi v Sloveniji. To kvaliteto pa je bilo treba konstantno nadgrajevati. Čevelj se je v Žireh razvijal v smer smučanja in boljših rezultatov pri smučanju. Na raznih tekmovanjih so se kazali dobri rezultati v kakovosti. Žirovski čevlji so se tako začeli kazati v Sloveniji in počasi se je to nagrajevalo z večjim zaslužkom.

Ali se vam je ta pot zdela naporna?
Ne, ni bila naporna, vendar je bilo stalno treba spremljati stroške in napredek. Zaradi velikih stroškov so bile tudi plače manjše.

Koliko čevljarske šole je še ostalo v Žireh?
Moja generacija je že nekaj časa izven delovnega razmerja, zato se to počasi zmanjšuje. Šola se je zaprla zaradi premajhnega obiska. Na koncu so predavali tudi razni profesorji iz drugih krajev, šola pa je tudi postala zahtevnejša. Veliko izobrazbe za čevljarje je propadlo, ti, ki so ostali, pa so sami strokovnjaki.

Fotografija 16: Učenec 2. letnika riše modele moških in ženskih čevljev
(Vir: Fotoalbum, ki ga hrani Dušan Strlič)

Fotografija 17: Prvi letnik pri strokovnem risanju
(Vir: Fotoalbum, ki ga hrani Dušan Strlič)

Fotografija 18: Spalnice učencev v internatu
(Vir: Fotoalbum, ki ga hrani Dušan Strlič)

Fotografija 19: Pod vodstvom strokovnega učitelja učenci rišejo osnutke gojzarjev
(Vir: Fotoalbum, ki ga hrani Dušan Strlič)

Fotografija 20: Prostovoljno delo – nalaganje samokolnice
(Vir: Fotoalbum, ki ga hrani Dušan Strlič)

Fotografija 21: Pri prostovoljnem delu
(Vir: Fotoalbum, ki ga hrani Dušan Strlič)

Fotografija 22: Učenci pri kosilu v obratni menzi
(Vir: Fotoalbum, ki ga hrani Dušan Strlič)

Fotografija 23: Učenci 3. letnika že poprimejo za vsako fazo dela v obratu
(Vir: Fotoalbum, ki ga hrani Dušan Strlič)

Fotografija 24: Albin Mlakar, učenec 3. letnika, pri brusilnem stroju
(Vir: Fotoalbum, ki ga hrani Dušan Strlič)

Fotografija 25: Učenci/dijaki v delavnici
(Vir: Fotoalbum, ki ga hrani Dušan Strlič)

Fotografija 26: Bodoči čevljarji pri delu
(Vir: Fotoalbum, ki ga hrani Dušan Strlič)

Fotografija 27: Tovariš Jereb je dober mojster in svetovalec
(Vir: Fotoalbum, ki ga hrani Dušan Strlič)

Fotografija 28: Pod strokovnim vodstvom učnih mojstrov
(Vir: Fotoalbum, ki ga hrani Dušan Strlič)

Fotografija 29: Učenci 3. letnika se vadijo v krojenju raznih vrst
(Vir: Fotoalbum, ki ga hrani Dušan Strlič)

Intervju št. 4 (Vinko Podobnik, r. 1950)

Kako to, da ste se odločili za čevljarski poklic?
Ne vem ravno točno, zakaj sem se odločil, najprej sem mislil, da bom odšel v Ljubljano na strojno šolo, a se zaradi vožnje nisem odločil za to in sem raje izbral čevljarsko šolo v Žireh.

Kakšni so bili prostori v šoli v Žireh?
Bili so normalni, za tiste razmere super, v učilnicah nas je bilo okrog 25, v zgornje nadstropje pa smo hodili na prakso, tam**,** kjer je zdaj trgovina**.**

Kako je potekal urnik v šoli?
Če se prav spomnim, smo zjutraj s poukom začeli od 7. do 8. ure, dopoldne smo bili v delavnici, popoldne pa v šoli v Strojarni. Popoldne smo imeli prakso, od enih pa do konca pouka pa smo imeli teorijo. Nisem prepričan, ali smo imeli pouk tudi dopoldne, večino ga je bilo popoldne.

Kakšna je bila hrana v šoli, kdo je kuhal?
V šoli ni bilo hrane, bila je samo za tiste**,** ki so bili v internatu, Jaz sem hodil jest domov, saj sem živel dokaj blizu, mislim pa, da je bila v redu.

Kakšne potrebščine ste imeli?
Vse za delat smo dobili v šoli, drugače pa svinčnik in nalivnik, saj smo veliko pisali. No, imeli smo tudi knjige, vendar ne veliko. Pisali smo pa res veliko.

Ali ste imeli kaj domačih nalog?
Ne, domačih nalog ni bilo**,** razen če tehničnega risanja, ki je bilo zelo zahtevno, nisi dokončal v šoli**,** si ga mogel dokončati doma. Drugače pa nalog ni bilo.

Ali so ocenjevali tudi vedenje?
Mislim, da ne.

Ali so bili v šoli strogi?
Ja, bili so precej strogi. En učitelj, Janez Zavrl mu je bilo ime, je hodil iz Ljubljane in je bil zelo dober učitelj, vendar precej strog. Znal je predavati, pa tudi zanimivo je govoril in smo ga imeli radi.

Kaj bi se zgodilo, če bi kršili pravila in kakšna so bila pravila?
Ni bilo kakšnih posebnih pravil, mi pa jih tudi nismo kršili, samo kakšne malenkosti. Samo enega poznam, ki so ga izključili iz šole, ker je učitelju poškodoval avto. Tako da: ne, ni bilo nekaj veliko kršenja pravil.

Kako je bilo z izleti in športnimi dnevi?
Izletov in športnih dni ni bilo. Morali smo si jih prirediti sami.

Kako je bilo s tekmovanji in gledališkimi predstavami?
Tudi tega ni bilo.

Ali so se žirovski dijaki ločili od ostalih?

Ne, to pa ne. Razumeli smo se z vsemi in se nismo ločili. Edina razlika je bila, da smo Žirovci hodili domov, ostali pa so ostali v internatu.

Ali ste kot dijaki pomagali z raznimi deli v kraju?
Ne. Nikoli nismo oziroma se vsaj jaz ne spomnim, da bi kdaj odšli komu pomagat.

Kako je bilo s financiranjem šole?
Šola je bila brezplačna, ker je Alpina štipendirala, če se prav spomnim, so nam še dali nekaj dinarjev.

Ali so dijake v internatu kaj ločili od vas?
Ne, vse je bilo isto za vse. Edino popoldne se je mogoče razlikoval urnik.

Ali poznate kakšno zabavno zgodbo o dijakih iz internata?
Svoje poznam. Jaz sem imel risanje od 3 do 4 in potem sem enkrat neko punco vprašal, če bi ona narisala namesto mene, da meni ne bi bilo treba. In mi je narisala za 5. Učitelj me je vprašal, če sem sliko narisal sam in sem pritrdil, vendar mi ni verjel, in mi je dal cvek. Po tem sem vedno moral risati sam.

Koliko časa ste bili zaposleni v Alpini? Koliko se je v tem času spremenila tovarna?
Od začetka do konca. To je bilo pa 39 let.

Koliko ostankov čevljarske šole je še ostalo v Žireh?
Bolj malo. Ne vem, zdi se mi, da skoraj nič. Srečaš še sošolce**,** več od tega pa ne.

Ali se vam zdi, da so Žiri še čevljarsko mesto?
Jaz imam občutek, da ne. Rad bi videl, da bi Alpini spet šlo dobro, vendar ne kaže tako.

<u>Intervju št. 5 (Albin Šifrar, r. 1951)</u>

Kako to, da ste se odločili za čevljarski poklic?
Zato**,** ker je bila šola v bližini doma, možnost pridobitve štipendije v Alpini.

Kakšni so bili prostori v šoli Žireh?
Zelo skromni, dve učilnici, klop, skromna oprema.

Koliko vas je bilo v razredu?
V enem letniku okrog 20, v jesenskem času pa tudi do 40 – takrat so se vključili tudi periodični, torej tisti, ki so se učili pri privatnikih.

Kako je potekal urnik v šoli?
Urnik je potekal tako, da je bil pouk dopoldan in popoldan, vsak drugi teden praksa v delavnici.

Kakšna je bila hrana v šoli, kdo vam je kuhal?
V šoli hrane ni bilo, Žirovci so nosili s seboj ali pa tudi ne, v internatu so bili obroki zajtrk, kosilo in večerja.

Kakšne potrebščine ste imeli – zvezke, papir, svinčnike?
Imeli smo zvezke, papir, svinčnike, ravnila, šestila, kotomerje.

Ali je bilo kaj domačih nalog?
Domače naloge so bile vedno in precej obsežne, za slovenščino, matematiko, zgodovino, zemljepis, praktično: tehnično risanje, modeliranje …

Ali so ocenjevali tudi vedenje?
Ja, ocenjevali so vedenje in pri ocenjevanju le-tega so bili tudi zelo strogi.

Ali so bili v šoli strogi?
Ja, zelo strogi. Zahtevali so red in disciplino. Če si prekršil red in disciplino, če si prekršil določena pravila, si šel na zagovor k ravnatelju in po potrebi so sledile tudi kazni.

Kaj bi se zgodilo, če bi kršili pravila; kakšna so sploh ta bila?
Če bi kršili pravila, je bil ukor, tudi izključitev iz šole, največkrat pa zagovor pri ravnatelju. Pravila so bila sicer podobna današnjim – redno obiskovanje pouka, red v učilnici, spoštovanje.

Kako je bilo z izleti; športnimi dnevi?
Na naši šoli izletov in športnih dni nismo poznali, bil je samo pouk in učenje.

Ste imeli kakšna športna tekmovanja, gledališke predstave?
V šoli tekmovanja ali gledaliških predstav ni bilo, učenci, ki so bivali v internatu, so se posluževali tega in imeli so tudi 1-krat tedensko možnost obiska kina, če so se držali vseh pravil.

So se žirovski dijaki ločili od ostalih?
Ločili se niso, a so se zelo malo družili, zato ker je bil internatski režim zelo strog.

Ali ste kot dijaki pomagali z raznimi deli v kraju?
V samem kraju ne, v šoli pa smo imeli čistilne akcije okrog šole, okrog delavnice, pomagali smo prekrivat internat.

Kako je bilo s financiranjem šolanja? Je bilo brezplačno, ste morali dati kaj sami?
Samo šolanje je bilo brezplačno, vse pripomočke pa smo morali financirati sami.

Ali so se tisti dijaki, ki so bili v internatu, kaj ločili od vas?
Ne, družili pa se s temi dijaki nismo – že prej povedano. Tistim v internatu niso pustili raznih izhodov po Žireh.

Koliko časa ste bili zaposleni v Alpini? Kako se je v tem času spreminjala ta tovarna in ljudje v njej?
Zaposlen sem bil 42 let, v tem času se je tovarna zelo spreminjala. Do 1990 je bila tovarna v vzponu, po tem letu pa je ta rast začela upadati in tudi pripadnost le-tej je tudi upadala. Postopek se je iz leta v leto spreminjal, z ročnega dela je prišlo na industrijsko.

Koliko od čevljarske šole se vam zdi, da je še ostalo v Žireh, med Žirovci?
Zadnja leta je znanja o čevljarstvu zelo malo. Obiskovanja čevljarske šole ni več, zato se mladi učijo šele ob delu.

Intervju št. 5 (Milena Frelih, roj. 1958)

Kako to, da ste se odločili za čevljarski poklic?
Za čevljarski poklic sem se odločila, ker je Alpina odprla obrat in ker je mama rekla, naj grem na poklicno šolo, da bom hitreje začela služiti svoj denar.

Kdaj ste prišli v Žiri?
Septembra 1972.

Ste že, ko ste šli od doma, nameravali ostati v Žireh oziroma ali ste vedeli, da se boste zaposlili v Alpini?
Niti malo se mi ni sanjalo, da bom ostala. Tako je prišlo, da sem spoznala fanta, s katerim sva se zaljubila in sem zaradi tega ostala v Žireh.

Kakšni so bili prostori v šoli v Žireh?
Prostori so bili primerni tistemu času. Stanovali smo v internatu zraven dveh učilnic.

Koliko vas je bilo v internatu v sobah, ali ste bili fantje in dekleta ločeni?
Ja, bili smo ločeni, v sobi smo bile samo punce, bilo nas je 8.

Kako je potekal delovni dan v internatu?
Najprej smo imeli umivanje, nato zajtrk, predavanje v šoli, učenje, kosilo, nato smo bili malo prosti, zatem spet učenje. Če si bil zvečer priden, se ti ni bilo treba učiti, če pa ne, pa si se moral. Imeli pa smo tudi dežurstvo, tako da smo bili dežurni pri čiščenju kopalnice, skupnih prostorov itd.

Kako je bilo z oblačili, ste imeli svoja?
Ja, oblačila smo imeli svoja.

Kakšna je bila hrana v internatu?
Hrana je bila dobra.

Kako je potekal proces v šoli?
Imeli smo 5 šolskih ur, različni predmeti. Imeli smo odmore, tako kot sedaj.

Kakšne potrebščine ste imeli?
Imeli smo zvezke, papir, svinčnike, trikotnike, šestila … pripomočki so bili isti kot danes.

Kaj ste počeli od sobotah in nedeljah?
Jaz sem šla vedno domov.

Ali ste imeli kaj prostega časa, kaj ste počeli med tem prostim časom?
Malo smo klepetale, se pogovarjale, če smo dobile prosto, smo šle v kavarno, v kino, na sprehod. Vse je bilo odvisno od našega obnašanja.

Ali so ocenjevali tudi vedenje?
Ne, vedenja nam niso ocenjevali, ampak smo bili zelo pridni.

Se vam zdi, da so bili pazniki strogi? Kdo sploh so bili pazniki? Učitelj ali kdo drug?

Ko sem bila jaz v internatu, je bila moja paznica vzgojiteljica, ki pa je bila tudi učiteljica. V internatu nas je imela kar strogo, do mene je bila še posebej stroga, ker je vedela, da imam fanta in takrat ni bilo telefonov, da bi to sporočila mojim staršem. Vedno me je spraševala, če doma vedo zanj in vedno sem ji rekla, da vedo. Pa me je še vseeno malo pokarala in mi dajala nasvete. Včasih pa tudi kazni.

Kaj bi se zgodilo, če bi kršili pravila? Kakšna so sploh ta bila?
Ni se zgodilo, da bi nas vrgli iz šole. To se ni nikoli zgodilo. Največja kazen za nas je bila, da smo morali iti v kuhinjo pomivat posodo. Drugo pa, da nismo imeli izhoda.

Kako je bilo z izleti, športnimi dnevi?
Izlete smo imeli konec šolskega leta, športne dneve pa med letom, predvsem v okolici Žirov.

Ste imeli kakšna tekmovanja, gledališke predstave?
Gledališke predstave smo sami naredili, za športna tekmovanja se pa ne spomnim, da bi jih imeli.

So se žirovski dijaki ločili od ostalih?
Od začetka ja. Če ne drugega po govorici. Kasneje smo postali dobri prijatelji in tako je še danes. Če se srečamo, se pogovorimo in ohranjamo stike.

Ali ste kot dijaki pomagali z raznimi deli v kraju?
Ne, jaz nisem nič pomagala. Med tednom sem bila v šoli. Za vikende pa sem odšla domov.

Kako pogosto ste bili v stiku z domačimi?
Vsak konec tedna, čez teden pa v stiku nismo bili.

Kako je bilo s financiranjem šolanja? Je bilo brezplačno? Ste morali kaj delati sami?
Jaz sem imela štipendijo, ostalo razliko so pokrili starši, nekaj pa sem zaslužila tudi med letom, da sem imela tudi kaj svojega denarja.

Po žirovski šoli ste delali še 4-letno obutveno. Kakšna je bila razlika v dijakih, učiteljih?
Takrat je bilo malo drugače, učiti se je bilo treba drugače. Dopoldne je bila služba, imela sem že družino. Učitelji so bili taki kot žirovski, nekaj smo imeli specializiranih učiteljev. Razlika ni bila velika. Manj razlike kot v poklicni šoli zaradi podobnosti v starosti. Znati pa smo morali isto.

Koliko časa ste bili zaposleni v Alpini? Koliko se je v tem času spremenila?
V Alpini sem delala zelo malo časa. Nekaj časa sem delala v Fructalu. V Žireh pa sem delala nekje drugje.

Kako so vas sprejeli Žirovci? Imate kakšne prijetne ali neprijetne izkušnje?
Mislim, da so me lepo sprejeli. Imam veliko spominov. Razumeli me niso samo zaradi mojega naglasa. Imam dobre odnose z njimi in lepe spomine na marsikateri dogodek.

Se vam je zdela ta pot naporna? Bi danes kaj spremenili?
Mogoče bi v današnjem času naredila kaj drugače, res je pa tudi, da moraš preživeti tudi take stvari, da zdaj pogledaš nazaj in rečeš, to bi lahko spremenil. Staramo se, naš pogled na svet pa se spreminja.

Koliko čevljarske šole je še ostalo v Žireh?
Od čevljarske šole ni ostalo nič. Tam, kjer je bil internat, je zdaj Mercator, tako da ni nič. Ostali smo samo še učenci, ki smo šolo obiskovali.

Fotografija 30: Športni dan – izlet dijakov
(Vir: osebni arhiv intervjuvanke)

Fotografija 31: Sošolke/cimre v dijaškem domu
(Vir: osebni arhiv intervjuvanke)

Fotografija 32: Prve ljubezni
(Vir: osebni arhiv intervjuvanke)

Fotografija 33: Slavnostni dogodek
(Vir: osebni arhiv intervjuvanke)

Fotografija 34: Preživljanje prostega časa
(Vir: osebni arhiv intervjuvanke)

Fotografija 35: Dramska igra 1
(Vir: osebni arhiv intervjuvanke)

Fotografija 36: Dramska igra 2
(Vir: osebni arhiv intervjuvanke)

Fotografija 37: Dramska igra 3
(Vir: osebni arhiv intervjuvanke)

Fotografija 38: Dramska igra 3 – več nastopajočih
(Vir: osebni arhiv intervjuvanke)

Fotografija 39: Intervjuvanka s fantom, bodočim možem
(Vir: osebni arhiv intervjuvanke)

Fotografija 40: Poleti na izletu
(Vir: osebni arhiv intervjuvanke)

Intervju št. 6 (Jože Malovašič, r. 1945)

Kako to, da ste se odločili za čevljarski poklic?
Jaz sem se zaposlil v Alpini brez izobrazbe, potem pa je bilo nekega leta premalo vpisov v šolo in so vpisali ljudi iz proizvodnje. 20 rednih in 10 nas, iz tovarne, in smo hodili ob službi v Alpini še v šolo. Na prakso sem hodil v Alpino, teorijo pa smo imeli v šoli skupaj z ostalimi učenci.

Kakšni so bili prostori v šoli?
Primerna za take stvari. Ja, v redu je bilo, dovolj svetlobe, velike učilnice, zakurjeno je bilo, spodaj smo imeli še kuhinjo, da smo lahko kaj pojedli. Včasih sem kar tukaj naročil kosilo, da nisem hodil nazaj domov.

Kdo je kuhal, kakšna je bila hrana v šoli?
Kuhale so izkušene kuharice, še moja sestra je nekaj časa kuhala tam. To je bila kot menza in so lahko hodili tudi ostali, ki niso obiskovali šole. Na tak način, kot je zdaj Sklednik.

Kako je potekal urnik v šoli?
Kadar smo delali popoldne, smo dopoldne hodili v šolo**,** drugače pa ravno obratno. Od sedmih do dvanajstih in od treh do šestih. Popoldne smo imeli po navadi kakšne strokovnejše predmete, so nas učili kar iz Alpine: elektrika, izdelovanje materialov, obramba in zaščita. Včasih smo tudi trenirali. V šoli smo poleg predmetov posebej namenjenim za učenje čevljarstva imeli še bolj splošne, kot jih imate na primer vi zdaj (slovenščina, matematika …). Najbolj zahtevno je bilo risanje, učitelj ti je dal številko čevlja**,** potem si pa mogel vse sam izračunati in narisati.

Kakšne potrebščine ste imeli?

Vse smo prinesli sami.

Ali ste imeli kaj domačih nalog?
Ja, nekaj smo jih. Največ je bilo risanja. Naloge pa so bile uštete tudi v oceno.

Ali so ocenjevali tudi vaše vedenje?
Ne, niso, smo bili na tem področju še kar »pametni«, tako da ni bilo potrebe za to.

Ali so bili v šoli strogi?
Ja, če je kdo kršil pravila, so bili strogi. Morali so vzpostaviti red, kot v osnovni šoli. Mogoče malo manj, ampak vseeno. Nekateri so bili stari že okrog 27, ko so še obiskovali šolo, tisti, ki pa so bili v šoli redno, pa so bili 10 let mlajši, torej tam okrog 17, tako da z mlajšimi so imeli več dela. Nekateri so tudi stanovali v šoli, ostali pa so šli na svoje domove.

Kakšne so bile kazni od kršenju pravil, katera so bila najstrožja pravila?
Nismo imeli kakšnih višjih kazni. Po mojem so bili samo opomini. Ne spomnim se, da bi imeli kakšne hujše kazni.

Kako je bilo z izleti in športnimi dnevi?
Ne, tega ni bilo. Razen enkrat**,** ko smo šli v Ljubljano. Gledat smo šli Paradiž v gledališče in je igral ta starejši Cavazza, še zdaj se spomnim, da je bilo zelo dobro. Takrat je imel še črne lase. Peljali so nas z avtobusom.

Kako pa je bilo s športnimi prireditvami in tekmovanji?
Ja, smo imeli. Tek in take stvari. Imeli smo vaje, za tem pa tekmovanje. Nismo pa imeli nobenih klubov, da bi vadili, samo napovedali so tekmovanje in to je bilo to. Včasih pa smo šli tudi na strelišče, ko smo imeli zaščito in obrambo. Smo šli na Ledinico in smo tam vadili streljanje. Jaz sem bil tega že kar vajen, saj sem bil vojak in smo tam vedno streljali. Največ je bilo torej atletike.

Ali so se žirovski dijaki kaj ločili od tistih iz drugih krajev?
Ne, to pa ne. Dekleta so bila zelo lepa, drugače pa med nami ni bilo razlike.

Ali ste kot dijaki kaj pomagali v domačem kraju?
Ne, to pa nismo. Za tiste, ki so redno hodili v čevljarsko šolo, ne vem, mogoče je, da so oni imeli kaj več, mi vem, da nikoli nismo. Skupno smo imeli atletiko in telovadbo in take stvari, drugega pa nič.

Kako je bilo s financiranjem šole?
Za nas je plačala Alpina. Za vseh deset so plačali oni.

Ali so bili dijaki, ki so živeli v internatu, kaj ločeni od ostalih dijakov?
Ne, samo dekleta so bila posebej. Bilo jih je več kot fantov. Drugače pa nismo bili nič ločeni.

Ali poznate kakšno zgodbo ali pa prigodo o dijakih?
Skupno smo imeli predstavo za dedka Mraza in so mene, ker sem bil najstarejši, oblekli v dedka Mraza. Potem so pa prišli predstavniki večjih funkcij v Alpini, ravno ko smo imeli predstavo. Nekateri so se oblekli v medveda, lisico, tudi snežinke smo imeli. In sem vprašal učitelja, katera

glava v šoli je najbolj trda in ni vedel, pa sem mu rekel, da od žeblja, in se mu je zelo smešno zdelo.

Koliko časa ste delali v Alpini, koli stvari se je v tem času spremenilo?
Tam sem delal 40 let. Največ razlik se je pokazalo v izdelavi samega čevlja. Način izdelave, materiali, pa tudi število strojev se zelo razlikuje od danes. Jaz sem bil na svojem delovnem mestu večino časa zadovoljen. Se je našel tudi kdo, ki ni bil najbolj prijeten, zaradi kogar se je tudi poznalo vzdušje ob delu, vendar takih primerov ni bilo veliko.

Ali se vam zdi, da so Žiri še čevljarsko mesto?
Ja, še. In tako bo tudi ostalo samo, če bo dober gospodar v Alpini. Škoda je stavbe in strojev. Vendar se lahko vse hitro spremeni. Če bo dober gospodar, bodo delavci ostali, pa tudi dela bo dovolj.

Intervju št. 7 (Rezka Kogovšek, r. 1957)

Kako to, da ste se odločili za čevljarski poklic?
Ni bilo velike izbire. Kar nekaj sošolcev je šlo takoj v tovarno, ker jim doma niso mogli omogočiti šolanja. S tem so bili v družini vsi priskrbljeni. Škoda je bilo to. Ker so nekateri tudi talenti in z željo po izobrazbi. Rada bi bila trgovka ali vzgojiteljica. Vzgojiteljska šola je trajala 5 let in to najbližje v Idriji. To je takoj odpadlo. Če si hotel v trgovsko šolo, pa si moral poiskati trgovino, kjer bi oddelal vajeniško dobo. Ostala je čevljarska šola in z njo zagotovljena štipendija. Izobrazba je bila: prešivalka zgornjih delov obutve za dekleta, fantje pa so pritrjevali podplat. Bili smo zelo pestra družba - dijaki, delavci in stanovalci internata od drugod. Tako se je začela moja pot odraščanja in učenja za poklic, o katerem nisem imela pojma in kaj bom nekoč počela v službi. Trajalo je dve leti.

Kakšni so bili prostori v šoli v Žireh?
Šolski prostori so bili na Strojarni. Te stavbe ni več. Spodaj je bila kuhinja in večnamenska jedilnica z garderobo. Po stopnicah smo prispeli v učilnico, mislim, da sta bili dve. V drugi polovici stavbe, nad jedilnico, so bile sobe - internat. Imeli smo tudi praktični del pouka, katerega prostori so bili v stavbi, ki še stoji, v industrijski prodaji Alpine. Spodaj so se učili fantje, v 1. nadstropju pa punce. Delavnice so bile opremljene s stroji in z mizami, kjer smo se učili osnov lepljenja, krojenja, šivanja, tanšanja. V začetku smo šivali samo s prebadanjem šivanke po črtah. Ker so bili stroji električni, si mimogrede malo bolj brez občutka pritisnil gas in je že luknjalo po svoje in ne po črtah. Imeli smo garderobo, halje, fantje predpasnike.

Koliko vas je bilo v razredu?
Vseh v razredu nas je bilo okrog 30. Tretjina Žirovcev, tretjina iz oddaljenih krajev in tretjina zaposlenih v Alpini.

Kako je potekal urnik v šoli?
Praktični pouk je bil od 7. do 13. ure, teoretični pa od 15. do19. ure.
Na Strojarni so kuhali stanovalcem internata. Ostali pa so se morali znajti po svoje. Ponavadi smo ob končani praksi, do začetka pouka imeli dve uri časa. Bližnji so odšli domov, ostali smo v pekarni kupili kruh in ljubljansko salamo. Med praktičnem poukom so nam pripeljali kos kruha in čaj.

Kakšne potrebščine ste imeli – zvezke, papir, svinčnike?
Učbenike za poklicne šole so predpisali učitelji. Ni bilo posebne razlike med seboj, le da je bila izbira minimalistična, skromna; nalivno pero, kuli, svinčnik, zvezek. Takrat je bilo aktualno nositi torbe čez eno ramo ali pa zvezke in knjige, povezane z širšim pasom. Nič posebnega, le za tehnično risanje malo več pripomočkov in šablon.

Ali je bilo kaj domačih nalog?
Seveda so bile, iz matematike, slovenščine. Praktični pouk je bilo treba redno vpisovati v dnevnik. Vpisal si podatke ter delo tistega dne. Orodje je bilo treba nositi - katero si uporabljal.

Ali so ocenjevali tudi vedenje?
Vedenje je bilo tudi ocenjeno.

Ali so bili v šoli strogi?
Niti ne. Glede na to, da smo bili kar neresni, ni bilo kakšnih posebnih ukrepov. Smo se pa upoštevali, ko je šlo za res, seveda tudi učitelji so se razlikovali po avtoriteti.

Kaj bi se zgodilo, če bi kršili pravila; kakšna so sploh ta bila?
So nas kar obvladovali. Ne bi vedela, da bi se kar koli dogajalo okrog tega.

Kako je bilo z izleti; športnimi dnevi?
Izleti, športni dnevi, tega ni bilo. Ni niti prišlo v poštev, ker so bili nekateri že zaposleni.

Ste imeli kakšna športna tekmovanja, gledališke predstave?
Gledališke predstave - ne! Tekmovanja tudi ne, je pa bilo zanimivo, da smo na telovadbo hodili čez mostiček k osnovni šoli. Dekleta smo morale imeti drese, fantje kratke hlače.

So se žirovski dijaki ločili od ostalih?
Niti ne. So pa bili tisti iz internata nekaj posebnega. Veliko je bilo ljubezni, internat je bil kar precej obkrožen z žirovsko mladino. Posebno, ko je bil organiziran ples v jedilnici internata.

Ali ste kot dijaki pomagali z raznimi deli v kraju?
Ne, to pa res ne vem. Vem, da je bila doma velika kmetija, in smo ročno obdelovali, ni bilo traktorjev. Vsake roke so prišle prav in so samo čakali, da ni bilo šolskih obveznosti.

Kako je bilo s financiranjem šolanja? Je bilo brezplačno, ste morali dati kaj sami?
Šolanje je bilo brezplačno.

Ali so se tisti dijaki, ki so bili v internatu, kaj ločili od vas?
Niti ne, razen, da ni bilo obremenitve, kako uskladiti pot od doma do Žirov. V petek so odhajali na avtobuse, v nedeljo zvečer so se vračali.

Ali obstaja kakšna zanimiva zgodba o dijakih iz internata?
Ne, da bi se spomnila. Veliko je bilo zaljubljenosti in iskanja možnosti, kako priti skupaj po sobah.

Koliko časa ste bili zaposleni v Alpini? Kako se je v tem času spreminjala ta tovarna in ljudje v njej?
Leta 1973 sem končala poklicno šolo. Tri leta sem delala v šivalnici na normi. Bilo me je groza, kako preživeti 8 ur, vsak dan, mesec na leta. Prišlo je plačilo, s tem tudi motivacija. Po treh letih se je ponudila priložnost, da ob delu obiskujem administrativno šolo in so se nekatere prešivalke odločile. Nikoli nisem obžalovala, saj tudi nisem bila v ročnih spretnosti najbolj precizna. Delovno mesto sem dobila v plonskem oddelku in ostala do upokojitve leta 2011. Alpina se je širila in v Sloveniji odprla več obratov, ter s tem omogočila možnost zaposlitve v domačem okolju. Goli vrh, Črni vrh, Gorenja vas, Rovte, Šentjošt …
S tem se je marsikatera žena, ki je doma gospodinjila, finančno opomogla, ko se je zaposlila blizu doma. Ti obrati so začeli zapisovati, češ, da z njimi zgube. Potem pa se je odprlo tržišče na Hrvaški, v Bosni, Romuniji, Kitajski …
Nehali so izdelovati gojzerje, konkurenca v svetu je bila močna, cene nižje. Tako je vse začelo upadati, v Alpini so izdelovali le še vzorčne modele.

Koliko od čevljarske šole se vam zdi, da je še ostalo v Žireh, med Žirovci?
Ne veliko. Nekaj zanimanja, bolj iz raziskovanja izdelave čevljev, sem zasledila. Čudim se, kako se lahko proizvede in izdeluje obutev brez vsakega izobraževanja. Od same šole so ostali spomini, ki se včasih pojavijo kot utrinki.

Gospa Rezka zaključuje z mislijo: Spomini so edini raj, iz katerega ne moreš biti pregnan.

Fotografija 41: Dijakinje v šivalnici
(Vir: osebni arhiv intervjuvanke)

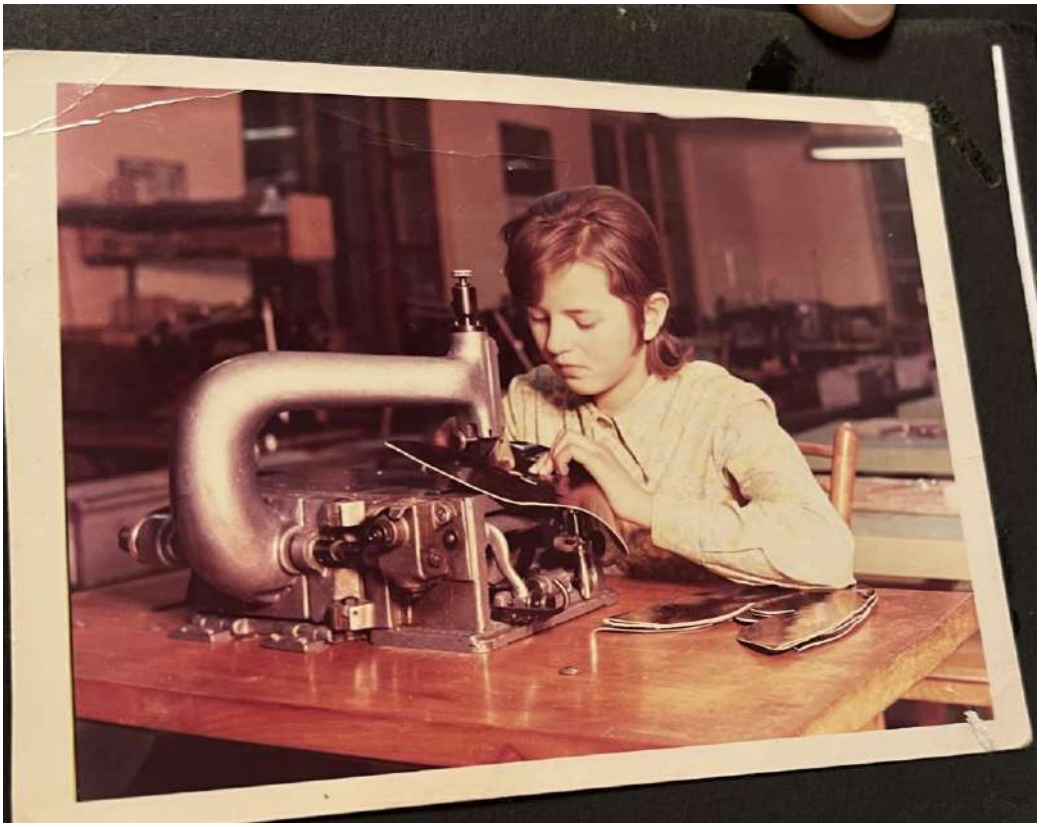

Fotografija 42: Gospa Rezka pri štepanju
(Vir: osebni arhiv intervjuvanke)

Fotografija 43: Nastop ob dnevu republike
(Vir: osebni arhiv intervjuvanke)

Fotografija 44: Razredna slika, šolsko leto 1971/1972
(Vir: osebni arhiv intervjuvanke)

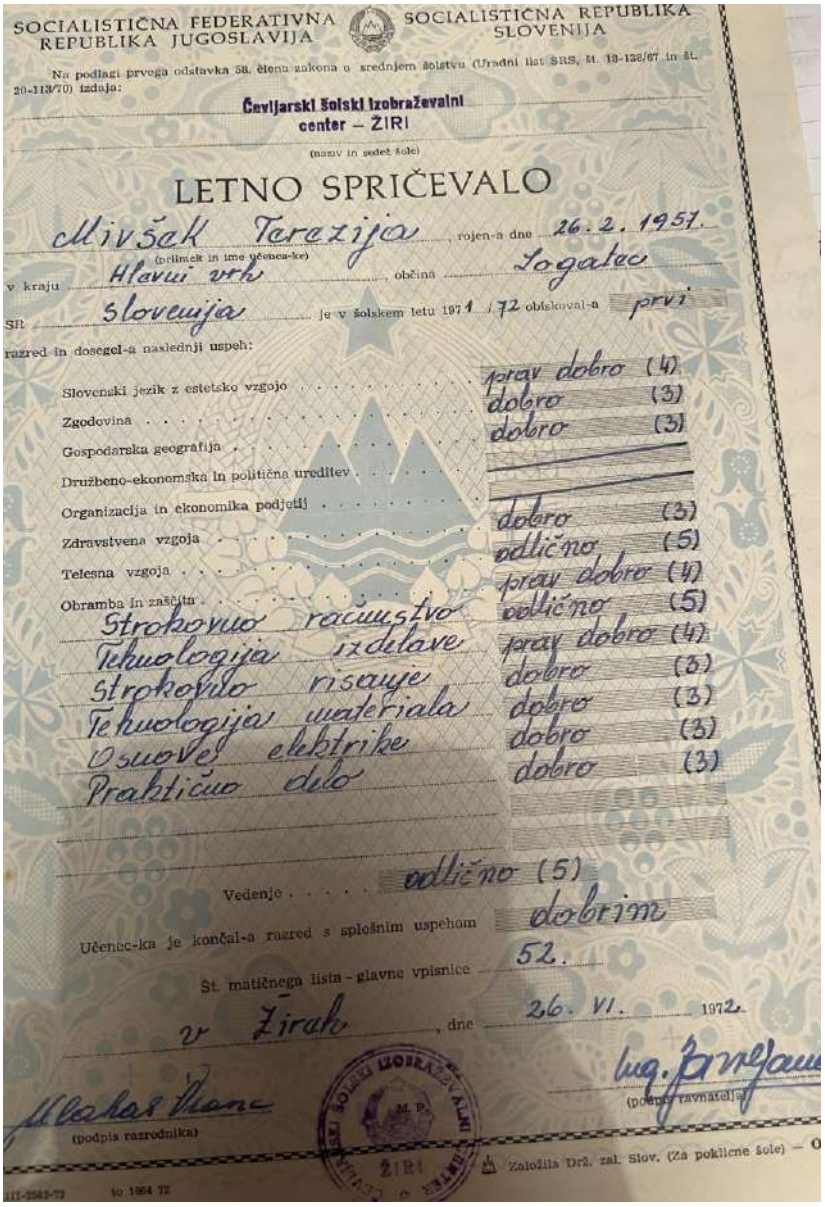

SOCIALISTIČNA FEDERATIVNA REPUBLIKA JUGOSLAVIJA — SOCIALISTIČNA REPUBLIKA SLOVENIJA

Na podlagi prvega odstavka 58. člena zakona o srednjem šolstvu (Uradni list SRS, št. 18-138/67 in št. 20-113/70) izdaja:

Čevljarski šolski izobraževalni center – ŽIRI

(naziv in sedež šole)

LETNO SPRIČEVALO

Mivšek Terezija, rojen-a dne 26. 2. 1957.
(priimek in ime učenca-ke)

v kraju Hlavni vrh, občina Logatec

SR Slovenija je v šolskem letu 1971 / 72 obiskoval-a prvi razred in dosegel-a naslednji uspeh:

Slovenski jezik z estetsko vzgojo	prav dobro (4)
Zgodovina	dobro (3)
Gospodarska geografija	dobro (3)
Družbeno-ekonomska in politična ureditev	
Organizacija in ekonomika podjetij	
Zdravstvena vzgoja	dobro (3)
Telesna vzgoja	odlično (5)
Obramba in zaščita	prav dobro (4)
Strokovno računstvo	odlično (5)
Tehnologija izdelave	prav dobro (4)
Strokovno risanje	dobro (3)
Tehnologija materiala	dobro (3)
Osnove elektrike	dobro (3)
Praktično delo	dobro (3)
Vedenje	odlično (5)

Učenec-ka je končal-a razred s splošnim uspehom dobrim

St. matičnega lista - glavne vpisnice 52.

v Žirah, dne 26. VI. 1972.

(podpis razrednika) — (podpis ravnatelja)

Založila Drž. zal. Slov. (Za pokliene šole)

Fotografija 45: Letno spričevalo Rezke Kogovšek (r. Mivšek)

Gospa Rezka Mivšek nam je posredovala tudi nekaj slikovnega gradiva, od dela v šivalnici do zaključnega spričevala (Fotografija 45). Na njem vidimo strokovne predmete: strokovno računstvo, tehnologija izdelave, strokovno risanje, tehnologija materiala, osnove elektrike, praktično delo. Kot lahko razberemo, vedenje ni bilo ocenjeno s številčno oceno.

<u>Intervju št. 8 (Ivo Milardovič, r. 1963)</u>

Kako to, da ste se odločili za čevljarski poklic?
Ni bila odločitev, čisto naključje. Po osnovni šoli, kjer sem bil prav dober, sem se vpisal na kemično šolo in bil zavrnjen zaradi prenizkega seštevka ocen iz fizike, matematike in kemije. Takrat je moj brat delal pripravništvo na občini in izvedel za medobčinski razpis (Škofja Loka - Modriča) za čevljarsko šolo v Žireh.

Kdaj ste prišli v Žiri?
V Žiri sem prišel ob začetku šolskega leta, septembra 1978.

Ste že, ko ste šli od doma, nameravali ostati v Žireh oz. ste vedeli, da se boste zaposlili v Alpini?
Za razpisom šolanja je stala Alpina, ki je rabila izšolane, kvalificirane delavce. Postal sem štipendist Alpine z obvezo, da se zaposlim in z delom povrnem štipendijo.

Kakšni so bili prostori v šoli v Žireh?
ČŠIC je kratica za Čevljarski šolski izobraževalni center.
Velika stavba, spodaj z jedilnico in kuhinjo, pisarno za ravnatelja in skupnimi prostori, kjer smo se družili ob plesih ali igrali namizni tenis. Zgoraj stanovanje za hišnikovo družino, zraven dekliški prostori z lastnim vhodom. Zgoraj na sredini dve učilnici in naprej fantovski prostori s tremi spalnicami, TV-sobo in sobo za vzgojitelje.
V spalnicah smo imeli tudi omare, vsak eno, čevlji so bili na hodniku. Skupna kopalnica z enim tušem in nekaj lijaki. WC z dvema školjkama.

Pa v internatu? Koliko vas je bilo v sobi; ste bili fantje in dekleta ločeni?
Na fantovski strani smo imeli tri spalnice, seveda, ločeno fantje in dekleta. V vsaki spalnici s pogradi je bilo po deset fantov ali deklet.

Kako je potekal delovni dan v internatu?
Dopoldne pouk ali delo. Popoldne učne ure in prosti čas. Imeli smo dežurstva. Po navodilih vzgojitelja smo tudi pospravljali skupne prostore.

Kako je bilo z oblačili, ste imeli svoje?
Imeli smo samo svoja oblačila. Sami smo jih na roko oprali. Sušenje opranega večinoma na radiatorjih.

Kakšna je bila hrana v internatu?
Hrana je bila v redu. Kuharice smo imeli najraje. Spomnim se, odpravljal sem se domov in v kuhinji so mi predčasno spekli jajca za večerjo.

Kako je potekal proces v šoli?
Prvo leto šolanja, praktično vajeništvo. Delo po sedem ur v Alpini. Od 6. do 13. ure.
Drugo leto, dopoldne pouk, popoldne tudi učne ure v učilnici.

Kakšne potrebščine ste imeli – zvezke, papir, svinčnike?
Vse, kar rabiš v šoli, klasika.

Kaj ste počeli ob sobotah in ob nedeljah?
Malo več svobode in tudi nadzora smo imeli ob vikendih. Imeli smo »tovariša vzgojitelja«, ki je skrbel za red. V kinu smo si ogledali kakšen film, pohajkovanje okoli. Druženja, tudi z dekleti. Imeli smo nekaj kot stadion zadaj za internatom, dva koša, dva gola na napol makadam-zelenici. Nogometni stadion je bil blizu, malo čez močvirje in si že bil na tekmi. Najbolj od vsega nas je razjedalo domotožje. Med vikendi še dodatno.

Ali ste imeli kaj prostega časa, kaj ste počeli med tem časom?

Seveda smo imeli, podobno kot ob vikendih, tudi nadzorovano, moral si najaviti, napovedati odhod.

Ali so ocenjevali tudi vedenje?
Ne spomnim se. Vajeništvo je v bistvu delo in znotraj delovnega procesa so nas šefi v Alpini recimo celostno ocenili. Moja travmatična anekdota je, da so me pri prvem ocenjevanju zamenjali z nekom drugim.

Se vam zdi, da so bili pazniki strogi? Kdo so sploh bili pazniki, učitelji ali kdo drug?
Zagotovo to niso bili pazniki, bili so več kot to. Učitelji, vzgojitelji, **tovariši vzgojitelj**i (kot so imeli naziv v tistih časih) … in tudi nadzorniki na človeški način. Itak, da mlad človek, ki je še otrok, rabi meje. Takrat se mi je zdelo, da sem bil že odrasel, zdaj vem**,** da pri 15**.** letih to zagotovo nisi.

Kaj bi se zgodilo, če bi kršili pravila; kakšna so sploh ta bila?
Pravočasen prihod na zajtrk, kosilo, večerjo. Redno obiskovanje pouka ali delo v Alpini. Preživljanje prostega časa pa po dogovoru s tovarišem vzgojiteljem. Primerno obnašanje. To so bila nekako pričakovanja, ki jih je bilo potrebno upoštevati.

Kako je bilo z izleti; športnimi dnevi?
Ja**,** imeli smo tudi to, izlet do Smreškega jezera, strokovni izleti v usnjarno ali drugo čevljarno, celo izlet na tekmo v Planici leta 1979.

Ste imeli kakšna športna tekmovanja, gledališke predstave?
Nič kaj od tega. Kakšne ekipne organiziranosti ni bilo, razen enkrat, ko smo igrali šah proti osnovni šoli in poskusa tekmovanja v košarkarski trim ligi. Telovadbo smo imeli v osnovni šoli.

So se žirovski dijaki ločili od ostalih?
Samo po tem, da so vsak dan šli domov, mi pa v dijaški dom.
V moji generaciji so bile iz Žirov samo dekleta, fantov iz Žirov ni bilo.

Ali ste kot dijaki pomagali z raznimi deli v kraju?
Ja**,** pri nastajanju Radia Žiri. Zunaj na parkirišču, kjer je zdaj blagovnica, smo mešali beton ali malto. Takrat sem spoznal, da se za žejo postreže kar pivo. Naj omenim, da sem še zdaj razočaran nad tem, kako smo poceni izgubili naš radio, ki se je preselil v Loko in postal Radio Sora.

Kako pogosto ste bili v stiku z domačimi? Oz. ste šli domov?
To pa je zgodba, zgodba o domotožju. Po treh mesecih sem prvič šel domov. Domov smo odhajali ob praznikih in počitnicah. Vmes smo si pisali pisma in kartice.

Kako je bilo s financiranjem šolanja? Je bilo brezplačno, ste morali dati kaj sami?
Bil sem štipendist Alpine in vsi stroški so bili pokriti. Dobili smo tudi nekaj štipendije v gotovini.

Po žirovski šoli ste delali še 4-letno obutveno. Kakšna je bila razlika – v dijakih, učiteljih?

To je bilo šolanje ob delu. Sošolci so bili moji sodelavci. Pouk je potekal po programu, takrat še delujoče, srednje obutvene šole iz Kranja. Predavatelji so bili iz kranjske šole, strokovnjaki iz Alpine in tudi učitelji iz Žirov. Po prvem izobraževanju sem pridobil poklic: izdelovalec spodnjih delov obutve, po tem pa obutveni tehnik.

Koliko časa ste bili zaposleni v Alpini? Kako se je v tem času spreminjala ta tovarna in ljudje v njej?
V Alpini sem delal 40 let. Ko sem začel, je Alpina dišala po usnju, na koncu pa ne več, ker so se spremenile obdelave in materiali. Gojzarjev ni več. Iz težjih čevljev se je šlo na lažje. Iz velikih serij se je spremenilo v manjše. Proizvodnja se je preselila najprej v Romunijo, nato v Bosno in na Kitajsko. Alpina je bila mati Žirov, zdaj to ni več.

Kako bi opisali, da so vas sprejeli Žirovci? Ali imate kakšne prav posebno prijetne ali neprijetne spomine?
Od 15. leta živim in delam v Žireh. Razen otroštva sem v bistvu rastel in dorastel v Žireh. Bistvo je ravno v sprejemanju, jaz sem sprejel novo okolje in okolje je sprejelo mene.

Se vam je zdela ta pot naporna, bi bilo danes drugače?
Moja pot. Začela se je z naključjem in še danes lepo teče. Na vse nimamo vpliva.

Koliko od čevljarske šole in internata se vam zdi, da je še ostalo v Žireh, med Žirovci?
V glavnem spomini. Spomini na mladost in ti so po navadi lepi. Malo je še zaposlenih z izkušnjo bivanja v internatu in vajeništva v Alpini. Spomnim se, da me je kar potrlo, ko so porušili stavbo internata. Zdaj je tam trgovina z gradbenim materialom.

<u>Intervju št. 9 – ga. Minka Kokalj, učiteljica na šoli (r. 1951)</u>

Koliko časa ste poučevali na čevljarski šoli?
Točnih let ne vem, okrog leta 1972, najprej v osnovni šoli, za tem pa še v čevljarski. Učila sem par ur na teden, v osnovni šoli sem poučevala zgodovino in slovenščino, tam, na čevljarski pa slovenščine nisem. Na redni čevljarski šoli sem poučevala zgodovino oz. ker je bila takrat še Jugoslavija, se je imenovala družbena ureditev in je bil še celo predmet samoupravljanje. V ospredju je bil razvoj delavskega gibanja, boj za delavske pravice, ustanovitev delavskega gibanja, mednarodnih delavskih organizacij. Pri samoupravljanju pa so bile v ospredju organizacija delavskih organizacij. Če se nazaj spomnim, je bila to precej aktualna družbena stvar v šolskem sistemu. Ko pa sem v 80. letih učila odrasle, je bilo to kar težko, ker so oni iz prakse in tovarne vedeli, da to ne gre tako, kot je bilo v teoriji. Dolgo nisem učila, ker se je potem šolo v Žireh ukinilo.

Kako to, da ste poučevali tukaj?
Bilo je pomanjkanje kadra, šola je imela samo nekaj redno zaposlenih profesorjev in ko se je v šoli menjalo vodstvo, je profesorica, ki je prej poučevala zgodovino, postala ravnateljica. Ker potem ni bilo učitelja, so poklicali mene in še nekaj drugih učiteljev iz osnovne šole.

Kakšni so bili učenci po znanju in po vedenju?
Bili so zelo disciplinirani učenci, ne spomnim se nobenih disciplinskih težav, čeprav sem bila zelo mlada. Takrat so bili učenci večinoma od drugod, Žirovcev je bilo manj kot včasih. Vpisali so se samo učenci, ki so bili učno dobri, prav dobri in tako naprej. Kasneje so se vpisovali tudi

tisti malo slabši. Prihajali so tudi iz drugih držav. Pri mojem predmetu so bile težave zaradi jezika, vendar je šlo. V redu so bili.

Koliko jih je bilo v razredu?
Niso bili številčni razredi. Mislim, da je bil celo samo en razred v enem letniku. Včasih so bili večji, proti koncu delovanju šole pa je bilo manj vpisa in manj učencev.

Kdaj se je začel pouk in kako dolg je bil šolski dan?
Za uro ne vem, ker sem jaz po navadi učila samo, ko sem imela v osnovni šoli proste ure. Na to vprašanje zato ne znam odgovoriti. Običajno se je pouk ačenjal ob 8. uri.

Po katerem gradivu ste učili?
Dobili smo učni načrt z učnimi enotami in potem smo imeli učbenik. Učenci so si zapisovali v zvezke, jaz pa sem uporabljala tablo, kredo in zemljevid. Tudi diapozitivov še nismo imeli.

Po katerih učnih načrtih ste učili?
Dobili smo jih iz Kranja, ne vem, kdo jih je izdal. Gotovo Zavod za šolstvo. Ker smo tako izredno učili, nismo dobivali kakšnega bolj obsežnega gradivo v zvezi z učno snovjo. Dobil si število ur, ki si jih moral učiti, in obvezno snov, potem pa smo tudi sami dodajali snov in teme.

Kakšno izobrazbo so pridobili učenci?
Imeli so dva programa. Izdelovalec spodnjih delov obutve in prešivalke. Imeli so tudi prakso za vse faze, ki so jo delali v delavnicah. Za tiste čase so dobili zelo solidno izobrazbo.

Ali so se žirovski dijaki razlikovali od tistih, ki so prišli od drugod?
Mogoče so se malo razlikovali po tem, da tisti, ki so bili domačini, so v šolo prišli z manjšim predznanjem kot tisti od drugod, saj v druge šole sploh hodili niso. Glede na družinske možnosti, ki so jih imeli. Od drugod so bili nekateri izredno dobri. Fantje iz Bosne so nadaljevali na tehnični šoli in so bili res sposobni. Torej so se razlikovali samo v možnostih, ki so jim bile na razpolago. Alpina je tudi štipendirala dijake in jim omogočala še več možnosti. Včasih so dekleta v Žiri prišla z zelo dobrimi učnimi uspehi, ker niso prišle na izbrane srednje šole, in so se vpisale v Žireh.

Ali so se učenci norčevali iz učiteljev?
Jaz res ne vem. Takrat sem bila zelo mlada in domačinka**,** tako da tega nisem izkusila. Mogoče, da je bil eden tak, da se je malo bolj upal. Drugače pa se niso. Takrat je bil odnos med učencem in učiteljem drugačen. Več spoštovanja. Učenci so se bali učiteljev, tako da po mojem takih izkušenj ni veliko.

Kako je bilo s kulturnimi dnevi?
Ja, kulturno so učenci tudi sodelovali predvsem na proslavah. Tudi na kakšnih športnih dogodkih, tekmovanjih, spomnim se enkrat, ko smo imeli v kinodvorani neko tekmovanje o znanju in je tudi skupina dijakov nastopila, jaz pa sem takrat imela svoje učence iz osnovne šole. So se udejstvovali. Če so hodili v gledališča, pa ne vem.

Ali so dijaki imeli tudi zbor?
Tega se pa ne spomnim. Vem, da so opravljali tudi praktična dela, tisti, ki so bili v internatu, so imeli ročna dela. Samo tisti, ki so bili v internatu sicer. Za zbor pa res ne vem.

Kje so imeli telovadnico?
Ni je bilo. Tudi osnovna šola je ni imela do leta 1976. Telovadilo se je zunaj, na igrišču in v Partizanu, v dvorani. Iz šole smo tekli tja, se preoblekli, telovadili in nazaj.

Kakšne potrebščine so imeli učenci?
Različno od predmeta. Imeli so posebne predmete za risanje. Raznih knjig po mojem ni bilo.

Ali kateri izmed učencev ni naredil letnika ali imel nezadostni uspeh pri vašem predmetu?
Ne**,** padel ni noben, jih je pa nekaj imelo popravni izpit. Za nezadostne ocene pa ja, pri nekaterih predmetih seveda, da so bile.

Katere so bile največje lumparije na šoli?
Jaz zdaj točno ne vem, prej pa vem, da so bili kakšni ukori pri praktičnem pouku, da so mojstrom kaj nagajali, prav pri pouku pa tega ni bilo.

Kako je bilo z izražanjem vere?
Nič posebnega. Tudi pri tem predmetu se ni nič poudarjalo. Večina jih je bilo vernih, nekaj jih ni bilo. Med otroki se ni to nič opazilo. Pri proslavah pa je bilo veliko poudarka na partizane. Titova štafeta, prazniki… V Žireh je bilo tega veliko.

Čigavo sliko ste imeli na steni?
Josip Broz Tito. To je bilo v vseh učilnicah. Drugih pa ni bilo. Nekaj časa je bilo mogoče videti še Stalina ali Lenina, vendar ne tukaj.

Ali so bili na šoli dijaki, ki so zelo radi brali?
Na poklicni šoli moram reči, da jih je bilo zelo malo. Nekaj izjem pa je bilo, predvsem učenci iz tujine, ki so tudi zelo dobro pisali spise.

Koliko je bilo dijakov in dijakinj?
Razlika med spoloma ni bila tako velika. Ko sem učila jaz, je bilo več fantov, prej pa več deklet. Imeli so tudi različen praktičen pouk.

Kaj menite, da je čevljarska šola dala kraju?
Veliko, predvsem pridobitev prebivalcem. Tu ne poteka samo pouk, temveč tudi druge dejavnosti. Šola ni bila opremljena kot večje šole. Veliko kvalificiranih delavcev je tovarna pridobila zaradi šole. Odigrala je res veliko in pomembno vlogo. Tudi menza je doprinesla skupnosti. V jedilnici so bile prireditve in plesi.

Od kje so bili drugi učitelji?
Po večini so bili iz drugih krajev. Kranj, Sevnica…, veliko jih je tudi ostalo v Žireh, se tu poročilo in tako. Dekleta in fantje so ostali tu. Nekaj pa jih je tudi odšlo nazaj.

Intervju št. 10 (kuharica, Marjanca Kunc, roj. Rant, r. 1933)

Kako to, da ste se odločili za poklic kuharice v čevljarski šoli?

Ko sem prišla v Žiri, sem najprej delala kot kuharica v Alpini, ko pa so pri »Maticu« (op. Gostilna) iskali kuharico, sem se takoj prijavila in dobila službo pomočnice kuharice. Že od nekdaj sem rada kuhala. Ko pa se je odprla čevljarska šola, sem takoj dobila. V Žiri sem prišla, ko je Lojze Gostiša – Maticov kupoval hrano po kmetijah, je prišel na Goro (Malenski Vrh na Javorjami) in vprašal, če imajo kakšno deklo za pomagat, sem tako prišla v Žiri.

Koliko kuharic je bilo?
Dve kuharici in ena pomočnica.

Kako je bilo delo plačano – v primerjavi npr. z drugimi poklici tisti čas?
Glede na druge poklice zelo slabo plačano.

Katere obroke ste pripravljali?
Pripravljali smo tri obroke: zajtrk, kosilo in večerjo. V dopoldanskem času je bila še »suha malica« - umetno mleko, kruh, včasih sadje.

Kje ste dobili surovine za pripravo hrane?
Ekonom je bil Albin Tavčar, ki je nabavljal surovine, malo od lokalnih kmetov in v žirovskih trgovinah: Pri Deklu, Lustik.

Kakšne obroke ste pripravljali?
Največ se je kuhalo polente, krompir, bela kava, mesa je bilo bolj malo. Za zajtrk bela kava, kruh, marmelada; za kosilo goveja juha, polpeti, mesna štruca, meso – največ goveje – makaroni z malo mesa, štruklji, knedlni, rožičevi štruklji, golaž, pasulj, vampi; večerja – enolončnice.

Kako veliki so bili obroki?
Srednje veliki, raje malo manjši kot večji.

So vsi dijaki prihajali v menzo?
Na prehrani so bili dijaki, ki so bili v internatu, ostali »domačini« pa ne.

Kako so se dijaki obnašali?
Zelo so bili spoštljivi, večkrat so tudi kaj pomagali.

Ali so za seboj pospravljali sami ali kdo drug?
Vsak dan sta bila dva dežurna dijaka, ki sta pospravila jedilnico.

Kaj se je zgodilo, če kdo ni vsega pojedel?
To se ni dogajalo, obroki so bili za nekatere premajhni, so vse pojedli.

Kaj se je zgodilo, če kdo česa ni maral? Je bilo več menijev?
Meni je bil samo eden, tako da izbire ni bilo, če pa kdo ni česa maral, je dobil kos kruha.

Kaj se je zgodilo, če so bili dijaki še lačni?
Če je kaj ostalo, sem razdelila med »ta lačne«, drugače pa so dobili kakšen kos kruha, če je bil.

Ali se je kdaj kaj posebnega/zanimivega zgodilo?
Ko so šli dijaki na izlet, je ena od dijakinj utonila – Bled ali Bohinj. Domači fantje so radi hodili v dom »gledat« dekleta.
Imeli smo tri ali štiri prašiče, ki sem jih morala tudi jaz hraniti.

Delovnik je bil cel dan, od 5. ure zjutraj do 19. ure zvečer. Čez vikend so hodili k meni jest tudi člani moje družine, da smo bili vsaj malo skupaj.

<u>Intervju št. 11 (Stane Pivk, r. 1948), vzgojitelj</u>

Od kdaj do kdaj ste bili vzgojitelj v internatu?
Od 1978 do 1982.

Kako, da ste se za ta poklic odločili?
Veselilo me je delo z mladino.

Kaj ste delali?
Dopoldne sem bil doma, od štirih naprej pa sem bil v internatu in vse do enajstih zvečer.

Ali so bila stroga pravila? Kaj pa alkohol?
Do neke mere, določen red mora biti, saj so vendarle učenci in imeli smo in fante in punce. Alkohola niso imeli, ga sami niso prinesli. Eden je imel mamila.

Kakšne so bile kazni?
Dobili so ukore, ni bilo veliko prekrškov. Imeli so kar nekaj svobode.

Kakšen je bil red za spanje?
Ob desetih zvečer je bila tema, učne ure.

Kakšni so bili prostori v internatu?
V sobi po 6 fantov, deklet je bilo manj (4), včasih so pogledali red v sobah, večinoma so sami skrbeli za red in čistočo.

Ali so se dijaki iz internata kaj ločevali od Žirovcev?
Ne, ni bilo veliko razlike.

Kakšna je bila hrana? Kaj pa diete?

Bila je dobra, so jo pohvalili, včasih so pomagali v kuhinji. Za njih je bilo poskrbljeno.

Ali ste imeli kakšne športne dneve ali kulturne prireditve?
V domu nič, kar so imeli v šoli.

Ali so dijaki hodili domov?
Nekateri ja**,** nekateri ne. Iz Bosne in Hercegovine so ostali, kar je bilo Gorenjcev**,** pa so za vikende hodili domov.

Kako je bilo s kontaktiranjem s starši?
Dvakrat na leto so starši prišli v dom.

Kako je bilo z vero?

Zelo malokdo je hodil k maši.

Kako je bilo z učenci, ki jim šola ni šla?
Pri učnih urah so si učenci med sabo pomagali.

Kakšne neumnosti so počeli dijaki?
Največ so fantje plezali k puncam.

Ali se vam zdi, da so Žiri še čevljarsko mesto in da se mladina še zaveda, kakšen velik pomen je imelo čevljarstvo?
Zmeraj manj, saj so slabi zaslužki in razvoj mora iti naprej tudi v obutveni industriji.

<u>Intervju št. 12 (Brane Tavčar, sin Albina Tavčarja)</u>

Gospod Brane Tavčar nam je napisal po svojih spominih, in sicer glede na spodnja vprašanja.

1. Kako to, da ste se znašli v internatu čevljarske šole – da ste živeli tam?
2. Kakšno je bilo poslanstvo vašega očeta oz. za kaj vse je bil zadolžen?
3. Kako to, da je bil vaš oče hišnik? Je bil razpis, je koga poznal?
4. Kako ste kot otrok doživljali življenje dijakov v internatu?
5. Kakšni so se vam zdeli dijaki, od kod so bili in koliko je bilo Žirovcev?
6. Ali so dijaki morali kaj sodelovati pri opravilih?
7. Ali je še kdo pomagal vašemu očetu?
8. Kako je bilo delo vašega očeta plačano – v primerjavi npr. z drugimi poklici tisti čas?
9. Kako so se dijaki obnašali?
10. Ste se vi družili z dijaki?
11. Zakaj se vi niste odločili za poklic čevljarja?
12. Kdaj in zakaj ste se odselili?

13. Kaj so dijaki počeli v prostem času?
14. Česa so se najbolj bali?
15. Ali se je kdaj kaj posebnega/zanimivega zgodilo?

Oče je leta 1958 dobil službo ekonoma, takrat je bil še IČŠ - Industrijska čevljarska šola. Kako je prišel do te službe, ne vem, bil je izučen čevljar. V Celju pa je obiskoval tudi ekonomsko šolo. Opravil je tudi nekaj gostinskih izpitov, kolikor sem lahko našel po papirjih.
Leta 1960 je dobil še dovoljenje za honorarno zaposlitev za vodenje knjigovodskih in računovodskih poslov.
Leta 1966 je dal prošnjo za hišnika, ker je videl, da brez njega ne gre. Že v tem času je kaj postoril, rešil je tudi skladišče pred poplavami, ki so bile kar pogoste, preden so naredili nasip. Z nastopom službe hišnika je dobil tudi stanovanje, namenjeno hišniku, katerega pa je bilo potrebno temeljito prenoviti. Stanovanje je bilo na končnem delu stavbe proti Ledinici. Zgoraj smo stanovali mi, spodaj pa Frelihovi, ki pa so se kmalu preselili v svojo hišo. Tam so bili pozneje klubski prostori za dijake.
Prej smo stanovali v sedanjem objektu Partizan. Imeli smo dvosobno stanovanje brez vode in sanitarij, ki so bile spodaj ob telovadnici. Za znižanje stanarine je mati čistila prostore fizkulturnega društva Partizan.
Oče je bil zadolžen za nabavo hrane za tamkajšnjo menzo (IČŠ), kupoval je večinoma od lokalnih kmetov. V začetku je skrbel tudi za nabavo drv, dokler se ni naredila centralna ter posodobila kuhinja. Redili so tudi pujse za hrano v menzi.
Jedilnike je pisal skupaj s kuharicama Mici in Marjanco, od njiju sem včasih, ko ni nobeden videl, dobil kakšno dobroto.
Sodelovanje je bilo na prostovoljni bazi - kdor je hotel, z manjšimi nagradami - sendvič, sok ...
Oče je bil sam, ni imel pomočnika. Bil pa je pri roki, tako da je bil v službi cel dan.
Plačilo verjetno ni bilo slabo, saj se ne spomnim, da bi nam česa primanjkovalo.
Dijaki so bili iz cele Slovenije, koliko jih je bilo iz Žirov, pa ne vem, ker so po pouku hodili domov.
Z dijaki sem imel zelo malo stikov, ker so bili strogo prepovedani. Včasih smo se družili v sobi od deklet, kjer jih je spalo približno 6, se ne spomnim točno. Enkrat nas je dobila gospa Mlakar. To je bilo tudi zadnje druženje z dijaki, potem ko je oče za to izvedel.
Poklic čevljarja me ni nikoli zanimal, ker sem že od malih nog želel biti mehanik.
Odselili smo se, ko je bil objekt že last Polixa in so nam jasno dali vedeti, da rabijo tudi te prostore. Dne 30. 4. 1982 preide ČŠIC v last Polixa, tako da smo leta 1985 začeli z gradnjo hiše.
Kolikor vem, dijaki niso imeli prav veliko prostega časa. Dopoldan so imeli pouk, popoldan pa prakso nad Alpinsko trgovino - včasih so bile tu delavnice. Za vikend pa jih je večina odšla domov. Imeli pa so sanke, kdaj so jih uporabljali, pa ne vem.
Bali so se verjetno najbolj določenih učiteljev. Očeta so spoštovali, saj jim je večkrat priskočil na pomoč pri raznih težavah. Imel je moped, parkiran pod stopniščem pri vhodu v stavbo, pa ga nobeden niti pošlatal ni. Razen mene seveda, bilo je preveč mamljivo.
Včasih so bili tudi nočni obiski pri dijakinjah, ki pa so jih učitelji z dežurstvi uspešno preprečevali. Stavba je bila za take podvige zelo težko dostopna trdnjava.
Poskušali so tudi s plezanjem po odtočni cevi, ki pa se je slabo končalo za plezalca kot tudi za cev.

Tole je nekaj mojih spominov. Upam, da vam pridejo prav.

Fotografija 46: Dijaki z učitelji
(Vir: osebni arhiv Braneta Tavčarja)

Fotografija 47: Albin Tavčar (drugi z leve), zraven kuharica Marjanca Kunc
(Vir: osebni arhiv Braneta Tavčarja)

Zapis g. Milana Močnika (r. 1935-2021) o življenju v internatu

Naslednji dan se je začel pouk. Še prej smo dobili perilo, delovne obleke, čevlje … Morali smo se preobleči, svoje obleke pa poslati domov. Nedeljsko obleko smo dobili malo kasneje in tudi nizke čevlje. Razdeljeni smo bili po sobah in tu se je začela vojaška disciplina. V naši sobi nas je bilo pet. Razen mene so danes na žalost že vsi pokojni. V sobah ni bilo nobenih peči, v posteljah slama, okna enojna in še ta brez mehanizma za zapiranje, tako da smo spodaj zatikali zmečkan papir, da so okna ostala zaprta. Stavba, nekdanja strojarna, je bila zidana iz kamna. Poleti je bilo hladno, pozimi pa smo zmrzovali. Vstajali smo ob petih. Sledila je telovadba, nato umivanje, postiljanje, čiščenje, zajtrk. Dežurni nas je nato »postrojil v štiristope« in odkorakali smo v delavnico, ki je bila v stavbi nekdanje Postolarske, zdaj je tam prodajalna Alpine. Od 7. do 12. ure smo delali, nato spet postavljanje v vrsto in nazaj v Strojarno. Umivanje in kosilo. Spet postavljanje v vrsto in v šolo, od 13. do 17. ure – včasih tudi dlje – je bila na vrsti teorija. Prvo leto smo imeli pouk v Postolarski, naslednje leto pa že v žirovski novi šoli, ki seveda še ni bila v celoti zgrajena. V soboto je bila samo praksa, teorije popoldne ni bilo. Prostega časa skoraj ni bilo. Izhodov tudi ne, domov nismo smeli. Morali smo biti vedno na razpolago za razna udarniška dela. Nekaj nedelj so nas naložili na kamion in smo šli v Kopačnico pripravljat

drva. Potrebovali so jih v kuhinji in za ogrevanje peči v učilnici. Spomladi smo sadili krompir in tako prispevali v šolski proračun.

Omenil sem že, da nismo smeli domov. Opisal bom, kako smo šli domov za božič leta 1950. V naši sobi smo se dogovorili, da bomo šli pogledat, ali je doma kaj potice, in na čaj. »Javili smo se«, da gremo v kino. Odkorakali smo v »stroju«. Pred kinom smo se malo zadrževali, da so drugi šli v dvorano, mi pa smo za eno uro smuknili domov. Ko smo se čez dobro uro najedli in spočili, smo prišli do vogala Homcove hiše, počakali, da so iz kina začeli prihajati ljudje, in se jim pridružili. Drugi dan pride v sobo upravnik (Viktor Štajer) in vpraša, kje smo bili sinoči. Odgovorili smo, da v kinu. »V kateri vrsti?« vpraša. Takrat pa Milan odgovori: »Doma, na peči.« Nato nas je kritiziral, kaj si dovolimo. Za »lon« (plačilo) smo bili tisti mesec ob žepnino, pri vedenju pa smo si prislužili nižjo oceno. Zanimivo je tudi, kako so starši prihajali na roditeljske sestanke. Pripeljali so se s kamionom, ki jih je vsakokrat čakal na železniški postaji v Škofji Loki. Ko je bilo konec šolskega leta, smo šli na morje. Na Reko smo se odpeljali s tovornjakom, nato z ladjo na Rab. Po dva in dva smo bili nastanjeni v zasebnih hišah, hranili pa smo se v restavraciji. Tisti čas je primanjkovalo vsega, tudi kruha bi pojedli več, a ga ni bilo. Ker je bil med vojno naš direktor Davorin Kogej v taborišču na Rabu, nas je popeljal v Kampor, da smo si ogledali kraj, kjer so med vojno trpeli naši ljudje. Na robu neke njive je bil grob komandanta tega taborišča. Ko sem se čez 25 let vrnil na ta kraj, tega groba ni bilo več, menda so dovolili, da so posmrtne ostanke pokopanega odpeljali v Italijo. Po sedmih dneh smo se vrnili domov, polni lepih spominov in posebnih doživetij. Poleti smo dopoldne nadaljevali s praktičnim delom, popoldne pa smo bili prosti ali na udarniškem delu, najpogosteje pri gradnji Zadružnega doma in povsod tam, kjer je bila potreba. Neko popoldne so ob Sori trije iz starejšega letnika počeli neke neumnosti. Uprava nam je dala tri dni časa, da se javijo in povedo, kaj so počeli. Seveda se niso. Na ta račun smo dobili kazen – en mesec brez izhoda. Prišla je nedelja, mi pa po kosilu nismo smeli niti na dvorišče. Zaklenili so nas in ni bilo prijetno iz zaprtega prostora gledati lep sončen dan. Pa so se spet našli junaki iz drugega letnika. Šli so na streho. Stavba je bila dolga in hodili so po njej gor in dol. Direktor Kogej je bil tudi lovec. Šel je v naravo in z Žirka opazil, kaj čudnega se dogaja na strehi Strojarne. V ponedeljek po kosilu smo se morali zbrati v učilnici in spet je bila zahteva, naj se javijo tisti, ki so prejšnji dan hodili po strehi. Za priznanje smo imeli na voljo tri dni časa. Nihče se ni javil, zato smo vsi dobili še en mesec kazni.

Čas je tekel in zmeraj se je kaj dogajalo. V drugem letniku se je čutilo, da je začelo primanjkovati denarja. Starši so dobili obvestilo, da bodo morali prispevati določene zneske. Za novo leto 1952 smo morali vsi domačini domov, v internatu so ostali le tisti iz oddaljenih krajev. Odslej smo od doma hodili na delo in v šolo. Sredi februarja leta 1952, ko je zapadlo veliko snega, se je promet čisto ustavil. Vsi vajenci smo hodili kidat sneg na cesto. Določili so nam rajon od Zelenaka proti Fužinam. Ko je sneg skopnel, pa smo šli na strokovno ekskurzijo v Tržič v Peko. Najprej smo se ustavili v Virmašah pri Škofji Loki. Ogledali smo si obrat za izdelavo glavnikov iz kravjih rogov. Poslopje obrata stoji še danes, vendar so vrata zaprta, stroji pa so razstavljeni v Muzeju na loškem gradu. V Peku smo vsi občudovali strojno izdelavo čevljev, saj smo do takrat poznali in videli le ročno izdelavo. Danes vidimo, da prvo in drugo propada. Ni več šole ne za ročno ne za strojno izdelavo. Počasi se bo ustavilo obstoječe, ko bodo šli v pokoj današnji delavci. Strojarne pa v Sloveniji tako ali tako že dolgo ni nobene. Nazaj grede smo se ustavili v Savi v Kranju. Videli smo, kako se izdelujejo plašči za avtomobile in drugi gumijasti izdelki. Spet nekaj novega za mlade radovedneže. Omeniti želim še nekaj neprijetnega. Zgodilo se je na poti iz Tržiča v Kranj. Na pot smo šli z novim tovornjakom znamke Mercedes. Voznik je bil Lahajnar. Vračali smo se po stranski cesti mimo Golnika in na

nekem ovinku s konstrukcijo za cerado (ponjavo) trčili v deblo hruške, ki se je z vejami raztezala tudi nad cesto. Bil je lep sončen dan in več fantov je stalo na klopeh in se z rokami naslanjalo na konstrukcijo. Ob udarcu v deblo je to konstrukcijo razlomilo in vleklo po celotnem kesonu skupaj s fanti ter padlo vse skupaj zadaj na cesto. Bilo je precej bušk in prask, k sreči pa žrtev ni bilo. Nekateri so hoteli to hruško takoj požagati. Prišel pa je takrat mimo domačin in povedal, da je vožnja za tovornjake in avtobuse tod prepovedana.. Hitro smo naložili razlomljeno konstrukcijo na tovornjak in pohiteli naprej, da ne bi plačali še kakšne kazni za povrhu. Ob zaključku šolskega leta pa smo šli na izlet v Idrijo. Tam smo si ogledali zunanje obrate rudnika živega srebra in topilnico. Tretji letnik je smel tudi v jamo. Popoldne smo se udeležili srečanja na športnem področju. Bilo je poučno, zabavno in dan je hitro minil. Vrnili smo se veseli domov. V zadnjem letniku smo se učili izdelovanja gojzar šivane obutve. Bilo je zanimivo. Danes pa lahko samo žalostno ugotavljamo, da vse počasi propada in nič ne kaže, da bi se stvari obrnile na boljše.

Omenim naj še, da smo v tej šoli kljub skromnim sredstvom in vsesplošnemu pomanjkanju dobili dobro izobrazbo. Pač času primerno. Pri pouku smo pogrešali boljši papir. Celo čevljarskih centimetrov ni bilo mogoče nikjer kupiti. Ni bilo ne krojnih in čevljarskih nožev. Nastale težave je mojstrsko reševal kovač Franc Starman s Sela. Iz obrabljenih pil je izdeloval nože, ki so rezali še tako debelo in trdo usnje. Da se ta sestavek ne bi razumel kot tarnanje, naj dodam še nekaj anekdot. V delavnici vajenec Janez ni dobro zategnil drete, pa je vzel čevelj v roke mojster in pokazal, kako se mora zategniti. Šiv se je ob njegovem potegu res utopil v usnje. Janez pa je pri tem pripomnil: »Tako ja, sedaj se pa kar iskre kažejo.« Mojster pa jezno nazaj: »En teden boš ribal hodnik in pa štenge.« V ponedeljek je Janez začel ribati. V sredo pride mimo mojster in ga vpraša: »No, ali se sedaj še kaj iskre kažejo?« – »Sedaj pa nič, ker sem namočil,« je odgovoril Janez. »Še en teden boš ribal,« je dodal mojster. Ta mojster je nekoč stal pri oknu in gledal v naravo. Jezil se je na vajenca, potem pa mu rekel: »Dokler jabolko ne bo odcvetelo, boš ribal hodnik in pa štenge.« Povem naj, da jabolko sploh še ni začelo cveteti. Nekoč pri strokovnem pouku. Učitelj je med učence razdelil pole papirja in dejal, naj si predstavljajo, da je to usnje. Sredina kože je najbolj kvalitetna, ob robu se porabi za manj zahtevne dele. Vajenec je izrezal prednjik natanko na sredini pole. Učitelj ga je okaral, češ kakšno neumnost je naredil. Ta pa mu je odgovoril: »Saj ste rekli, da mora prednjik biti iz punta.« (najboljšega dela kože) Nekoč je ta učitelj našteval kosti noge: golenica, mečnica, petna kost. »Križaj! Frdamana kost.« Križaj res ni pazljivo poslušal učiteljeve razlage. Vajenca Adolfa so nekoč vprašali, ali bi se vpisal v partijo. »O ne, to pa ne.« – »Zakaj ne?« – »Zaradi domačih. Morda mi bodo še kakšen paket poslali, drugače pa bodo »djali«, da sem baraba,« je odgovoril v pojoči dolenjščini.

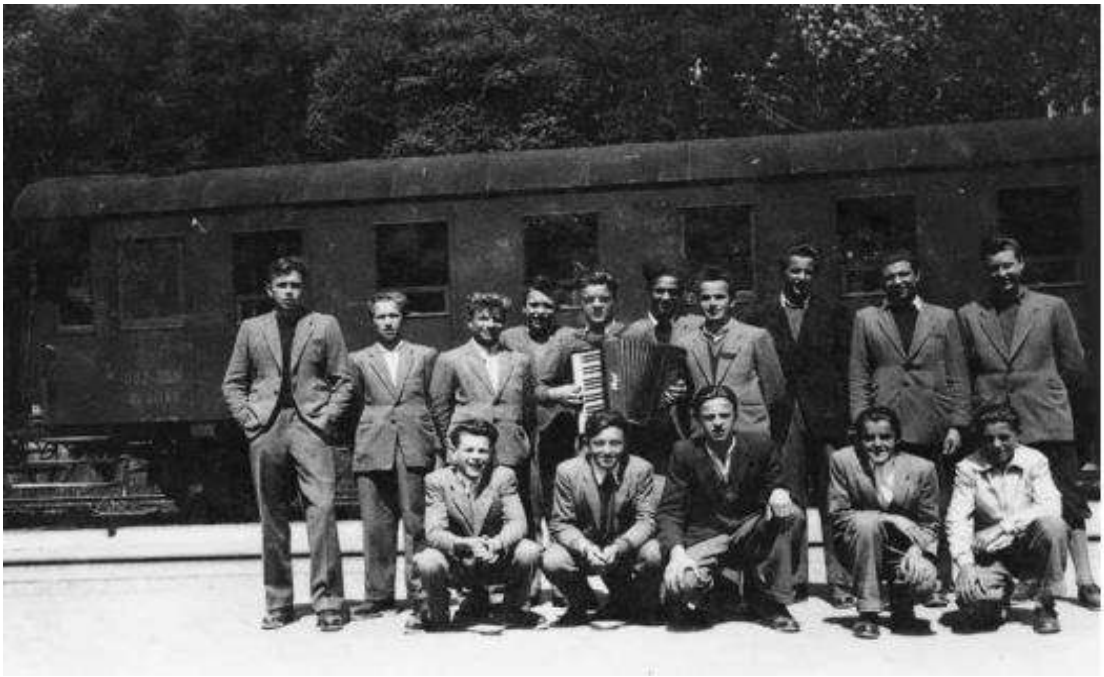

Fotografija 48: Dijaki in učitelji na obisku v Tržiču 1952
(Vir: Žirovski občasnik)

<u>Intervju št. 12 (Dušan Strlič, sin in nečak dijakov)</u>

Čisto po naključju pa smo se srečali z Dušanom Strličem, čigar oče in stric sta oba obiskovala čevljarsko šolo. Pokazal nam je nekaj slik, ki jih je narisal stric, Franc Strlič, ter povedal anekdoto, ki mu jo je večkrat pripovedoval oče, Alojz Strlič. Zatem pa nam je razložil še o sami stavbi čevljarske šole in pripadajočem internatu).

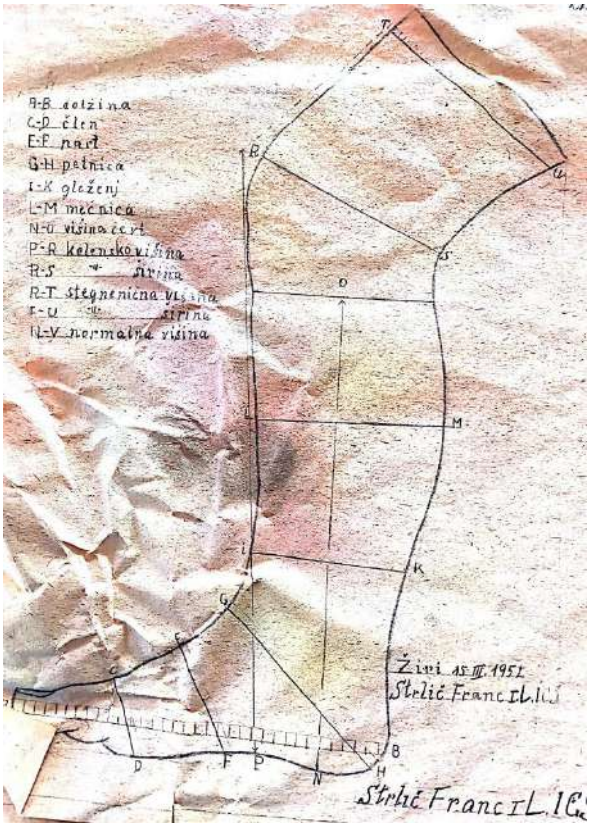

Fotografija 49: Risba noge
(Vir: osebni arhiv, risba je last Dušana Strliča)

Fotografija 50: Risba smučarskega čevlja
(Vir: osebni arhiv, risba je last Dušana Strliča)

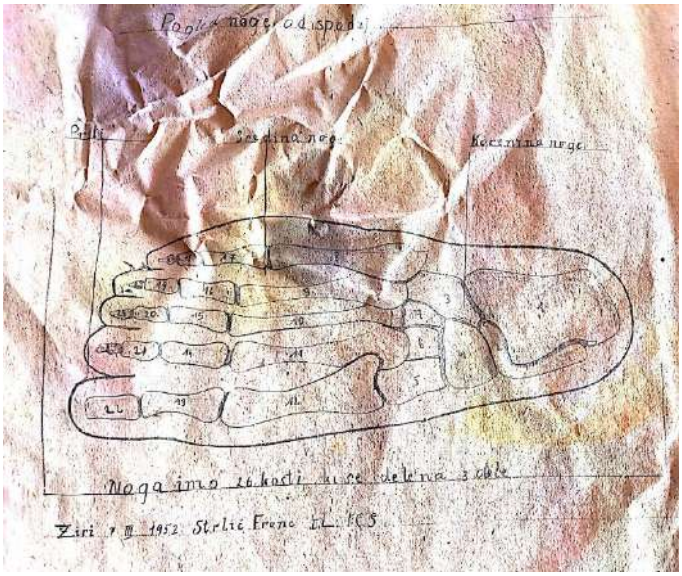

Fotografija 51: Risba noge od spodaj
(Vir: osebni arhiv, risba je last Dušana Strliča)

Škribanje žabe

Med bolj priljubljene športe mladih čevljarskih vajencev med odmori je spadalo tudi »škribanje žabe«. Cilj te igre je bil, da žaba preleti streho šolskega poslopja in pristane na drugi strani stavbe. Glede na to, da je imela stavba kar visoko pritličje in prav tako visoko nadstropje, za povrhu pa še visoko strmo streho, je bil to pravi izziv.
Priprava je bila iz dveh delov, iz deske in primerno debelega polena, ki je bil položen pod desko. Podobno kot precej večja otroška gugalnica. Na eno stran deske so položili žabo. Na drugo stran pa je moral s čim večjo hitrostjo skočiti »škribar«. Od tega skoka je bila namreč odvisna višina in dolžina leta katapultirane žabe.
Tako je ob neki priliki prišel na vrsto tudi moj oče Alojz, ki se ni držal nazaj ob nobeni neumnosti. Na rob deske je namestil žabo, potem pa hitro skočil v zrak in z vso silo sunil z nogami navzdol na desko in žaba je zaplavala proti nebu ter začela leteti proti strehi. Kar naenkrat pa ji je zmanjkalo pospeška in je izginila skozi okno v prvem nadstropju. Fantje so se razbežali. Žaba pa je pristala na mizi ravnatelja Petra Nagliča. Ta se je najprej prestrašil, odskočil in se presenečen zazrl v nepričakovano obiskovalko. Potem pa ga je že popadla jeza in je planil proti oknu, da bi videl storilca. A dvorišče je bilo čisto prazno, zato je bilo potrebno takoj sklicati vse dijake skupaj in ugotoviti, kdo je bila ta baraba. Oče je sam ob prvem vprašanju stopil iz vrste in prevzel odgovornost za »zločin«.
(Ker so bili fantje zelo razigrani, se je zelo pogosto dogajalo, da so na različne načine iskali tiste krive za razne prekrške. Ob neki taki priliki je ravno ta ravnatelj dal legendarno izjavo. Ko je zapustil kabinet, v katerem so zasliševali dijake, so ga sodelavci vprašali, kaj je novega. On pa je rekel. »Eden je že priznal, dva pa še tepemo«!)
Po priznanju je sledil izrek kazni, ki se je glasila: desetdnevno čiščenje stranišča preko vrste in desetdnevno čiščenje stopnišča preko vrste.
Tega dogodka se je rad spominjal skupaj z ostalimi sošolci celo življenje in vedno znova se je cela družba veselo nasmejala ob pripovedovanju te zgodbe.

Ne razumemo, kako je lahko stavba, v kateri se je izvajal vzgojno-izobraževalni proces, spremenila v trgovino z gradbenim materialom. Morda veste kaj iz pripovedovanj o tem?

Pot od stavbe čevljarske šole do današnje trgovine z gradbenim materialom ni bila enostavna. O tem pričajo naslednji podatki. Pred Poliksom (Podjetje obutvene lesne in kovinarske stroke) avtor imena Mlakar Ernest je bil tam obrtni center, ustanovljen kmalu po vojni. Pod to streho so bili združeni pleskarji, avtomehaniki, mizarji, čevljarji, kleparji (strehe), žagarji drv …

1960 se je odcepil Kladivar. Posamezne manj pomembne dejavnosti so zaprli, ko je odšel v pokoj tisti, ki je tam delal. Okrog 1970 je bil ustanovljen Poliks.

Po zaprtju šole so prostore, ki jih je šola uporabljala (stavba prodajalne Alpina, bivša postolarska delavnica, katere zidavo je vodil moj ded Jakob Strlič), si je prisvojila Alpina. Prostore na Strojarni pa je dobil Poliks in tja preselil lahko obutev. Kasneje je bil to TOZD lahka obutev. Tam je bila tudi DSSS (delovna skupnost skupnih služb). TOZD kovinarstvo pa je ostal pri Zajcu. Gospodarjenje v obutvi je začelo kar kmalu po osamosvojitvi Slovenije

močno šepati. Vodstvo je svoj del stavbe zastavilo za kredit pri banki, nato šlo v stečaj. Na dražbi je bilo poleg ostalega tudi nekaj kosov pohištva iz kranjskega štaba generala Rupnika. Največ so iztržili za omaro, ki je sedaj v muzeju (350 000 tolarjev). Jaz sem dal za knjižnico 3.500 tolarjev, za prvo prodano knjigo sem pa iztržil 4.000 tolarjev.

Jedilnica in kuhinja pa je ostala nam, kovinarjem. Vodstvo se je 1997 dogovorilo za prodajo manjšemu podjetju, ceno sem pozabil. Tam si je najprej uredil proizvodnjo. Kasneje pa dobro preprodal M-Sori. Ta si je zagotovila tudi del od banke, 100-odstotno lastništvo pa jim je omogočilo, da so stavbo lahko podrli. Zraven je bilo tudi nogometno igrišče, oboje skupaj pa je sedaj skladišče gradbenega centra.

Zapis g. Alojza Demšarja

/…/ Stavba, v kateri sta bila šola in internat čevljarste šole, je podrta, stala je na mestu sedanjega zunanjega skladišča v smeri od trgovine proti Ledinici. Stavba trgovine pa je bila zgrajena za trgovino s kmetijskim materialom. Tu je moj ata od okoli 1966 do leta 1985 odkupoval kože, zelišča in prodajal gnojila in krmila. Na Fotografiji 52 (levo spodaj) se vidi Strojarna (čevljarska šola in internat) in stavba trgovine. Slika 53 in Fotografija 54 predstavljata objekt šole v kasnejših letih, a pred rušenjem.

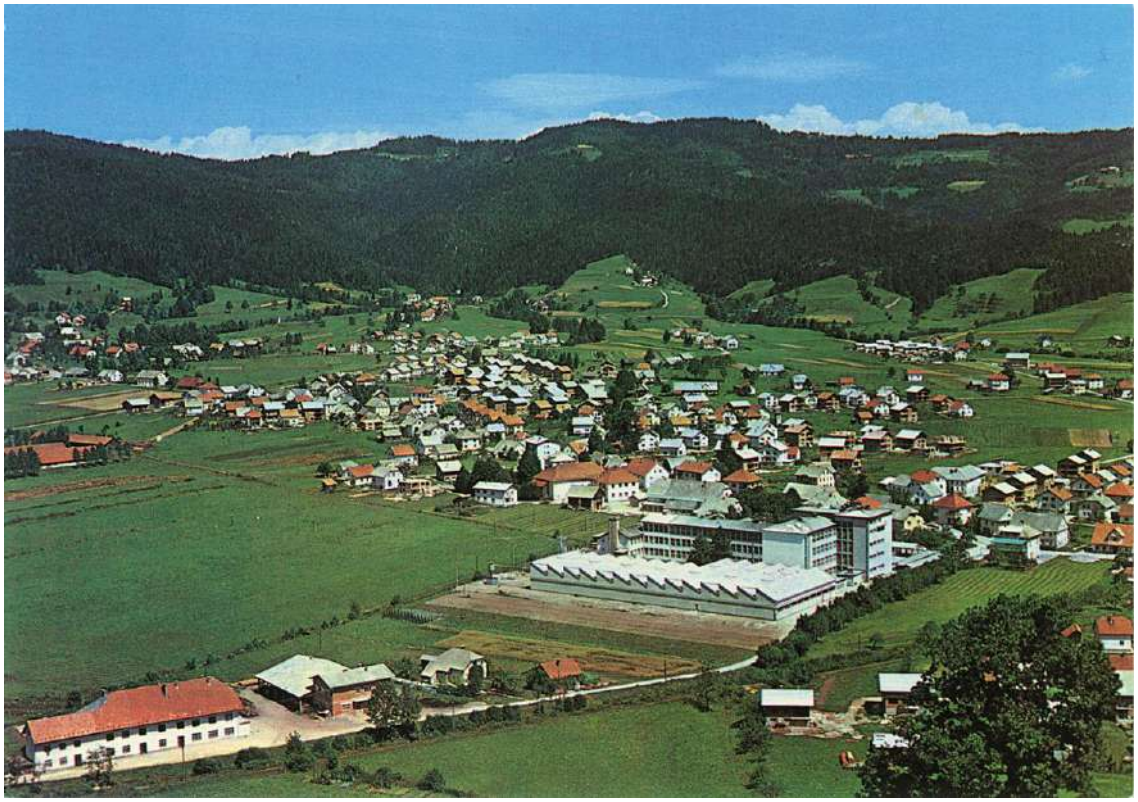

Fotografija 52: Prostori čevljarske šole na Ledinici (l. 1966)
(Vir: arhiv Alojza Demšarja)

Slika 53: Šola na eni od žirovskih razglednic
(Vir: arhiv Alojza Demšarja)

Fotografija 54: Šola na nočni fotografiji
(Vir: arhiv Alojza Demšarja)

Alojz Demšar je dodal zračne posnetke iz Atlasa Okolja. Leta 2006 Strojarna stoji na parceli 914/7 (Slika 55), v letih 2009–2011 Strojarne ni več (Slika 56).

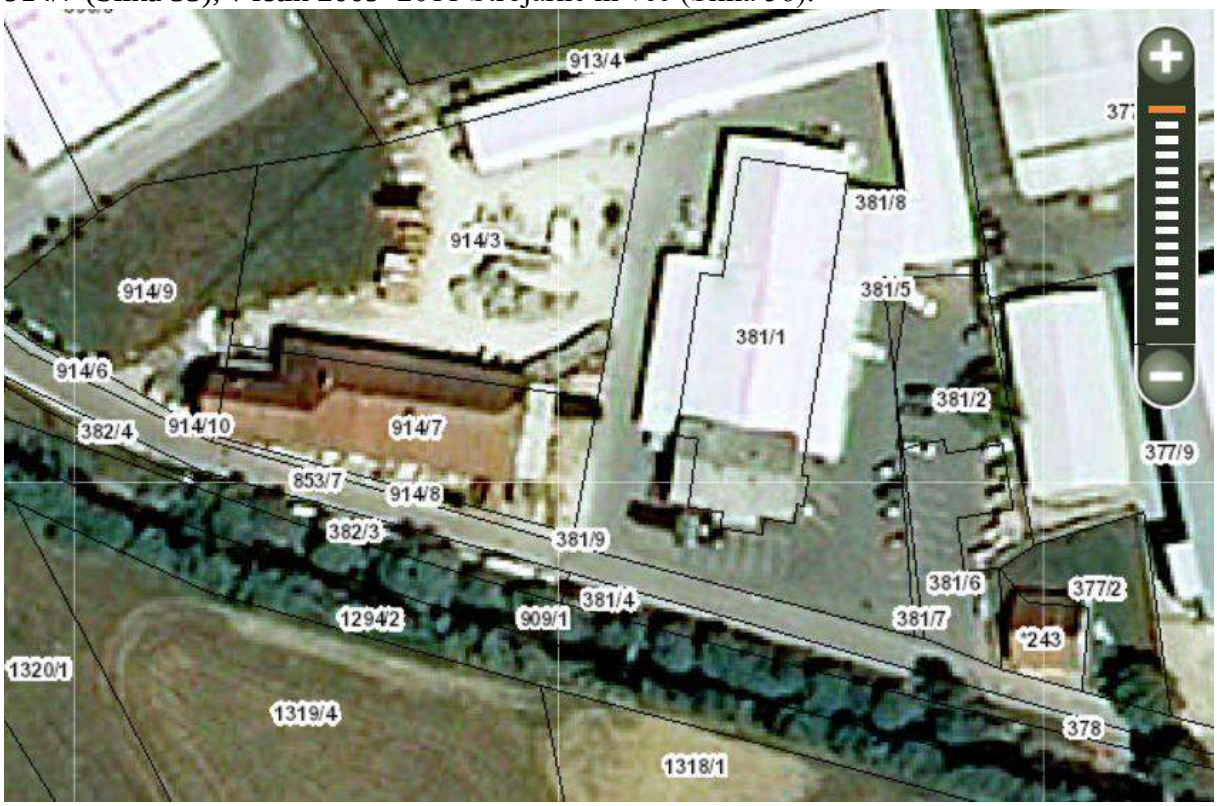

Slika 55: Zračni posnetki iz leta 2006

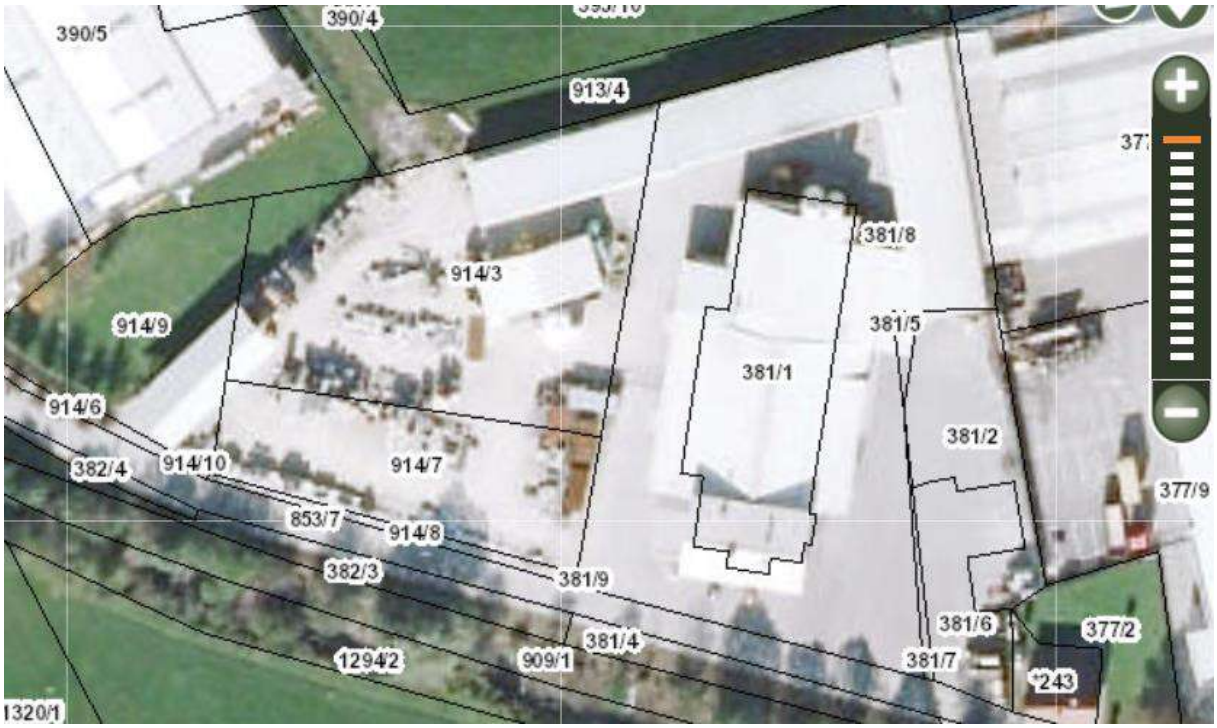

Slika 56: Zračni posnetki 2009-2011

4 RAZPRAVA

Do svojih rezultatov, predstavljenih v nalogi, smo prišli predvsem na terenu, tako z anketiranjem kot intervjuvanjem žirovskih družin, posameznikov. Boljši vpogled in resnost žirovske šole je potrdil tudi obisk Zgodovinkega arhiva, kjer smo si lahko ogledali več ustanovnih aktov, redovalnic, zapisnikov v povezavi z žirovsko čevljarsko šolo.

Odgovore na naša vprašanja smo pridobili na terenu. Bilo jih je več kot naših vprašanj, saj so – predvsem intervjuvanci – obujali spomine na dijaška leta. Pomembno se nam zdi, da smo uspeli pridobiti stanje mnenja Žirovcev in vključenih v šolo – z obeh strani, dijakov kot tudi zaposlenih (kuharice, vzgojitelja, ekonoma/hišnika, učiteljice), obenem pa tudi tistih, ki so prišli v Žiri zgolj v šolo in tu ostali.

V nadaljevanju bomo skladno z našim raziskovalnim delom potrdili oz. ovrgli na začetku naloge postavljene hipoteze.

H1: V čevljarski šoli so poučevali samo Žirovci.
Na podlagi mnogih opravljenih intervjujev in podatkov iz zgodovinskega arhiva lahko to hipotezo brez kakršnegakoli dvoma ovržemo. Sicer je res, da so nestrokovne predmete, kot naprimer zgodovino, poučevali isti učitelji kot na osnovni šoli, torej po večini sami Žirovci. Kasneje pa so v šolo po večini prihajali učitelji tudi iz bolj oddaljenih krajev, situacija pa je bila podobna tudi pri učencih.

H2: Življenje v internatu je bilo strogo.
Po pričanjih dijakov, ki so svoja dijaška leta preživeli v internatu, smo izvedeli, da ta hipoteza drži. V internatu pa niso bili strogi zato, da bi zagrenili življenje tistim, ki so tam živeli, vendar zato, da bi vzpostavili red in disciplino. Samo poskusite si predstavljati dijaški dom brez pravil in discipline? Poskrbeti so morali tudi za varnost. Bivši dijaki, vključeni v internat so nam tudi zaupali, da se je kljub strogosti vzgojiteljev dalo marsikaj dogovoriti. Če so imeli dijaki do njih spoštljiv odnos in vzorno vedenje, jim je bil dovoljen tudi izhod ven ali v kino. Poleg tega pa se je življenje v internatu razlikovalo iz generacije v generacijo. V čistem začetku šole so morali internat obiskovati tudi učenci, ki so bili iz Žirov, kasneje pa samo še dijaki iz bolj oddaljenih krajev ali celo drugih držav.

H3: Od obšolskih dejavnosti prevladuje športna.
Ta hipoteza sicer drži, torej jo lahko potrdimo, vendar to še ne pomeni, da drugih aktivnosti ni bilo. Od športa so se dijaki lahko udeleževali raznih tekmovanj iz atletike, igrali so nogomet, košarko, namizni tenis, učili pa so se tudi streljanja … Prirejali so tudi pohode na bližnje griče. V šoli so ponujali tudi mnogo interesnih dejavnosti, ki niso imele povezave s športom. Ponujali so na primer kulturniško skupino - šolsko glasilo, prometni krožek, šahovski krožek**,** krožek za ročna dela in čipkarstvo. Šola je v kasnejših letih organizirala tudi kulturne proslave s pomočjo učencev. Organizirali so proslave ob občinskem in krajevnem prazniku, proslavo ob dnevu republike, proslavo za dan mladosti in še več. Prav tako je bilo izvedenih mnogo pogovorov in predavanj, pohodov ter obrambnih dni. Vse te podatke smo pridobili iz zgodovinskega arhiva, nekaj pa tudi iz pričevanj.

Vsi smo bili zelo presenečeni, ko smo si prebirali zgodovinski arhiv o šoli in se poglabljali v njeno delovanje. Prav nenavadno je brati o šoli, ki je stala prav v našem rojstnem kraju in imela tak zgodovinski pomen, danes pa od nje ni (skoraj) nič več. Fascinanto je poslušati bivše dijake, ki govorijo o svojih izkušnjah, ki se nam zdijo celo večnost proč, pa se v resnici sploh niso zgodile tako dolgo nazaj.

H4: Omejitev za vpis v šoli nikoli ni bilo.
Ta hipoteza je popolnoma pravilna. Omejitve vpisa v šolo od začetka pa do konca šole nikoli ni bilo. V resnici so kriterije vpisa v šolo celo spuščali zaradi premajhnega vpisa. Skozi intervjuje smo tudi ugotovili, da je bilo nekaj časa omogočeno obiskovanje šole tudi tistim, ki osnovne šole niso dokončali. Omogočeno pa je bilo celo šolanje ob delu. To pomeni, da so dijaki del dneva obiskovali pouk, del dneva pa so bili zaposleni v Alpini. Edina omejitev, ki smo jo v zgodovinskem arhivu zasledili, je bilo fizično in duševno zdravje dijakov.

H5: Malica je bila v šoli za vse dijake.
Iz intervjujev smo ugotovili, da ta trditev ne drži in smo zato hipotezo ovrgli. Hrano so dobili samo dijaki, ki so živeli v internatu. Ostali dijaki iz Žirov so hrano prinašali domov ali pa so med odmorom hodili domov na kosilo in potem nazaj v šolo. V poznejših letih obratovanja šole je bila v jedilnici menza, pa vendar tisti, ki niso bili iz internata, tam še vedno niso smeli jesti. V intervjuju s kuharico smo izvedeli, da so imeli dijaki na voljo zajtrk, kosilo in večerjo, dopoldne pa še suho malico, ki je vsebovala umetno mleko, kruh in včasih še celo sadje. Največ so kuhali polente, krompir, bele kave … Za zajtrk so imeli kruh in marmelado, pili pa so lahko belo kavo. Za kosilo so bili na voljo goveja juha, polpeti, mesna štruca, makaroni, štruklji, knedelni, golaž, pasulj … Mesa je bilo na splošno zelo malo. Za večerjo so dijaki imeli enolončnice. Prehrana se je močno razlikovala od te, danes. Dijaki so imeli na voljo le en meni, če komu kaj ni bilo všeč, je dobil kos kruha, pa tudi porcije so bile majhne.

H6: Žirovski devetošolci o čevljarski šoli ne vedo veliko.
V sklopu raziskovalne naloge smo opravili tudi anketo, ki so jo reševali naši sovrstniki. V njej smo ugotovili, da šolarji vedo izredno malo ali nič o čevljarski šoli. Odgovori na anketo so bili slabi, velika večina učencev se sploh ni zaveda, da je šola obstajala.

Dejstvo, da se Žirovci ne zavedajo tradicije, ki jo je šola zapustila**,** in stvari, ki jih je doprinesla, je žalostno, saj je ravno ta šola velik del žirovske zapuščine. Vsem se nam zdi pomembno, da se zavedamo obstoja šole in pomena čevljarstva za Žiri. Žalostno je, da mi, kot prebivalci Žirov pozabljamo na tako velik del naše zgodovine, zato smo z našo raziskovalno nalogo poskušali obuditi spomin na šolo. Čeprav ni veliko, bo v prihodnjih generacijah omogočilo obstoj in prenašanje spominov ter zapuščine šole.

H7: Večina odraslih vprašanih (anketa in intervju) meni, da je v Žireh ostalo precej čevljarske tradicije.
To trditev moramo na žalost ovreči, saj je resnica taka, da večina anketirancev meni, da je v Žireh zelo malo ostalo od šole. To se kaže v poznavanju učencev ter pa na sploh prepoznavnosti Žirov v Sloveniji in svetu. Ljudje, ki smo jih intervjujali in anketirali, so mnenja, da spominov v Žireh že o čevljarstvu ni prav veliko, kjer šele spominov o

izobraževanju za čevljarje in internatu, kamor so bili vključeni dijaki. Vključeni v raziskavo menijo, da se spomini pojavljajo kot utrinki, da zaživijo ob tem, ko srečajo katerega od sošolcev, načeloma pa se zavedanja o Žireh kot čevljarskem mestu izginja. Obenem se čudijo, kako lahko ustvarjajo čevlje tisti, ki ne obiskujejo čevljarske šole. Menijo, da znanje čevljarskih mojstrov izginja, prav tako kot tudi Alpina. Vse več delov Alpine se seli v tujino, z njo pa izginja tudi čevljarstvo. Najprej iz Žirov, potem pa še iz Slovenije.

Naše raziskovanje nam ni le predstavilo šole in internata ter kako ju je bilo obiskovati, temveč so nas popeljale nazaj v čas njune ustanovitve in delovanja. Z njimi smo odkrili zgodovino našega mesta, ki se je tudi mi nismo zavedali. Spoznali smo, da se moramo truditi, da Alpina, čevljarska šola in internat ostanejo v naših spominih in spominih prihodnjih generacij.

Vsaka hipoteza po svoje nam je ponudila mnogo možnih smeri raziskovanja in neskočno vprašanj, ki smo jih zastavili učiteljem, učencem**,** pa tudi zaposlenim, ki so nam z veseljem povedali več o tistem času. Podali so nam kar nekaj prigod, nekaterih bolj grenkih – smrt dijakinje na izletu – kot tudi zabavnih, neškodljivih, npr. premikanje ure, krmljenje prašiča, reševanje nalog namesto drugega … Največ pa jih je bilo povezanih s simpatijami: od plezanja po žlebovih do odkrivanja strešnikov, da so fantje lahko kukali v dekliške sobe. Nekoga so zaradi tega celo izključili.

5 ZAKLJUČEK

Ob tem, ko smo se lotili razsikovanja dediščine našega kraja, čevljarstva, smo s strani sovrstnikov dobili marsikateri pomislek, da se lotevamo preživete stvari. In res, če spremljamo vpise v srednjo šolo, zanimanja za to izobrazbo/ta poklic ni.

Drugačne občutke smo doživeli pri intervjuvancih. Ti so nam z zanosom pripovedovali o svojih dijaških letih in četudi je bilo življenje skromno in delavno, so nanj ostali lepi spomini. Moramo pa priznati, da z grenkim priokusom. Zanje. In tudi za nas.

Ob tem se sprašujemo, kako minljiva je dediščina. Kako je mogoče, da kraj, ki je dobrih 50 let nazaj živel in preživel v glavnem s čevljarstvom, danes le-to predaja v roke tujim lastnikom. Ti so Čehi. Pravijo, da bodo proizvodnjo krčili. Brez ozira na tradicijo. V muzeju bo spomin še živel. Kot živi na kakšnem podstrešju še kakšen pravi Alpinski šihtovc. A počasi zmanjkuje dela tudi za šihtovce.

To, da mladi ne vemo za žirovski internat, je škoda. Čeprav imamo npr. sošolca, ki zaradi njega sploh obstaja, saj je njegov stari oče tu spoznal svojo ženo. Tudi v nižjih razredih je kar nekaj potomcev vezi iz žirovskega internata. Kako bi bilo zabavno, da bi na mestu internata imeli prostor, stavbo za druženje, kar Žirem manjka. Saj so tudi mladinska druženja kultura. In način življenja, ki ga raziskuje etnologija. Nekdanjim vajencem, dijakom zagotovo tudi v prostem času ni bilo dolgčas. Čeprav se lahko tudi zamislimo, koliko prostega časa so sploh imeli. Eden od intervjuvancev (bolj na začetku obstoja čevljarske šole) je namreč dejal, da niso imeli ne prostega časa ne možnosti, da bi oporekali**,** kot tudi ne finančnih možnosti, da bi se vozili kam drugam v šolo.

Morda pa je sedaj še čas, da bi njim v spomin in poklon žirovski čevljarski tradiciji ustvarili kakšen virtualen internat, čevljarsko šolo, dokler so tisti, ki so jo obiskovali, še živi oz. sposobni o življenju tam pripovedovati. Enega od intervjuvancev žal danes ni več. In morda je intervju zadnji zabeležen njegov govor. Zelo se je potrudila tudi intervjuvanka, ki je bila kuharica, saj je zaradi bolezni kar nekajkrat pristala na pogovor in vedno znova začela razmišljati o svoji preteklosti.

Vse te informacije o Žireh, ne le kot čevljarskem mestu, temveč tudi šolarskem, menimo, da odpirajo pogled na del lokalne zgodovine, ki v takšnem kontekstu še ni bil razsikan. Predvsem ne s sogovoriniki, ki so bili vključeni čevljarsko šolo oz. internat. Se pa odpira nova dilema – med samim razsikovanjem so nekateri intervjuvanci navajali drugačne podatke kot drugi. Dejstvo je, da je spomin nestanoviten in selektiven, da ljudje pozabljamo in da si nek dogodek zapomnimo vsak po svoje. Kljub temu pa je tovrsten pristop "močno orodje" za odkrivanje, raziskovanje in vrednotenje narave procesov zgodovinskega spomina (Rožac Darovac, 2006). Z njegovo pomočjo lahko razumemo, kako ljudje osmišljajo svoje pretekle izkušnje, jih povezujejo s socialnim kontekstom, kako njihova preteklost postaja del njihove sedanjosti in kako interpretirajo svoje življenje in svet okrog sebe, tudi v Žireh med leti 1949 in 1982. Po drugi strani pa smo priklicali na dan spomine, ki se jih posameznik sicer ne bi spomnil. Proces se odvija podobno kot sestavljanje puzzlov, vsakdo pristavi svoj košček, ki skupaj tvorijo neko sliko. Del puzzle o šolanju v Žireh smo sestavili. S to nalogo se ta del nikoli več ne bo izgubil.

Ob raziskovanju čevljarske tradicije oz. šolanja za čevljarski poklic smo obenem spoznavali način življenja včasih. Otroštvo, socialne pogoje, vzgojo, možnost verskega izražanja in nujnost udarniškega, prostovoljnega dela. Slednjega je danes zelo malo oz. vedno manj. Razširili pa smo si tudi besedišče, ne samo ob pojmih, vezanih na čevljarstvo (kopita, dreta, šihtovci …), tudi druge izraze, npr. močeradar, škribati … Predvsem pa so nam ostale v spominu ankdote, predstavljene med samimi rezultati in na koncu razprave. Iz njih namreč lahko sklepamo, da so bili mladi kljub bolj trdemu preživljanju časa in manjši socialni blaginji polni življenja in želje po zabavi.

Potrditev naše ideje, kako bi lahko ohranili lokalni spomin na internat in šolo smo dobili v delu Nike Klepec. Glede na to, da imamo v Muzeju Žiri že čevljarsko zbirko, bi poleg nje lahko preuredili tudi sobo kot učilnico. Tako ne bi bilo potrebno hoditi v Slovenski šolski muzej, da bi nam bilo predstavljeno učenje po starem, prav tako bi lahko v tem prostoru izvedli marsikateri pogovorni večer ali izobraževanje o kulturni dediščini.
Prav tako bi lahko uporabili v namen ohranjanja kulturne dediščine naše šole levi spodnji del stavbe, v kateri je potekal praktični pouk, in je bil po zaprtju šole nekaj časa še v lasti Alpine, potem so bili v njem prostori NKB, sedaj pa je prazen (Slika 57). Fotografirali pa smo se tudi na lokaciji, kjer so bili včasih prostori šole (teoretični pouk) in internata (Slika 58).

Fotografija 57: Raziskovalci pred stavbo, kjer je potekal praktični pouk

Fotografija 58: Raziskovalci na območju nekdanje šole, internata

Avtorica prej omenjenega magistrskega dela je v začetku navedla pesem Borisa A. Novaka Vrata nepovrata, ki povsem sovpada tudi z našo nalogo:

Čemu ta zgodba?
Meni v pomoč,
da spet prikličem mater in vse ljube,
ves včerajšnji in jutrišnji Nekoč.

Želimo si priklicati včeraj za jutrišnji nekoč in da se ne bo zgodilo kot s sodobnim dečkom v Moderndroferjevi zbirki Babica za lahko noč. V Slovenskem šolskem muzeju smo namreč izvedeli, daje tradicija internatov že zelo dolga, ki pa jo Andraž v spodnji pesmi ne pozna oz. Povezuje s predmetnostjo sodobnega sveta.

/../
Nekoč je babica Andražu rekla,
da je morala zelo zgodaj od doma.
Kot otrok je morala v šolo v drugo mesto,
zato še danes ne mara ***internata****.*

Andraž jo nekaj časa
pametno molčal
kot je samo on znal,
pa je rekel:
Babi, ti res pojma nimaš!
Ne reče se internat, ampak internet*.*
/…/

6 VIRI IN LITERATURA

Baš, A. *Slovensko ljudsko izročilo*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 1980.

Čevljarski šolski izobraževalni center Žiri, SI_ZAL_ŠKL/0380.

Demšar, A. Pisno sporočilo, marec 2023.

Klepec, N. *Dediščina tekstilne tovarne Volna Laško in njena muzejska interpretacija*. Univerza na Primorskem: Fakulteta za tursitične študije, 2022.

Kogovšek, R. Ustni vir, Žiri, december 2022.

Kokalj, M. Ustni vir, Žiri, november 2022.

Koželj, P. E-sporočilo, april 2023.

Kranjc, F. Ustni vir, Žiri, februar 2023.

Kunc, M. Ustni vir, Žiri, januar 2023.

Malovašič, J. Ustni vir, Žiri, januar 2023.

Milardovič, I. Ustni vir, Žiri, november 2022.

Mlakar, T. Ustni vir, Žiri, oktober 2022.

Močnik, M. Bila je vojaška disciplina: življenje v žirovskem internatu pred 65 leti. V: *Žirovski občasnik*, letn. 35, št. 44, 2014, str. 144-148.

Moderndorfer, V. *Babica za lahko noč*. Dob: Miš, 2022.

Naglič, M. *Naj žirovske reči*. Žiri: Občina Žiri, 2016.

Naglič, M. *Žirovski besednjak : izbrane besede (vseh je petsto), kakor jih v njihovem žirovskem kontekstu razume, razlaga in (po)doživlja avtor te knjige*. Ljubljana: Pegaz International: 2019.

Pivk, S. Ustni vir, Žiri, marec 2023.

Podobnik, M. Ustni vir, Žiri, november 2022.

Rožac Darovac, V. Metodološki in teoretični problemi ustne zgodovine. V: Acta histriae, letn.14, št. 2, 2006, str. 447-467.

Slovar slovenskega knjižnega jezika, pridobljeno na http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html, marec 2023.

Stanonik, M. O čevljarskem poklicu in o življenju čevljarjev v Žireh. V: *Loški razgledi*, letn. 19, 1973, str. 206-221.

Stanonik, M. Razvoj čevljarstva v Žireh. V: *Trideset let tovarne obutve Žiri*. Žiri: Alpina, 1977, str. 23-53.

Stanonik, M. Zgodovina žirovskega čevljarstva. V: *Loški razgledi*, letn. 18, 1971, str. 128-146.

Strlič, D. Ustni vir, Žiri, februar 2023.

Šifrar, A. Ustni vir, Žiri, november 2022.

Tavčar, B. Pisni vir, februar 2023.

Vincetič, M. Boris A. Novak. Vrata nepovrata. Prva knjiga: Zemlejvidi domotožja. *Sodobnost* 79 (1/2) 159-162.

7 PRILOGE

Priloga 1: Anketni vprašalnik

ANKETNI VPRAŠALNIK

V raziskovalni nalogi letos ugotavljamo, kakšen je bil razvoj žirovskega čevljarstva. Vljudno te prosimo, če izpolniš ta vprašalnik. Vsi odgovori so anonimni. Hvala. Neja, Neža, Nejc

1. Ali si vedel, da je bila v Žireh včasih čevljarska poklicna šola? DA NE
2. Poznaš koga, ki se je šolal tam? DA NE

   Če da, koga? _____
3. Koliko čevljarskih šol misliš, da je še v Sloveniji? Vsaj tri. Le ena. Nobene

   več.
4. Ali bi se danes ti odločil, da bi šel na čevljarsko šolo, v kolikor bi ti bilo zagotovljeno delo?

   DA NE MOGOČE
5. Kateri žirovski čevelj/model čevlja je po tvojem mnenju najbolj poznan?

   _____
6. Ali se po tvojem mnenju »splača« izdelovati čevlje ročno? DA NE

   Utemelji. _____
7. Poznaš koga, ki ročno izdeluje čevlje? DA NE Če da, koga?

   _____
8. Ali imate doma kakšne čevlje Alpina:
   - Oče: DA NE
   - Mati: DA NE
   - Otroci: DA NE
   - Stari starši: DA NE
9. Ali imate doma še kakšen star, šivan gojzar?
10. Ali se ti zdi, da so Žiri še čevljarsko mesto? DA NE

ANKETA ZA STARE STARŠE

Pozdravljeni,
smo devetošolci in letos smo si za temo raziskovalne naloge izbrali poklicno čevljarsko šolo v Žireh in z njo povezan internat. Vljudno vas prosimo, da s svojimi spomini čim bolj pripomorete k vpogledu v takratne razmere v Žireh. Za sodelovanje se vam najlepše zahvaljujemo. Neja, Neža, Nejc

Vsi odgovori so anonimni, zanima nas samo vaša starost: _____ in spol: M Ž (obkrožite)

1. Kako se je uradno imenovala poklicna šola za čevljarje? _____
2. Kdaj je bila ustanovljena? _____
3. Ste jo morda obiskovali vi?

   Če da, v katerih letih? _____

4. Jo je obiskoval kdo od vaših družinskih članov?

DA Kdo? _____; v katerih letih_____

NE

5. Ali je bila šola prisotna v družbenem življenju Žirovcev (šport, kultura, delovne akcije)?

   DA S čim?

   _____

   _____

   _____

   NE

6. Ali je žirovska čevljarska šola vplivala na to, da so v Žireh dijaki od drugod ostali tu in si ustvarili družine?
   DA NE

7. Ali so dijaki te šole kaj izstopali? DA NE
8. Kako jih je bilo mogoče prepoznati? _____
   _____
9. V šoli so bili večinoma (obkrožite)
   - fantje
   - dekleta
   - približno enako

10. Ali so bili dijaki večinoma Žirovci? DA NE

11. Koliko je bilo po vašem občutku dijakov (v %)

- iz drugih delov Slovenije _____; iz katerih _____
- iz drugih delov Jugoslavije _____; iz katerih _____

12. Kje je bila locirana šola?

    _____

13. Kje je bil lociran internat? _____
14. Koliko je bilo dijakov/dijakinj v internatu (v %)? _____
15. Ali je za internat veljala stroga vzgoja? DA NE
16. Ali je bilo internatu dopuščeno versko izražanje? DA NE
17. Kako pogosto so dijaki odhajali domov? _____
18. Kako so preživljali (tisti, ki so ostali v Žireh) praznike in vikende?

    _____

19. Katere stvari so se štele za prestopniško dejanje (katere so bile omejitve v življenju v internatu)?

    _____

    Ali je bilo zaznati razliko med dijaki delavskih oz. kmečkih družin (mesto/vas)? DA NE

    V čem?

    _____

20. Kje so imeli dijaki prakso? _____
21. Ali so bili učitelji po večini Žirovci? DA NE
22. Ali je bilo šolo težko narediti? DA NE
23. Koliko je bilo – če sploh – neuspešnih? Precej Malo Nič
24. Ali so pripomočke morali prinesti s seboj? DA NE
25. Ali veste, kdaj je šola nehala delovati? _____
26. Kako ste zaprtje sprejeli v kraju?

    _____

27. Menite, da bi bilo danes še zanimanje za tako šolo? DA NE

Utemeljite. _____

28. Ali navedete kakšno anekdoto, osebni spomin na to šolo oz. internat?